

**Jaettu toimijuus moniammatillisessa yhteistyössä
nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa**

Niina Anttila
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
2019
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Jaettu toimijuus moniammatillisessa yhteistyössä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa

Tekijä: Niina Anttila

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ x Sivulaudaturtyö __ Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: 72

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Tutkielman tarkoituksena oli tuoda esiin jaetun toimijuuden rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä moniammatillisessa yhteistyössä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Tutkimusta rajaavina käsitteinä toimivat sosiaalinen kuntoutus, moniammatillinen yhteistyö ja jaettu toimijuus. Tutkimus on laadullinen, ja sen tavoitteena oli selvittää mitkä tekijät tukevat jaetun toimijuuden rakentumista ja mitkä estävät sitä.

Käytin tutkimusaineistona osaa aineistosta, joka oli kerätty Kelan rahoittamaa nuorten aikuisten osallisuuteen ja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää tutkimushanketta varten. Tutkimusaineistoni koostui neljästä työntekijöiden ryhmähaastattelusta, joihin osallistui yhteensä 21 työntekijää. Työntekijät toimivat sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavissa organisaatioissa. Tutkimusaineistoni oli valmiiksi litteroituna. Käytin aineiston analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka avulla tarkastelin jaetun toimijuuden rakentumista tukevia ja estäviä tekijöitä.

Tutkimustulosten mukaan moniammatillinen yhteistyö on merkittävä osa sosiaalista kuntoutusta, ja yhteistyön kautta voidaan rakentaa jaettua toimijuutta. Tutkimustulosten mukaan jaettua toimijuutta tukeviksi tekijöiksi muodostuivat yhteistyötahojen tunteminen, valmiudet yhteistyöhön ja yhdessä tekeminen. Jaetun toimijuuden rakentumista estävät puolestaan työskentelypuitteet, yksin tekemisen kulttuuri ja jäsentymätön yhteistyö.

Tutkimustulosten valossa työntekijöiden välisen jaetun toimijuuden rakentumiseen tulee kiinnittää huomiota, koska se mahdollistaa osaltaan tiiviin ja tavoitteellisen moniammatillisen yhteistyön. Yhdessä tekemisen ja yhdessä asetettujen tavoitteiden kautta voitaisiin välttää muun muassa päällekkäistä työtä, ja mahdollistaa tuen ja palvelujen tarjoaminen oikea-aikaisesti.

Avainsanat: sosiaalinen kuntoutus, moniammatillinen yhteistyö, jaettu toimijuus

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Sosiaalinen kuntoutus	4
2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmiä.....	4
2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen.....	6
3 Moniammatillinen yhteistyö ja jaettu toimijuus.....	12
3.1 Moniammatillisen yhteistyön lähtökohdat	12
3.2 Toimijuudesta jaettuun toimijuuteen	19
4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat.....	26
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	26
4.2 Laadullinen tutkimus tutkimusmenetelmänä.....	27
4.3 Aineisto.....	28
4.4 Aineiston analysointi	30
4.5 Eettisyys tutkimuksessa.....	35
5 Tulokset	39
5.1 Lähtökohtia sosiaaliseen kuntoutukseen	39
5.2 Jaettua toimijuutta tukevat tekijät.....	43
5.3 Jaetun toimijuuden rakentumista estävät tekijät.....	51
6 Johtopäätökset	61
7 Pohdinta	64
Lähteet	67

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Esimerkki analyysin rakentumisesta	34
Kuvio 2. Jaettua toimijuutta tukevat tekijät.....	43
Kuvio 3. Jaettua toimijuutta estävät tekijät	51
Kuvio 4. Jaetun toimijuuden rakentuminen.....	62

1 Johdanto

Viime vuosina on havaittu, että viranomaissektorikohtainen lähestymistapa vastaa huonosti esimerkiksi nuoren laaja-alaisiin auttamistarpeisiin. Asiakkaan huomioiminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti edellyttää moniammatillista yhteistyötä. Yhteistyökyky ja joustavasti toimivat prosessit ovat nykyisessä monimutkaistuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa palvelujärjestelmältä vaadittavia ominaisuuksia. (HE 164/2014 vp, 57–58.)

Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri toimijoiden ja mahdollisesti myös eri organisaatioiden välistä yhteistyötä (Isoherranen 2008, 29). Moniammatilliseen yhteistyöhön liittyy olennaisesti toimijuus, jossa tiedot ja taidot rakentuvat osaksi toimintaa (Raivio 2018, 54). Jaetussa toimijuudessa eri asiantuntijoille muodostuu kokonaisvaltainen ymmärrys. Heillä on lisäksi yhteinen tavoite, johon kaikki sitoutuvat. (Chang, Heckhausen, Greenberger & Chen 2010, 1294; Romakkaniemi & Väyrynen 2011, 142; Harra 2014, 43.) Keskeistä jaetussa toimijuudessa on tavoitteiden asettaminen yhdessä, yhteinen päätöksenteko, keskustelu ja neuvottelu (Chang ym. 2010, 1294).

Kuntoutus voidaan määritellä erilaisista toimenpiteistä koostuvaksi koordinoituksi kokonaisuudeksi. Määritelmässä painottuvat toiminnan monialaisuus ja tarve eri ammattiryhmien yhteistyölle. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 16.) Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat tarvitsevat monesti useita samanaikaisia tai peräkkäisiä palveluja ja tukimuotoja. Tämän takia asiakkaat ovat useiden eri toimijoiden yhteisiä asiakkaita. (Määttä 2018, 26; Tuusa, Seppänen-Järvelä, Henriksson, Juvonen-Posti, Pesonen, Syrjä & Savinainen 2018, 132.) Tällöin kuntoutuksen etenemisessä ja tavoitteiden saavuttamisessa toimijoiden välisen yhteistyön toimivuus korostuu. Tavoitteiden toteuttamiseen liittyen sosiaalinen elämäntilannearvio, sekä ohjaus monisektorisessa kuntoutusmaailmassa ovat välttämättömiä asioita. (Kananoja 2012, 38.)

Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä ei ole yksiselitteinen ja se on jättänyt tilaa erilaisille tulkinnoille (Väisänen 2018, 19). Kuntoutuksen kokonaiskentässä sosiaalinen kuntoutus nähdään perinteisesti yhtenä kuntoutuksen neljästä osa-alueesta. Muut osa-alueet ovat lääkinnällinen, ammatillinen ja kasvatuksellinen kuntoutus. (Järvikoski & Härkä-

pää 2011, 20; Vilkkumaa 2012, 28; Juvonen-Posti, Lamminpää, Rajavaara, Suoyrjö & Tötterman 2016, 162; Väisänen 2018, 22.)

Lakisääteiseksi palveluksi sosiaalinen kuntoutus määriteltiin huhtikuussa 2015 alkaen voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen menetelmin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, osallisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen torjumiseksi. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, 17 §.) Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointi ja ainakin osittain sen toteuttaminen on annettu laissa sosiaalihuollon ja sosiaalityön tehtäväksi (Nieminen 2018, 12). Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä on määritelmä monialaisesta yhteistyöstä. Määritelmän mukaan sosiaalihuoltoa tulee toteuttaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden.

Nuorten sosiaaliselle kuntoutukselle on tarvetta ja tämä ilmenee muun muassa Kuntoutussäätiön sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta tekemästä selvityksestä. Syrjäytymistä koskevien tilastojen ja asiantuntijoiden arvioiden perusteella on haasteellista arvioida sosiaalista kuntoutusta tarvitsevien nuorten määrää. Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisena asiakasmääränä voidaan kuitenkin pitää useita kymmeniä tuhansia nuoria, kun tarkastellaan pitkäaikaistyöttömiä, pitkään toimeentulotukea saaneita ja täysin koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten määrää. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 54.) Ilman opiskelupaikkaa jäävien tai opinnot keskeyttäneiden nuorten tilanne tulisi arvioida nopeasti, jotta syrjäytymistä voisi ehkäistä. Arvioinnissa tulee tarpeen mukaan hyödyntää moniammatillisuutta. (Autti-Rämö, Mikkelsen, Lapalainen & Leino 2016, 60.)

Nuorten palvelutarpeet liittyvät usein osattomuuteen ja mahdollisuuksien puuttumiseen. Nuori on ehkä myös saattanut ajautua elämässään sivuraiteelle. Palvelujen piiriin tulevilla nuorilla on monesti erilaisia riippuvuuksia ja mielenterveysongelmia. Lisäksi nuorilla voi olla selvittämättömiä neurologisia ja oppimisvaikeuksiin liittyviä haasteita. Haasteet saattavat näkyä jo peruskoulussa, ja heikko peruskoulun päättötodistus kaventaa tulevaisuuden mahdollisuuksia. Jatko-opintojen osalta nuori kohtaa mahdollisesti epäonnistuneita hakukohteita ja opintojen keskeytymisiä. Nämä johtuvat esimerkiksi vääristä tai epärealistisista käsityksistä tai riittämättömästä tuesta vaihtoehtojen selvittämisessä. (Tuusa ja Ala-Kauhaluoma 2014, 19–20.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluja toteutetaan eri tavoin. Suunnittelussa ja toteutuksessa korostuu yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Muita toimijoita ovat esimerkiksi terveydenhuolto, työ- ja elinkeinotoimi ja opetustoimi. Järjestöillä ja muilla kolmannen sektorin toimijoilla on myös merkittävä rooli palvelujen tuottamisessa ja kehittämisessä. (Väisänen 2018, 30.) Pirstaleisen palvelujärjestelmän vuoksi haasteena on saada palvelujen tarve ja tarjonta kohtaamaan oikea-aikaisesti (Tuusa ym. 2018, 132).

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sitä, miten jaettu toimijuus rakentuu työntekijöiden välillä moniammatillisessa yhteistyössä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Pyrin löytämään vastauksia siihen, mitkä tekijät tukevat jaettua toimijuutta ja mitkä tekijät estävät jaetun toimijuuden rakentumista. Anneli Eteläpellon, Tuula Heiskasen ja Kaija Collinin (2011, 19) mukaan toimijuutta koskeva empiirinen tutkimus on toistaiseksi ollut vähäistä, vaikka toimijuuteen liittyen käydään eri tieteenaloilla keskustelua.

Käytän tutkimusaineistona osaa Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa – tutkimushankkeen haastatteluaineistoa. Olen rajannut haastatteluaineistosta käyttööni sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevien työntekijöiden ryhmähaastatteluaineiston. Koen tärkeäksi työntekijöiden näkökulman esiin nostamisen, koska osaltaan sitä kautta voidaan tehdä näkyväksi hyviä toimintatapoja, ja löytää mahdollisesti myös kehitettäviä kohtia työskentelystä.

Käyttämäni keskeiset käsitteet ovat sosiaalinen kuntoutus, moniammatillinen yhteistyö ja jaettu toimijuus, joita käsittelen lähemmin luvuissa kaksi ja kolme. Käsitteiden määrittelyn yhteydessä tarkastelen myös niihin liittyvää aiempaa tutkimusta. Luvussa neljä avaan tutkielman metodologisia lähtökohtia ja nostan esiin tutkielmaan liittyvää eettistä pohdintaa. Luvussa viisi tarkastelen tutkimustuloksia peilaten niitä myös aiempaan tutkimustietoon. Luvussa kuusi kokoan yhteenvedon tutkimustuloksista ja luvussa seitsemän pohdin muun muassa tutkimusprosessiin ja luotettavuuteen liittyviä asioita.

2 Sosiaalinen kuntoutus

2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmiä

Sosiaalinen kuntoutus on syntynyt yhteiskunnan tarpeista huomioiden se, mitä eri aikakausina on tarvittu. Yhteiskunnassa tulee osata analysoida yksilön, yhteisön ja ympäristön välisten suhteiden toimivuutta ja seurauksia. Huomioitavia asioita ovat hyvät elinolosuhteet ja ihmissuhteet sekä oikeudelliset, taloudelliset ja poliittiset rakenteet. Meillä on olevan vuosikymmenen keskusteluissa on ollut nähtävissä sosiaalisen kuntoutuksen erityisenä tehtävänä syrjäytyneiden henkilöiden paluun tukeminen yhteiskunnalliseen osallisuuteen. (Väisänen 2018, 34–35.) Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä kuntoutusmuotona, mikä täydentää kuntoutuksen ja kuntoutusjärjestelmän puutteita. Se vastaa sellaisiin ihmisten tarpeisiin, joita muutoin kuntoutusjärjestelmässä ei ole aikaisemmin huomioitu riittävästi. Nykykuntoutusta ei ole vielä pitkään määrittänyt sosiaalinen ulottuvuus, koska kuntoutuksella on sairauksista ja vammautumisesta kuntoutumiseen liittyvä tausta. Tutkimus ja keskustelut ovat myös aiemmin jonkin verran painottuneet terveydenhuollon ja lääketieteen tutkimusaloille. (Haapakoski 2018, 87.)

Sosiaalisesta kuntoutuksesta on säädetty huhtikuussa 2015 voimaantulleessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), jossa se on määritelty yhdeksi sosiaalipalveluksi. Sosiaalinen kuntoutus on määritelty sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen menetelmin annettavaksi tehostetuksi tueksi. Työskentelyn tavoitteena on edistää osallisuutta, vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja torjua syrjäytymistä. Sosiaalinen kuntoutus sisältää sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämistä, kuntoutusneuvontaa ja ohjausta. Tarvittaessa tulee hyödyntää myös kuntoutuspalvelujen yhteensovittamista. Työskentely voi sisältää valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan liittyen, ryhmätoimintaa ja tukemista sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyen. (Palola 2012, 32; Sosiaalihuoltolaki 17 §; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 45.)

Sosiaalihuoltolain 17 §:ssä on määritelty erikseen nuorten parissa tehtävää sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalihuoltolain (mt.) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, opiskelu-, työkokeilu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan, sekä eh-

käistään näiden keskeyttämistä. Väisänen (2018, 30–31) mukaan tässä määrittelyssä on nähtävissä yhä ammatillisen kuntoutuksen ja työelämään kiinnittymisen näkökulma. Monet ammatillisen kuntoutuksen ja työllistymisen hankkeet kohdistetaan nuoriin, koska nuorista on tullut keskeinen sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmä.

Sosiaalista kuntoutusta on järjestetty jo ennen nykyisen sosiaalihuoltolain voimaantuloakin (Juvonen-Posti ym. 2016, 172). Käsitteenä sosiaalista kuntoutusta alettiin käyttää Suomessa 1960-luvulla. Tätä ennen käsitteenä käytettiin sosiaalista kuntouttamista, minkä painopisteenä oli kuntoutettavan yksilön auttaminen normaaliin elämään. 1970-luvulla sosiaalisen kuntoutuksen kohteeksi määriteltiin koko yhteiskunta pelkän kuntoutujan sijasta. Tällöin sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteiden nähtiin kohdistuvan yksilön lisäksi ympäristöön, jossa yksilö elää. (Haimi & Kahilainen 2012, 42–43.) Sosiaalisen kuntoutuksen asema kuntoutusjärjestelmässä on ollut määrittelemätön ja tämän takia määritelmän saamista uuteen sosiaalihuoltolakiin on pidetty tärkeänä (Palola 2012, 31).

Lääketieteellis-käyttäytymistieteellistä näkökulmaa voidaan pitää kuntoutuksen varhaisimpana näkökulmana. Yhteiskunnan muutoksen myötä sen rinnalle on noussut sosiaalisesti painottunut lähestymistapa. (Karjalainen 2012, 21; Autti-Rämö & Salminen 2016, 15.) Kuntoutuksen toteuttamistapaan vaikuttavat muun muassa erilaiset syrjäytymisuhat, työelämän muutokset ja pitkäaikaistyöttömyyden kasvu (Järvikoski & Härkäpää 2011, 9). Sosiaalinen kuntoutus on perinteisesti luokiteltu omaksi asiantuntijuusalueeksi lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen ohella (Järvikoski & Härkäpää 2011, 20; Haimi & Kahilainen 2012, 43; Väisänen 2018, 35).

Kuntoutuksen eri osa-alueiden rajat ovat häilyviä. Samankaltaisuuksia on nähtävissä muun muassa tavoitteissa ja toimintamuodoissa. (Savukoski & Kauramäki 2012, 123; Väisänen 2018, 22.) Toisaalta sosiaalinen kuntoutus voidaan käsittää myös eräänlaiseksi kuntoutuksen kattokäsitteeksi, jonka osatekijöitä muut edellä mainitut kuntoutuksen osa-alueet ovat. Tätä voidaan pitää enemmänkin ideologisena kannanottona korostaen kuntoutuksen sosiaalista perusluonnetta. (Vilkkumaa 2012, 28.)

Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014) pitävät käytännön asiakastyön näkökulmasta kuntoutuksen nelijakoa keinotekoisena. Monesti asiakkaiden palveluprosesseissa on elementtejä kaikista kuntoutuksen osa-alueista. Moni nuori saattaa olla samanaikaisesti eri kun-

toutuspalvelujen asiakkuudessa. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteys muuhun kuntoutukseen tulee olla joustavaa. Tämä mahdollistaisi esimerkiksi oikea-aikaisen tuen saamisen ja pääsyn koulutukseen ja työelämään valmentaviin palveluihin. Eri kuntoutuksen osa-alueiden samanaikainen hyödyntäminen vaatii työntekijöiltä onnistunutta verkostoyhteistyötä ja hyvää palvelujärjestelmän tuntemusta. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 50.)

Sosiaalisen kuntoutuksen kytkeytymisestä muihin kuntoutuksen osa-alueisiin ja palvelujärjestelmään voidaan käyttää sommitelman käsitettä. Marjo Romakkaniemi, Jari Lindh ja Merja Laitinen (2018) ovat avanneet tätä käsitettä, joka haastaa näkemyksen kuntoutuksen nelijaosta. Sommitelmalla tarkoitetaan kuntoutuksen muodostumista toimijoiden välisissä suhteissa. Siinä asiat kytkeytyvät toisiinsa, mikä johtaa jatkuvaan muutokseen. Nuorten kuntoutuksen ja osallisuuden tukemisen taustalla on monitoimijainen verkosto. Verkosto koostuu ammattilaisista ja läheisistä. Verkostoon kuuluvien erilaiset toiminta- ja ajattelutavat kytkeytyvät toisiinsa. Sommitelmalla korostetaan tätä sosiaalisen kuntoutuksen moniulotteisuutta. (Romakkaniemi ym. 2018, 21–22.)

Sommitelmassa eri järjestelmät kytkeytyvät toisiinsa. Esimerkiksi nuori verkostoinen ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyöverkostoinen kytkeytyvät toisiinsa. Näissä toimijoiden välisissä suhteissa ja kohtaamisissa eri järjestelmät linkittyvät toisiinsa. Tätä kautta päästään luomaan uudenlaisia toimintajärjestelmiä. Tästä johtuen toimintajärjestelmien määrittelyyn ei riitä pelkästään yksittäisten osien näkökulmat. (Romakkaniemi ym. 2018, 14.) Sommitelma tekee toimijuuden näkyväksi, ja sen miten eri elementit nivoutuvat yhteen ja miten ne pidetään yhdessä. Jonkin sommitelman elementit pysyvät koossa ja jonkin toisen ei. Tämän ajatuksen kautta päästään pohtimaan syitä sommitelmien eroavaisuuksille. (Clarke 2015, 47.)

2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tuotetaan ja kehitetään hyvin eri tavoin eri kunnissa ja usein hankerahoituksen turvin. Kehitetyistä palvelumalleista osa saadaan siirrettyä osaksi kuntien peruspalveluja. Palvelujärjestelmä on yhä hajanainen, vaikka moniammatillista ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä on lisätty. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 36, 45.) Kuntoutukseen liittyvällä toiminnalla on ollut jo aiemminkin ominaista

erilaiset kehittämis- ja kokeiluhankkeet, joiden turvin on luotu uusia toimintamuotoja (Valtioneuvoston kuntoutusselonteko 2002, 4). Käytännön työssä on nykyisin tarpeen yhdistää eri asiantuntijoiden osaamista. Monialaisissa ja moniammatillisissa toimintaverkostoissa yksilön kuntoutuminen mahdollistetaan tiedon vaihdolla ja yhteistoiminnalla. (Karjalainen 2012, 23; Autti-Rämö & Salminen 2016, 15.)

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen tarve on tuotu esiin erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamisessa (Palola 2012, 31). Kuntoutuksen kehittämistoimenpiteitä on kohdennettu jo 1990-luvun lopulla muun muassa syrjäytyneisiin lapsiin ja nuoriin (Valtioneuvoston kuntoutusselonteko 2002, 4). Sosiaaliseen osallisuuteen ja nuoriin kohdistuvien palvelujen kehittämisen ajankohtaisuus on nähtävillä Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 rakennerahasto-ohjelman vaikuttavuudesta laaditussa arvioinnissa (Auri, Harkko, Heikkinen, Hirvonen, Jolkkonen, Kahila, Kurvinen, Makkonen, Mayer, Nyman, Pitkänen, Ranta, Sillanpää & Ålander 2019). Aurin ym. (mt., 2) mukaan ohjelman tavoitteena on vahvistaa Suomen työllisyyttä ja kestävä kasvua. Tavoitteet perustuvat Eurooppa 2020 -strategian tavoitteisiin.

Eurooppa 2020 on EU:n kasvu- ja työllisyysstrategia. Sosiaalisen osallisuuden lisääminen yhdessä köyhyyden torjunnan kanssa on yksi viidestä yhteisestä tavoitteesta, jotka Euroopan Unioni on asettanut kesäkuussa 2010 hyväksytyyn strategiaan. Jäsenmaiden tavoitteena on saavuttaa nämä vuoteen 2020 mennessä. Sosiaalisen osallisuuden lisäämisen ja köyhyysriskin vähentämisen osalta Suomen hallitus on asettanut kansalliseksi tavoitteeksi sen, että 150 000 ihmisen riski köyhtyä tai syrjäytyä poistetaan. (Valtiovarainministeriö 2018.)

Yksi rakennerahasto-ohjelman viidestä toimintalinjasta koskee sosiaalista osallisuutta ja köyhyyden torjuntaa. Tähän liittyen tavoitteena on ollut parantaa heikoimmassa asemassa olevien työllistymisvalmiuksia edistämällä työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakykyä. Lisäksi tavoitteena on ollut tukea paikallista kehittämistoimintaa. ESR-hankkeissa on kehitetty erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Hankkeiden yhtenä kohderyhmänä ovat olleet moniongelmaiset nuoret, joilla työttömyyden pitkittyminen on aiheuttanut terveysongelmia. Lisäksi pitkittynyt työttömyys on lisännyt haasteita työllistyä suoraan avoimille työmarkkinoille. (Auri ym. 2019, 2, 161, 181.)

Syitä nuoren palveluihin hakeutumiselle voi olla esimerkiksi työttömyys, terveysongelmat tai talousvaikeudet. Sosiaaliselle kuntoutukselle on yleensä tarve tilanteissa, joissa nuorella on monia samanaikaisia, vakavia ja usein lisäksi pitkittyneitä elämänhallinnan ongelmia. Elämänhallinnan ongelmat saattavat näkyä esimerkiksi erilaisina riippuvuuksina ja mielenterveysongelmina. Selvittämättömät neurologiset ja oppimiseen liittyvät ongelmat heijastuvat puolestaan koulunkäynti- ja keskittymisvaikeuksina ja opintojen keskeyttämisinä. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 19, 54.) Auri ym. (2019, 169) toteavat myös, että monilla sosiaalisen kuntoutuksen hankkeisiin osallistuneilla nuorilla oli taustalla koulutuksen keskeytyksiä ja etenkin mielenterveys- ja päihdeongelmia. Lisäksi koulukiusaamistaustaa oli havaittavissa usealla nuorella.

Terhi Hinkka, Juha Koivisto ja Riitta Haverinen (2006) ovat tehneet kartoittavan kirjallisuuskatsauksen sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Aineistona oli yhteensä 20 sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön työmuotoja ja niiden vaikutuksia käsittelevää arviointiraporttia ja kehittämisprojektien raporttia. Näiden kohderyhminä olivat työikäiset nuoret ja aikuiset. Yhteistä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille oli työelämän ja opiskelun ulkopuolisuus sekä syrjäytymisvaara, elämänhallinnan haasteet tai toimintakyvyn alenema. (Hinkka ym. 2006, 5, 17.)

Raivio (2018) kirjoittaa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvän SOSKU-kehittämishankkeen loppuraportissa. Kehittämishanke toteutettiin vuosina 2015-2018. Hankkeen päätavoitteena oli selkeyttää ja yhtenäistää sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää ymmärrystä, ja valtakunnallista toimintaa. Pääasiallisena kohderyhmänä oli työmarkkinoiden ulkopuolella oleva aikuisväestö, poikkeuksena kaksi nuoriin kohdennettua osahanketta. Keskeistä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille oli laaja-alainen ja kokonaisvaltainen tuen ja ohjauksen tarve. (Raivio 2018, 3, 12.)

Raivion (mt.) mukaan osa asiakkaista oli jäänyt sosiaali- ja terveystalvelujen ulkopuolelle tai he olivat pudonneet niiden väliin, eikä heitä oltu aiemmin tavoitettu. Osa ei myöskään ollut aiemmin kiinnittynyt palveluihin. SOSKU-kehittämishankkeeseen sisältyneiden osahankkeiden kautta saatiin arviota siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen potentiaalisia asiakkaita on paljon, ja suuri osa heistä on sosiaalityön ja muiden palvelujen tavoittamattomissa. Mahdollisia asiakkaita saattaisi olla esimerkiksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten joukossa. Asiakkaiden toimintakyky kuvastui sosi-

aalisen kuntoutuksen alussa hyvin matalana, ja työskentelyn aikana ilmeni tarve monille yhtäaikaistulle sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille. (Raivio 2018, 12.)

Valtioneuvoston kuntoutusselonteon (2002) mukaan kuntoutuminen ja ihmisen auttaminen elämäntilanteen hallitsemisessa ovat kuntoutuksen tavoitteita. Kuntoutus voidaan nähdä ihmisen tai ihmisten ja ympäristön muutosprosessina. Kuntoutukselle ominaista on pitkäjänteisyys, suunnitelmallisuus ja monialaisuus. Kuntoutukseen liittyen tärkeitä kysymyksiä ovat kuntoutujan oma osallisuus kuntoutusprosessissa ja vaikuttaminen ympäristöön. (Valtioneuvoston kuntoutusselonteko 2002, 3.) Kuntoutuksella pyritään vahvistamaan itsenäistä selviytymistä, toimintakykyä ja edistämään hyvinvointia sekä työllisyyttä. (Valtioneuvoston kuntoutusselonteko 2002, 3; Järvikoski & Härkäpää 2011, 8.)

Sosiaalisen kuntoutuksen alussa on tärkeää tietää asiakkaan sosiaaliset vahvuudet ja rajoitukset. Tämän myötä muodostuu yhteinen näkemys siitä, miten vahvuuksia voidaan hyödyntää, ja miten voidaan kompensoida rajoituksia. (Kananoja 2012, 39–40.) Kuntoutujan muutostarpeen tunnistaminen on tärkeä osa kuntoutuksen suunnittelua. Kuntoutusta varten määritellään asiat, joihin kaivataan muutosta ja näihin liittyen asetetaan konkreettiset tavoitteet. Tärkeää on myös kuntoutujan muutosmotivaatio. Kuntoutujalla tulee olla halukkuutta ja valmiutta muutosten tekemiselle. Muutosmotivaatiossa keskeistä on oman tarpeen tunnistaminen ja sitoutuminen määriteltyihin tavoitteisiin. (Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 225–227.) Työskentelyyn liittyviä haasteita on muun muassa asiakkaiden motivaation puute ja sitoutumattomuus työskentelyyn. Nämä näytettyvät myös yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen keskeyttämisen taustatekijänä (Hinkka ym. 2006, 28).

Toiminnallisuus on osa sosiaalista kuntoutusta, ja kuntoutuksen sisältö suunnitellaan yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden pohjalta (Tuusa & Ala-Kauhahuoma 2014, 6). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) toteuttamassa sosiaaliseen kuntoutukseen liittyneessä kuntakyselyssä kysyttiin muun muassa sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmistä. Kuntakysely lähetettiin kaikkiin Suomen kuntiin paitsi Ahvenanmaalle, ja se osoitettiin sosiaalisesta kuntoutuksesta vastaaville henkilöille. Vastausten mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetyiksi työmenetelmiksi mainittiin yleisimmin sosiaalialan ammattilaisten tarjoama tehostettu tuki ja ohjaus, ryhmätoiminta ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden, elämänhallinnan ja arkipäivän toiminnoista suoriutumisen edistämi-

nen. Työmenetelmiksi nimettiin myös vertaistuki, kotiin vietävät palvelut, kuntouttava työtoiminta, työkokeilut ja työpajat. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2017, 26.)

Puromäen ym. (mt.) kanssa samansuuntaisista työmenetelmistä kirjoittavat myös Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014) tekemässään selvityksessään sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaalinen kuntoutus sisältää valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämäntapaan liittyen, vertaistukea tarjoavaa ryhmätoimintaa ja tukemista sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin liittyen. Lisäksi sosiaalinen kuntoutus voi sisältää sosiaalista kuntoutumista edistävää työtoimintaa tai muita toiminnallisia palveluja. Selvitykseen liittyneiden asiantuntijahaastatteluiden mukaan lisäksi nuoren oma läheisverkosto on tärkeää ottaa mukaan työskentelyyn. Oleellista on myös mukana olevien toimijoiden toimiminen samansuuntaisesti. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6, 20.)

Hinkan ym. (2006) kartoittavan kirjallisuuskatsauksen mukaan eri työmenetelmiä ja toimenpiteitä sisältäneillä, ja eri tahojen yhteistyönä toteutetuilla työmuodoilla oli positiivinen vaikutus. Katsauksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen myötä ihmisten sosiaaliset taidot karttuivat, itsetunto koheni, elämäntapa parani ja ihmisiä ohjautui erilaisiin työllistämistoimenpiteisiin, palkkatyöhön tai koulutukseen. (Hinkka ym. 2006, 36.)

Moniammatillisuuden tärkeys tulee esille Puromäen ym. (2017) kirjaamista kuntakyselyn tuloksista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) toteuttamassa kuntakyselyssä tavoitteena oli muun muassa saada kokonaiskuva sosiaalisesta kuntoutuksesta Suomen kunnissa. Kuntakyselyn tulosten perusteella moniammatillinen useiden sektoreiden välinen yhteistyö koettiin merkitykselliseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen kannalta tärkeänä asiana nähtiin tiivis yhteistyö sosiaalihuollon ja terveydenhuollon sekä sosiaalihuollon ja työllisyyspalveluiden välillä. (Puromäki ym. 2017, 39.)

Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta ja työskentelyn sisältöä on tarkasteltu Aurin ym. (2019) laatimassa Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 rakennerahasto-ohjelman arvioinnissa. Nuorten parissa toteutettujen hankkeiden vaikuttavuuden arviointiin oli käytetty muun muassa hankkeisiin osallistuneille ja hanketoteuttajille tehtyjä kyselyjä. Lisäksi arvioinnissa hyödynnettiin tapaustutkimuksia, joissa aineistona hyödynnettiin hankkeiden vaikutuksista kertovia raportteja sekä hanketoteuttajilta, kokemusasiantuntijoilta, asiakkailta ja yhteistyötahoilta koottua haastatteluaineistoa. (Auri ym. 2019, 163.)

Aurin ym. (2019) tulosten mukaan nuorille suunnatuissa sosiaaliseen osallisuuteen, työllistymis- ja kouluttautumismahdollisuuksien lisäämiseen sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvissä hankkeissa oli havaittavissa tiettyjä yhtäläisyyksiä. Nuorten tavoittaminen todettiin toimivaksi muun muassa etsivän nuorisotyön, nuorisopalveluiden ja sosiaalisen median kautta. Nuoret kertoivat tarvitsevansa erityistä rohkaisua toimintaan osallistumiseen, ja kynnys ryhmätoimintaan osallistumiseen oli suuri. Ryhmätoiminnassa vertaistuki koettiin merkitykselliseksi. Monesti ryhmätoiminta oli rinnakkaista yksilöohjauksen kanssa. Kotiin jalkautuvan yksilövalmennuksen todettiin olevan kasvussa, koska kaikki nuoret eivät kykene osallistumaan ryhmätoimintaan. Hyvien tulosten saavuttamista on osaltaan tukenut se, että hankkeissa on ollut tarjolla riittävästä resursseista ja aikaa. (Auri ym. 2019, 11, 169.)

Heikki Hiilamo, Anne Määttä, Karoliina Koskenvuo, Jussi Pyykkönen, Tapio Räsänen ja Sanna Aaltonen (2017) ovat laatineet nuorten osallisuuden edistämiseen liittyen selvitysmiehen raportin. Raportin mukaan monipuolista ammattimaista tukea ja apua on nykyisin tarjolla nuorille kattavasti. Monipuolisuus on kuitenkin samalla järjestelmän heikkous. Tämä johtuu siitä, että yksittäiset sektorit ja työntekijät eivät välttämättä tunnne kaikkia palvelujärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia. (Hiilamo ym. 2017, 87.)

3 Moniammatillinen yhteistyö ja jaettu toimijuus

3.1 Moniammatillisen yhteistyön lähtökohdat

Sosiaali- ja terveysalalla moniammatillisen yhteistyön käsitettä pidetään eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä. Käsite pitää sisällään monenlaisia määritelmiä ja viitekehyksiä. (Isoherranen 2012, 19.) Moniammatillisen yhteistyön käsitettä alettiin käyttää asiantuntijoiden ja eri ammattiryhmien yhteistyön kuvauksissa 1980-luvun loppupuolella. Suomessa käsite vakiintui 1990-luvulla. Käsitettä käytetään monenlaisten yhteistyötapojen kuvauksessa. (Isoherranen 2005, 13.) Sosiaali- ja terveysalalla moniammatillinen yhteistyö nähdään tarpeellisena (Rekola 2008, 9; Reeves, Lewin, Espin & Zwarenstein 2010, 11; Jones, Bhanbhro, Grant & Hood 2013, 47). Keskeisiä muutostekijöitä ovat muun muassa tieto- ja verkkoyhteiskunnan kehittyminen, julkisen sektorin muutos, teknologian kehitys ja syrjäytymisen lisääntyminen (Rekola 2008, 9).

Systeemistä ajattelua voidaan pitää teoreettisena lähtökohtana moniammatillisen yhteistyön käsitteen taustalla. Systeemillä tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka osat ovat yhteydessä toisiinsa, ne vaikuttavat toisiinsa ja niillä on yhteinen päämäärä. Systeemisessä kokonaisuudessa muodostuu ominaisuuksia, joita ei voi havaita yhdessä erillisessä systeemin osassa. Systemi tuottaa yhdessä toimien jotain uutta. Lisäksi ympäristöllä on vaikutusta systeemin toimintaan. Ihminen voidaan nähdä systeeminä, jossa eri osat vaikuttavat toisiinsa. Tutkittaessa tai hoidettaessa vain yhtä osa-aluetta, jotain tärkeää voi jäädä huomaamatta. Eri asiantuntijoiden osaaminen saattaa jäädä vajaaksi, jos yhteistyötä toisten alueiden osaajien kanssa ei tehdä. Eri tiedeperustan ja koulutuksen vuoksi ihminen nähdään ja käsitteellistetään eri tavoin. Se on rikkaus, mutta samalla asiantuntijoiden tulee kyetä avoimeen dialogiin. Ilman eri asiantuntijoiden avointa dialogia, saattaa ymmärrys ihmisen kokonaisuudesta jäädä saavuttamatta. (Isoherranen 2008, 29–32.)

Moniammatillisuuden käsitettä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta, mutta pohjimmiltaan siinä on kyse yhteistyöstä, jota voidaan hyödyntää erilaisissa tilanteissa. Moniammatillisuuden kautta yhteistyöhön tulee mukaan eri tiedon ja osaamisen näkökulmia, jossa pyritään huomioimaan asiakkaan kokonaisuus. (Isoherranen 2005, 13–14.) Moniammatillinen yhteistyö on asiakaslähtöistä työtä, jossa on mukana eri asiantuntijoita ja mahdollisesti eri organisaatioita (Isoherranen 2008, 29). Moniammatillisessa yh-

teistyössä eri ammattiryhmien edustajat sopeuttavat roolejaan ja huomioivat muut ammattiryhmät, joiden kanssa työskentelevät. Yhteistyössä tiedot ja taidot yhdistyvät. (Payne 2000, 9.)

Moniammatillisessa yhteistyössä eri koulutuksen saaneet asiantuntijat ovat yhteydessä toisiinsa saavuttaakseen yhteisen päämäärän. Tämä edellyttää osapuolten roolien selkeyttä, päätöksentekoon osallistumista ja vastuuta. (Rekola 2008, 15–16.) Asiakaslähtöisyys, tiedon yhteensovittaminen, vuorovaikutustaidot, rajojen ylitykset ja muiden toimijoiden huomioiminen korostuvat (Isoherranen 2008, 35; Mönkkönen 2018, 144). Yhteistyö voi olla haasteellista, koska siihen sisältyy monia vaatimuksia, kuten selkeiden tavoitteiden asettamista, sitoutumista, avointa viestintää ja keskinäistä kunnioitusta (Reeves ym. 2010, 23).

Perinteisesti eri ammattilaiset osallistuvat yksilön kuntoutusprosessiin vaiheittain ja tällaista moniammatillista yhteistyötä voidaan kuvata ketjumaiseksi yhteistyöksi. Kuntoutus saattoi aiemmin edetä lineaarisesti esimerkiksi lääkinnällisestä kuntoutuksesta ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Tällöin huomion keskipisteenä yhteistyössä oli se, miten tieto saatiin siirrettyä edellisestä vaiheesta seuraavaan. Nykyisin yhteistyön luonne on muuttunut. Kuntoutus perustuu nykyisin samanaikaiseen yhteistyöhön eli eri alojen tai organisaatioiden asiantuntijat osallistuvat kuntoutusprosessiin samanaikaisesti. (Järvikoski 2013, 57; Tuusa ym. 2018, 133.)

Laaja-alaisesta ja moniammatillisesta osaamisesta on tullut nykyisin tärkeä tulostekijä asiakkaan saamalle hyödyille. Moniammatillisessa työryhmässä on tärkeää huomioida se, että eri alojen asiantuntijat katsovat asiakkaan tilannetta omista näkökulmistaan. Tätä tulee kyetä hyödyntämään niin, että eri näkökulmilla täydennetään kokonaisuutta asiakkaan asioiden eteenpäin viemiseksi. Moniammatillisuus mahdollistaa myös eri tilanteissa tarvittavan erityisosaamisen hyödyntämisen. (Mönkkönen 2007, 22–23.) Avun saamisen sattumanvaraisuus vähenee, kun toimijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja tietävät keneltä nuori voi saada tukea eri tuen tarpeen vaiheissa. Yhteistyöllä voidaan vähentää vääriä tulkintoja, ja yhdistetyillä voimavaroilla tukea jo varhaisessa vaiheessa. (Määttä & Keskitalo 2014, 204.) Työntekijä pystyy paremmin hyödyntämään toisten ammattilaisten osaamista, kun hänellä on ymmärrys heidän työtehtävistään (Payne 2000, 25; Mönkkönen 2018, 144).

Suomalainen hyvinvointipalvelujärjestelmä on sektoroitunut ja tämä koskee myös kuntoutuksen kenttää. Kuntoutuksen osalta pirstaleisuutta lisää sen sijoittuminen sosiaali-, terveys-, työvoima-, koulutus- ja sosiaaliturvapolitiikkojen rajapintaan. (Palola 2012, 31.) Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat ovat eri toimijoiden yhteisiä asiakkaita. He tarvitsevat monesti samaan aikaan tai peräkkäin eri palveluita ja tukimuotoja. (Määttä 2018, 26; Tuusa ym. 2018, 132.) Anne Määttä (2016) on tarkastellut artikkelissaan sote-uudistuksen palveluintegraatiolle asetettuja tavoitteita ja haasteita monia yhtäaikaista palveluita tarvitsevien asiakkaiden ja heidän kanssa työskentelevien työntekijöiden näkökulmasta. Nykyisellään riskinä on asiakkaiden ohjaamattomuus oikeisiin palveluihin, mikäli heidät ensimmäisenä kohdanneet viranomaiset eivät hahmota tuen tarpeen kokonaisuutta, ja auta rakentamaan tarpeiden mukaista tukiverkostoa. (Määttä 2016, 57.)

Toimivalla yhteistyöllä voidaan puuttua asiakkaan ongelmiin varhaisessa vaiheessa. Huolimatta eri ammattiryhmien yhteistyön hyödyistä, se on jäänyt jossain määrin puheen tasolle. (Sirviö 2010, 143.) Nykyisellään nuori saattaa joutua asioimaan useissa eri palveluissa, ja hakea useita eri peräkkäisiä etuuksia. Tästä huolimatta hän ei välttämättä tule autetuksi, koska yksittäiset palvelut ja etuudet eivät riitä. Nuoren tarvitsema tuen laajuus saatetaan tunnistaa vasta sitten, kun se on ehtinyt muodostumaan jo hyvin vaikeaksi. Nykyisellään vastaavanlainen tilanne on haastavaa ratkaista. Nykyjärjestelmässä osaratkaisut kuuluvat useille eri hallinnonaloille, mutta kokonaisuus ei kenellekään. (Hiilamo ym. 2017, 64.)

Riittämätön yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon välillä aiheuttaa tietämättömyyttä toisen ammattiryhmän osaamisesta ja toimintatavoista. Asiakastilanteissa saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa useampi taho kokee olevansa vastuussa ja tätä kautta saatetaan tehdä päällekkäistä työtä toisistaan tietämättä. Haastavia tilanteita ilmenee myös silloin, mikäli useampi taho katsotaan vastuulliseksi, mutta lopulta kukaan ei kuitenkaan ota vastuuta tilanteesta. (Määttä 2016, 57, 70.) Määttä (mt., 65) nostaa esiin johdon ja vastaavien esimiesten vastuun koskien yhteistyön sopimisesta siltä osin kuin määräytyksiä lakien ja asetusten kautta ei ole. Työntekijätasolla eri sektorille kuuluvista vastuista ei ole mahdollisuutta sopia. Heikko vastuutahojen välinen yhteistyö näkyy muun muassa työntekijöiden välisenä päällekkäisenä työnä. Reeves ym. (2010, 11) toteavat myös, että toimivalla yhteistyöllä voitaisiin välttää päällekkäistä työtä.

Vastuu sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelusta ja toteutuksesta on pääosin kunnan sosiaalihuollolla. Sosiaalihuollon tulee toimia sosiaalista kuntoutusta toteuttaessaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 7; Väisänen 2018, 30.) Yhteyksien rakentaminen, avoin kommunikaatio ja eri näkökulmien yhteensovittaminen ovat keskiössä yhteistyön mahdollistamisessa (Rekola 2008, 16; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 58). Erilaisia ja eri toimijoiden toteuttamia palveluja tulee voida hyödyntää samanaikaisesti. Prosessiin tulee tarvittaessa liittää esimerkiksi toimintakyvyn kartoituksia, terveydenhuollon palveluja ja muita kuntoutuspalveluja, kuten lääkinällistä kuntoutusta. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 58.)

Vuonna 2016 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) toteuttaman sosiaaliseen kuntoutukseen liittyneen kuntakyselyn vastauksissa on nähtävissä moniammatillisuuden tarve. Saatujen vastausten perusteella sosiaalinen kuntoutus nähtiin asiakkaan tarpeista lähtevänä moniammatillisena palveluna. Tämä edellyttää eri toimijoiden roolien ja vastuunjaon, sekä sosiaalisen kuntoutuksen johtamisen selkeyttä. Vastausten perusteella monissa kunnissa on näihin liittyen kehitettävää. (Puromäki ym. 2017, 23–28.) Moniammatillisen yhteistyön edellytyksenä on eri toimijoiden käyttämien käsitteiden ja niiden taustorientaatioiden avaaminen yhteistyötahoille. Näin ne eivät muodostu yhteistyön esteiksi, ja yhteisymmärryksen kautta kaikilla toimijoilla on käsitys yhteisestä tavoitteesta nuoren tukemisessa. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 53.)

Moniammatillisen yhteistyön merkityksellisyys on nähtävissä Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 rakennerahasto-ohjelman vaikuttavuudesta laaditussa arvioinnissa. Aurin ym. (2019, 8) mukaan arvioinnissa tarkasteltujen tietojen perusteella sosiaalista osallisuutta ja köyhyden torjuntaa edistävässä hankkeissa oli muun muassa lisätty asiakkaiden aktivoitumista. Lisäksi osallistujien työ- ja toimintakyky oli vahvistunut. Hankkeiden myötä yhteistyö eri sektoreilla toimivien ammattilaisten kesken oli kehittynyt ja tiivistynyt. Keskeisiä yhteistyötahoja oli saatu sitoutettua toimintaan. Onnistumista oli edesauttanut myös se, että hankkeiden kautta voitiin tarjota tukea riittäväillä resursseilla ja tarvittaessa myös pitkäkestoisesti. Verkostotyö nähtiin onnistuneissa hankkeissa tulokselliseksi. Verkostotyöllä kyettiin vaikuttamaan myönteisesti ohjaus- ja palvelujärjestelmien kehittämiseen. Yhteistyötä tehtiin asiakasohjauksen ja toiminnan kannalta keskeisten verkostotoimijoiden kanssa. Yhtenä tärkeänä asiana nähtiin moniammatilliset palvelut. (Auri ym. 2019, 8–11, 185.)

Yhteistyöverkostojen määrä oli nähtävissä valtakunnallisessa sosiaaliseen kuntoutukseen liittyneessä SOSKU-kehittämishankkeessa, jossa mukana olleiden sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden yhteistyöverkostot näyttäytyivät laajoina. Yhteistyö voidaan jakaa sisä- ja ulkopiiriin. Sisäpiiriin kuuluvien paikallisten ja alueellisten toimijoiden kanssa yhteistyö on aktiivista. Ulkopiiriin kuuluvien yhteistyötahojen kanssa yhteistyö on satunnaista tai se hahmottuu vasta mahdollisena yhteistyönä. Sisäistä yhteistyötä voi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveystalujen välillä. Yhteiskunnan, talouden ja kulttuurin muuttuessa on tärkeää pohtia myös uusia mahdollisia yhteistyökumppaneita. Sitä kautta voi syntyä uudenlaista yhteistyötä. Tästä yhtenä esimerkkinä oli yhteistyön aloittaminen paikallisen ammattiteatterin kanssa eräässä osahankkeessa. (Raivio 2018, 3, 53.)

Kaarina Sirviö (2006) on tutkinut väitöskirjassaan lapsiperheiden osallisuutta terveyden edistämässä. Tutkimus on tehty perheiden ja sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessa käsiteltiin myös moniammatillista yhteistyötä. Työntekijöiden yhteistyömuotoja määrittäviksi asioiksi nousivat näkemys yhteistyön merkityksestä, toimintatavat ja tiedon kulku. Muiden työntekijöiden tuttuus koetaan tärkeäksi yhteistyötä edesauttavaksi asiaksi. (Sirviö 2006, 90.)

Työntekijöiden tunteminen nousi yhteistyötä tukevana asiana esiin myös Määtän ja Keskitalon (2014, 204) sekä Ritva Kuorilehdon (2014, 81) tutkimustuloksissa. Määtän ja Keskitalon (mt.) tutkimuksessa käsiteltiin kahden paikkakunnan työntekijöiden kuvaamia toiminnan mahdollisuuksia ja haasteita kumuloituneista ongelmista kärsivien nuorten auttamisessa. Tutkimuksessa analysoitiin palvelujärjestelmän kokonaisuutta, ja eri toimijoiden rooleja. Kuorilehto (mt.) on tutkinut väitöskirjassaan moniasiantuntijuutta sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. Kuorilehto (mt., 81) mukaan työntekijät kokivat yhdessä toimimista edistäväksi ja helpottavaksi asiaksi sen, että oppi tuntemaan eri yksiköissä työskentelevät ammattilaiset. Tämän myötä yhteistyö sai ikään kuin ”kasvot”.

Tuija Leppäkoski, Minna Koivuluoma, Sami Perälä ja Eija Paavilainen (2017) ovat tutkineet moniammatillisen yhteistyön muutoksia ja kehittämistarpeita lasten ja nuorten auttamisessa työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimus liittyi Välittämisen koodi -projektiin. Projektissa kehitettiin vuodesta 2014 alkaen varhaiseen tukeen ja moniammatillisuuteen perustuvaa toimintatapaa vastata lasten ja nuorten haasteellisiin elämänti-

lanteisiin. Tutkimukseen haastateltiin vuosina 2014 ja 2016 henkilöstökyselyin kaupungin sosiaali-, sivistys- ja terveystieteiden, sairaanhoitopiirin neljän toimintayksikön ja poliisin työntekijöitä Etelä-Pohjanmaalla. (Leppäkoski ym. 2017, 200–203.)

Leppäkosken ym. (2017) mukaan työntekijöiden välistä tunnettavuutta voidaan lisätä kehittämistyön kautta ja tästä on esimerkkinä Välittämisen koodi -projekti. Projektin aikana koottiin työryhmä kehittämään palvelukokonaisuutta. Verrattaessa vuosien 2014 ja 2016 kyselyjen vastauksia merkittäviä muutoksia oli tapahtunut siinä, että vastaajat ilmoittivat tuntevansa paremmin muut toimijat ja heidän työnkuvansa. Tämän myötä heidän oli helpompi ottaa yhteyttä muihin toimijoihin. Moniammatillisen yhteistyön hyvänä puolena koettiin lisäksi useamman näkökulman esiin tuominen ja monialaisen asiantuntijuuden hyödyntäminen (Leppäkoski ym. 2017, 209.) Myös Määttä ja Keskitalo (2014, 204) nostivat tutkimustuloksistaan esiin sen, että avoimuus, yhteiset projektit ja valmiit toimivat verkostot edistävät yhteistyötä.

Sirviön (2006) tutkimustulosten mukaan yhteistyön merkitykseen vaikuttivat työpaikan rutiinit ja työn organisointi. Yhteistyölle ei välttämättä ollut mahdollisuutta tai sitä ei edes edellytetty. Oma toiminta ja asema yhteistyössä saatettiin kokea myös epävarmaksi, joka johti siihen, että perheen asioita ei viety eteenpäin tai tarkistettu. Työntekijä pelkäsi loukkaavansa toisen työntekijän asiantuntijuutta. Lisäksi toisen alan työntekijän yhteydenotot saatettiin kokea oman osaamisen arvosteluna. Tällöin vuorovaikutusta ei päässyt muodostumaan työntekijöiden välille. Yhteistyö ei välttämättä ollut myöskään työyhteisön toimintatapoihin kuuluvaa, joka johti vastaajien mukaan yksisuuntaiseen yhteydenottoon. Lisäksi tiedonkulkuun liittyvät ongelmat koettiin haasteellisiksi. Tämä liittyi esimerkiksi siihen, että työntekijälle ei kerrottu miten hänen vireille laittama asia eteni muissa palveluissa. (Sirviö 2006, 89–90.)

Leppäkosken ym. (2017) tutkimustuloksissa yhteistyöhön liittyviksi haasteiksi koettiin ensimmäisen vuonna 2014 toteutetun kyselyn perusteella epätietoisuus eri toimijoiden rooleista, vastuusta ja työn sisällöstä. Lisäksi haasteita aiheuttivat tiedonkulku, työntekijöiden vaihtuvuus ja kiire. Salassapitosäännöksiä pidettiin osittain esteenä asioiden käsittelylle. Vuoden 2016 vastauksien perusteella koettiin edelleen, että tiedonkulussa oli puutteita ja salassapitosäännökset estivät tiedon siirtoa. (Leppäkoski ym. 2017, 208–209.) Hiilamo ym. (2017, 64) nostivat myös raportissaan esiin salassapitosäännökset, jotka haastavat toimivaa tiedonvaihtoa. Tämä johtaa Hiilamon ym. (mt., 64) mukaan

siihen, että asiakkaille tehdään yhä monia päällekkäisiä palvelukohtaisia asiakassuunnitelmia.

Seija Koskela (2013) on tutkinut oppilaitoksen henkilökunnan sisäistä moniammatillista yhteistyötä ja sen kehittämistä. Tutkimustulosten mukaan moniammatillisen yhteistyön kehittämisen esteiksi nimettiin muun muassa yksin tekemisen perinne, puutteelliset vuorovaikutustaidot ja johdon tuen puuttuminen. Lisäksi haasteita aiheuttivat aikapula ja se, että työntekijät eivät tunteneet toistensa työnkuvaa. (Koskela 2013, 96.) Leppäkosken ym. (2017) ja Koskelan (2013) esiin nostamat haasteet epä tietoisuuteen toimijoiden rooleista ja kiireeseen liittyen on nähtävissä Määtän ja Keskitalon (2014) tutkimuksessa. Vastausten perusteella haasteeksi nousivat erilaiset toimintakulttuurit, puutteelliset resurssit ja kiire. Lisäksi salassapitovelvoitteet nähtiin yhteistyötä estävänä tekijänä. (Määttä & Keskitalo 2014, 204.)

Vastakohtana Koskelan (2013), Määtän ja Keskitalon (2014) ja Leppäkosken ym. (2017) tutkimustuloksissa esiintyneelle kiireelle näyttäytyy Kuorilehdon (2014) tutkimustulokset. Tulosten perusteella ajan puutetta ei nähty yhteistyötä estäväksi tekijäksi. Tämän sijasta työnjako ammattilaisten välillä ja oikea oman työajan järjestely selkeyttivät yhteistyötä. Tutkimustulosten mukaan yhteistyölle on mahdollista löytää aikaa, niin halutessaan. (Kuorilehto 2014, 112.)

SOSKU-kehittämishankkeen aikana haasteena toimivalle yhteistyölle nähtiin eri tahojen näkökulmien ja intressien yhteensovittaminen ja oman toiminnan havainnointi. Tätä selittää se, että toimijoille on luontevaa tarkastella asioita omasta asemastaan. Tämä johtaa siihen, että yhteisen näkökulman löytäminen voi olla haasteellista. Yhteisen näkökulman löytymistä voidaan ratkaista sillä, että verkostoyhteistyötä hahmotellaan usean toimijan kesken. Tämän mahdollistaa eri näkökulmien tarkastelun suhteessa toisiinsa. Yhdessä SOSKU-kehittämishankkeen osahankkeessa verkostotoimijoiden asiantuntijuusalueita kuvattiin kontekstisidonnaisiksi. Eri asiantuntijuuksien rajapinnalle muodostui yhteisen ymmärryksen alue, jota kautta toiminta ohjautui eteenpäin. Tämä yhteistyö muutti muotoaan osallistujien, tarpeiden ja vahvuuksien mukaisesti. (Raivio 2018, 53–54.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että moniammatilliselle yhteistyölle on tarvetta nuorten sosiaalista kuntoutusta toteuttaessa, ja siihen liittyen on vielä kehitettävää (esim. Tuusa

& Ala-Kauhaluoma 2014; Puromäki ym. 2017; Raivio 2018). Yhteistyölle on olemassa resursseja, mutta yhteistyön rakenteita tulee uudistaa. Useita palveluja samaan aikaan tarvitsevien asiakkaiden tilanteissa tulee kiinnittää huomiota monialaisen yhteistyön sujuvuuteen, päällekkäisyyksien karsimiseen ja väliinpuotoamisen ehkäisemiseen. Tätä tukisi osaltaan toimiva koordinaatio. (Määttä 2016, 72–73.) Hiilamo ym. (2017, 64) toteavat myös, että palvelujen välisessä koordinoinnissa on yhä puutteita.

Moniammatillisen yhteistyön käytäntöön saattaminen on hidas ja vaativa prosessi (Koskela 2013, 100; Leppäkoski ym. 2017, 209). Muutos vaatii jatkuvaa keskustelua eri ammattiryhmien välillä, omaa aktiivisuutta ja sitoutumista muutokseen (Leppäkoski ym. 2017, 209). Yhteistyössä eri toimijat pääsevät oppimaan uutta ja olemaan asiantuntijana omasta tulokulmastaan. Yhteistyössä toimijuus vahvistuu ja tiedot ja taidot yhdistyvät osaksi toimintaa ja yhteisen ymmärtämisen aluetta. (Raivio 2018, 54.)

3.2 Toimijuudesta jaettuun toimijuuteen

Toimijuus käsitteenä on hyvin laaja. Eri tieteenaloilla on hieman erilaisia painotuksia toimijuudesta puhuttaessa, mutta yleensä toimijuuteen liitetään ihmisen kyky tehdä päätöksiä ja muokata ympäristöään niiden mukaisesti. (Mönkkönen 2018, 156–157.) Yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa on käytetty paljon sosiologi Anthony Giddensin (1984) esittämää määritelmää toimijuudesta (Jyrkämä 2007, 202; Eteläpelto ym. 2011, 20). Giddensin (1984, 9) mukaan toimijuus tarkoittaa sitä, että toimija kykenee itse tekemään päätöksiä ja valintoja. Päätösten ja valintojen tekeminen edellyttää valtaa, joten valta yhdistyy tätä kautta toimijuuteen. Osaaminen, tieto ja sosiaaliset verkostot antavat ihmiselle vaikutusvaltaa ja mahdollisuuden nähdä itsensä toimijana (Eteläpelto ym. 2011, 15). Toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat toimija itse, muut toimijat ja konteksti (Hokkanen 2016, 60).

Giddensin (1984, 23–25) mukaan rakenteet ja toiminta liittyvät toisiinsa ja toimijana ihminen vahvistaa ja uudistaa rakenteita. Tässä Giddensiläisessä toimijuudessa kielteisessä näkökulmassa rakenteet rajoittavat ihmisten ja ihmisryhmien toimintaa. Myönteisessä näkökulmassa ne mahdollistavat ja ohjaavat toimintaa. (Jyrkämä 2007, 203; Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013, 248.) Työelämää koskevassa keskustelussa korostetaan aloitteellisuuden ja luovuuden vaatimuksia, sekä halua kehittää työkäytäntöjä ja

omaa työssä oppimista. Lisäksi työelämässä tulee aktiivisesti kehittää omaa ammatillista identiteettiä työn ja työorganisaatioiden muutosten vuoksi. Nämä johtavat siihen, että ihmisiltä edellytetään yhä enemmän toimijuutta, niin koulutuksessa kuin työssä. (Eteläpelto ym. 2011, 12.)

Sosiologit Mustafa Emirbayer ja Ann Mischen (1998) ovat kritisoineet Giddensin toimijuuden määritelmää ajallisen ulottuvuuden puuttumisesta. Heidän mukaansa toimijuus tulee asettaa aikaulottuvuuteen. Tällöin huomiota kiinnitetään jo muotoutuneisiin tapoihin, nykyhetkessä tapahtuvaan arviointiin ja toimintaan, sekä kykyyn hahmottaa tulevaisuuden vaihtoehdot. Näiden katsotaan olevan suhteessa toisiinsa. Toiminnan orientaatiota voi ohjata eri tilanteissa eri ajankohdat vaihdellen. Välillä esimerkiksi menneisyys saattaa ohjata toimintaa nykyisyyttä enemmän. Tämä johtuu toimijuuden aikasidonnaisuudesta. Orientaatioiden vaihteluilla on merkitystä sille, miten toimija suhtautuu ympäröivään rakenteeseen. (Emirbayer & Mischen 1998, 963, 1012.)

Jyrkämä (2007; 2008) on hahmotellut toimijuutta toimijuuden modaliteettien kautta vanhustyöhön liittyvässä tutkimuksessaan. Jyrkämä (mt.) pohjaa määritelmän Giddensin strukturaatioteoriaan ja semiotiikkaan ja semioottiseen sosiologiaan. Toimijuuden modaliteetit koostuvat kuudesta erillisestä toisiinsa kytkeytyvästä ulottuvuudesta. Näitä ovat kyetä, täytyä, voida, tuntea, haluta ja osata. ”Kyetä” viittaa fyysiseen ja psyykkiseen kykyyn. ”Täytyä” liittyy fyysisiin ja sosiaalisiin pakkoihin ja rajoituksiin. ”Voida” viittaa mahdollisuuksiin, joita eri tilanteet ja niissä ilmenevät rakenteet tuottavat ja avaavat. ”Tuntee” ulottuvuudella viitataan ihmisen perusominaisuuteen arvioida ja kokea tunteitaan kohtaamiinsa asioihin ja tilanteisiin liittyen. ”Haluta” käsittää motivaation ja motivoituneisuuden päämääriin ja tavoitteisiin liittyen. ”Osata” viittaa laajasti tietoihin ja taitoihin. Toimijuus syntyy ja muokkautuu näiden kuuden toimijuuden ulottuvuuden yhteen kytkeytyvässä prosessissa. (Jyrkämä 2007, 206–207; 2008, 194–195.)

Teorioissa ja tutkimuksissa ihmisen toimijuus on määritelty pääasiallisesti henkilökohtaisena toimijuutena (Bandura 2001, 13). Banduran (mt.) sosiokognitiivisen teorian mukaan henkilökohtainen toimijuus rakentuu neljästä osasta, joita ovat tarkoituksellisuus, ennakoivuus, itseohjautuvuus ja reflektiivisyys. Tarkoituksellisuudella viitataan ihmisen mahdollisuuteen suunnitelmien laatimiseen. Ennakoivuus käsittää ratkaisujen seurausten ennakoimista ja arviointia. Itseohjautuvuudella tarkoitetaan ihmisen kykyä oman toiminnan tarkasteluun ja reflektiivisyys viittaa ihmisen kykyyn tarkastella omaa ajattelua

ja toimintoja. Ihmisen minäpystyvyys, eli ihmisen uskomus omasta pystyvyydestä, vaikuttaa henkilökohtaisen toimijuuden rakentumiseen vahvistaen tai estäen sitä. Minäpystyvyys vaikuttaa myös esimerkiksi siihen, miten ihminen suhtautuu haasteisiin. (Bandura 2001, 6–11.)

Banduran (mt.) mukaan toimijuutta voidaan tarkastella henkilökohtaisen toimijuuden lisäksi kahdesta muustakin näkökulmasta, jossa toimijuus rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Toimijuus voi olla henkilökohtaisen toimijuuden (personal agency) lisäksi läheisen ihmisen kanssa luotua yhteistä toimijuutta (proxy agency) tai yhteisöllistä eli kollektiivista toimijuutta (collective agency). Yhteinen toimijuus viittaa tilanteisiin, joissa ihmiset pyytävät apua heiltä, joiden ajattelevat voivan auttaa, esimerkiksi läheiseltään tai ammattilaiselta. Kollektiivisessa toimijuudessa pääajatuksena on ihmisten jaettu uskomus siitä, että haluttuun lopputulokseen päästään yhdessä yhdistämällä voimat. (Bandura 2001, 13–14; Romakkaniemi & Järvikoski 2013, 39.) Yhteinen ja yhteisöllinen toimijuus ovat perusteiltaan sosiaalista eli jaettua toimintaa. Kuntoutuksen näkökulmasta nämä sisältävät yhteistyötä kuntoutuvan ihmisen tilanteeseen vaikuttavien tahojen ja henkilöiden välillä. (Väyrynen & Lindh 2013, 408.)

Asiakkaiden kuntoutumisen tukemisessa jaetun toimijuuden käsite nostaa esille kokonaisvaltaisuuden, yhteistyön ja yhteisen tiedon merkityksen (Väyrynen & Lindh 2013, 407). Kokonaisvaltainen ymmärrys muodostuu eri tahojen asiantuntijuudesta. Jaetussa toimijuudessa eri toimijoilla on yhteinen päämäärä, johon kaikki sitoutuvat. (Chang ym. 2010, 1294; Romakkaniemi & Väyrynen 2011, 142; Harra 2014, 43.) Tavoitteiden asettamisen ja yhteisen päätöksenteon lisäksi keskustelu ja neuvottelu ovat keskiössä toimijoiden välisessä yhteistyössä jaetussa toimijuudessa (Chang ym. 2010, 1294).

Romakkaniemen ja Väyrysen (2011, 142) mukaan jaetun toimijuuden toteutumisen tapoja voidaan tarkastella vuorovaikutuksen tasojen kautta. Carl J. Couch (1986) on määritellyt sosiaalista vuorovaikutusta viiden hierarkkisen perusmuodon avulla. Näistä pelkistäen Kaarina Mönkkönen (2001) on luonut vuorovaikutuksen viisi tasoa. Vuorovaikutuksen viisi tasoa ovat tilanteessa olo, sosiaalinen vaikuttaminen, peli, yhteistyö ja yhteistoiminta (Mönkkönen 2001, 434).

Tilanteessa olon tasolla toimijat voivat toimia erillään omien intressien pohjalta, ollessaan kuitenkin tietoisia toisista toimijoista. Sosiaalisen vaikuttamisen tasolla toimijat

voivat pyrkiä vaikuttamaan toisiinsa ja hyödyntämään toistensa tietoa, mutta vuorovai-
kutus on kuitenkin yksisuuntaista ilman dialogisuutta. Pelillä viitataan toimijoiden väli-
seen kilpailuun. Yhteistyön tasolla toimijoilla sen sijaan on yhteinen tavoite, ja toimijat
sopivat työnjaosta. Yhteistoiminnassakin on yhteinen tavoite, mutta se sisältää myös
luottamuksen siihen, että toimijat ovat sitoutuneet yhteiseen asiaan. Yhteistoiminta pe-
rustuu myös avoimuuteen. Jaettu toimijuus paikantuu yhteistyön tai yhteistoiminnan
tasoon. (Mönkkönen 2001, 435; Romakkaniemi & Väyrynen 2011, 142.) Yhteistyö ja
yhteistoiminta vaativat molemminpuolisuutta ja jaettua päämäärää. Yhteistoiminnassa
eri osapuolet luottavat toisiinsa eikä kontrollia tarvita. (Mönkkönen 2001, 434.)

Chang ym. (2010) tutkivat college-opiskelijoiden ja heidän vanhempien välisiä suhteita
koulutuksellisiin tavoitteisiin liittyen. He hyödynsivät jaetun toimijuuden ja jakamatto-
man toimijuuden käsitteitä. Jaettu toimijuus hahmottui kolmenlaiseksi. Nuoret näkivät
vanhempansa mukautuvina huomioiden nuoren ja vanhempien erilaiset ajatukset tavoit-
teista. Toisena vaihtoehtona vanhemmat nähtiin yhteistyötä tekeviksi, jotka yhdessä
nuoren kanssa ponnistelivat tavoitteiden asettamiseksi, tai tavoitteisiin liittyvien ristirii-
tojen ratkaisemiseksi. Kolmantena vaihtoehtona vanhemmat nähtiin suhteellisen puut-
tumattomina tavoitteiden asettamisessa, jolloin he ilmaisivat kuitenkin tukensa nuoren
itsensä määrittelemille tavoitteille. Kaikissa kolmessa jaetun toimijuuden tasossa nuoret
tunnistivat vanhempiensa aktiivisen roolin nuoren koulutukseen liittyen. Eri tasoissa
vanhempien vaikutuksen määrä kuitenkin vaihteli. (Chang ym. 2010, 1294.)

Jaetun toimijuuden vastakohtana Chang ym. (mt.) näkivät jakamattoman toimijuuden.
Jakamattomassa toimijuudessa vanhemmat joko ohjasivat liian vahvasti nuoren opiske-
lupolkua ja tavoitteita, tai olivat välinpitämättömiä nuoren suunnitelmia ja tavoitteita
kohtaan. Liian vahva ohjaus saattaa johtaa siihen, että vanhemmat tekevät päätökset
nuoren puolesta ja tämä aiheuttaa vaikeuksia nuoren identiteetin ja autonomian raken-
tumiselle. Välinpitämätön asenne johtaa puolestaan siihen, että nuori kokee jäävänsä
opiskelutavoitteiden kanssa yksin. Tällöin hän ei saa kaipaamaansa tukea. (Chang ym.
2010, 1295.)

Marjo Romakkaniemi ja Aila Järvikoski (2012) ovat tarkastelleet mielenterveyspalvelu-
ja käyttävän ja ammattilaisen välisen jaetun toimijuuden rakentumista. Tutkimus oli osa
Suomen Akatemian rahoittamaa Jaettu toimijuus ja valtaistuminen kuntoutuksessa -
tutkimushanketta. Aineistona hyödynnettiin Romakkaniemen vuonna 2011 julkaistuun

väitöskirjatutkimukseen liittyvää haastatteluaineistoa. Aineisto koostui mielenterveyspalveluita käyttävien henkilöiden haastatteluista. Aineistosta oli havaittavissa kolmenlaista jaettua ja jakamatonta toimijuutta, jotka olivat yhteydessä toisiinsa. (Romakkaniemi & Järvikoski 2012, 381–385, 391–392.)

Romakkaniemi ja Järvikoski (mt.) hahmottivat aineistostaan kolmenlaista jaettua toimijuutta, jotka olivat emotionaalinen, kommunikatiivinen ja supportiivinen jaettu toimijuus. Emotionaaliseen sisältyi esimerkiksi kuulluksi tuleminen, luottamuksellisen suhteen luominen ja sitoutuminen. Kommunikatiivinen käsitti muun muassa tiedon jakamisen, ja uuden ymmärryksen rakentumisen. Rohkaiseminen, kannustus, positiivinen ajattelu, tieto ja toivon löytäminen ja ylläpitäminen olivat osa supportiivista jaettua toimijuutta. (Romakkaniemi & Järvikoski 2012, 386; 2013, 40.)

Jakamattomaan toimijuuteen sisältyivät puolestaan toteutumattomat odotukset, hylkäämisen kokemukset ja valtakonfliktit. Toteutumattomiin odotuksiin liittyivät arjen muuttumattomuus, toimenpiteiden toteutumattomuus, ja tulevaisuuden suunnittelun puute. Hylkäämisen kokemukset nousivat esiin siten, että ihmiset eivät kokeneet tulleeensa kuulluksi tai nähdyksi. Myöskään henkilökemiat eivät kohdanneet. Valtakonfliktit käsittivät ammattilaisen vallan ja erilaiset näkemykset ongelmasta. (Romakkaniemi & Järvikoski 2012, 386; 2013, 40.)

Jaetusta toimijuudesta voidaan käyttää myös käsitettä yhteistoimijuus. Tällä korostetaan erityisesti organisaatioiden, asiantuntijoiden ja asiakkaiden yhdessä tekemisen ja toimimisen merkitystä. (Väyrynen & Lindh 2013, 408.) Väyrysen ja Lindhin (mt., 408) mukaan yhteistoimijuudella on terminologisesti monia lähikäsitteitä kuten yhteistyö ja yhteistoiminta. Esimerkki erilaisesta määritelmästä on nähtävissä Peter J. Denningin ja Peter Yaholkovskyn (2008) artikkelissa, jossa he ovat määritelleet yhdessä toimimisen neljään eri muotoon.

Denningin ja Yaholkovskyn (mt.) mukaan neljä eri yhdessä toimimisen muotoa ovat tiedon jakaminen, koordinointi, yhteistyö ja yhteistoiminta. Tiedon jakaminen merkitsee viestien ja tietojen jakamista. Koordinoinnissa tekijöitä ja toimijoita säädellään toiminnan toteuttamiseksi. Yhteistyössä pelataan ikään kuin yhteistä peliä, yhteisillä säännöillä. Yhteistoiminnassa ryhmä ihmisiä työstää asioita yhdessä vuorovaikutuksen kautta. (Denning & Yaholkovsky mt., 20.) Denningin ja Yaholkovskyn (mt.) yhdessä tekemi-

sen muodoista lähimpänä Väyrysen ja Lindhin (mt.) yhteistoimijuutta voidaan katsoa olevan yhteistoiminnan käsite.

Väyrynen ja Lindh (2013) ovat tutkineet päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen asiakkaiden ja asiantuntijoiden esittämiä tulkintoja yhteistoimijuuden ja yhteistoiminnan rakentumisen rajakohteista. Rajakohtetta voidaan luonnehtia sillaksi erilaisten toimijoiden, organisaatioiden tai kulttuuristen maailmojen välillä. Analyysi perustuu MIEPÄ-kuntoutuksen pilottihankkeesta kerättyihin aineistoihin, arviointiraportteihin ja tieteellisiin julkaisuihin. Aineistonkeruuta varten haastateltiin sekä asiakkaita että työntekijöitä. Kuntoutustyöntekijöiden haastatteluista nousi esiin kolme rajakohteen muotoa, joilla oli vaikutusta siihen millaiseksi päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen yhteistoimijuus ja toimintaverkoston käytännöt rakentuivat. Rajakohteet olivat arviointi, osaaminen ja yhteinen asiakkuus. Kuntoutustyöntekijöiden näkemyksen mukaan yhtenä keskeisenä tavoitteena oli saada eri toimijat mukaan kehitettävään integroivaan avokuntoutusmalliin. (Väyrynen & Lindh 2013, 410–412.)

Arviointiin liittyen kuntoutustyöntekijät nostivat esiin sen, että kokonaisvaltainen asiakkaan arviointivaihe voisi toimia tehokkaana asiakasvalikoinnin väylänä. Tämä mahdollistaisi asiakkaiden ohjaamisen oikeanlaisiin ja tarvetta vastaaviin palveluihin. Puuttuva tieto, osaaminen ja palvelujen samankaltaisuus aiheuttivat kuitenkin haasteita eri toimijoiden yhteisen verkoston muodostumiselle. Osaamisen ja palveluiden tulee olla riittävän yhteneviä yhteisen toimijuuden rakentumiseksi. Nämä eivät kuitenkaan saa olla liian samankaltaisia. Samankaltaisuus aiheuttaa sen, että toinen toimija ei pysty omasta viitekehiksestään hahmottaan sitä lisäarvoa, mitä yhteistoiminta mahdollistaisi. Toimijoiden välisen luottamuksen rakentumista estää se, että osaaminen ei välity molemmille osapuolille. Osaltaan puuttuva tai virheellinen tieto eri palveluntuottajien toimintakäytännöistä vaikeuttaa yhteisen toimijuuden rakentumista. (Väyrynen & Lindh 2013, 413–414.)

Kuntoutustyöntekijöiden haastatteluista nousi yhtenä rajakohteena esiin yhteinen asiakkuus. Yhteinen asiakkuus luo yhteistä toimijuutta eri palveluntuottajien välille. (Väyrynen & Lindh 2013, 416.) Nykyisin eri alojen asiantuntijat ovat samanaikaisesti mukana kuntoutumisprosessissa ja erilaisia kuntoutuspalveluja toteutetaan yhtä aikaa toisiaan täydentäen (Tuusa ym. 2018, 133). Yhteistä toimijuutta voidaan nimittää toiminnalliseksi yhteistoimijuudeksi. Kuntoutustyöntekijät toivat kuitenkin haastatteluissa esiin

haasteet siihen liittyen, että eri palveluntuottajat puhuvat ”omista asiakkaistaan”. Tämä aiheuttaa suurta haastetta asiakaslähtöiselle kuntoutustoiminnalle. Sektoroitunut palvelujärjestelmä aiheuttaa sen, että asioita tarkastellaan oman organisaation asiantuntijuuden viitekehyksestä. Jaettu tulkinta ja ymmärrys yhteisestä asiakkuudesta voisi auttaa käytäntöjen yhtenäistämässä. (Väyrynen & Lindh 2013, 416–417.)

Tuusa ym. (2018) ovat tarkastelleet eri toimijoiden välisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan merkitystä kuntoutumiselle. Tarkastelun kohteena oli työssä käyville suunnattu ja työhön kytkeytynyt kuntoutus. Aineistona käytettiin Kelan toteuttamasta työhönkuntoutuksen kehittämishankkeesta tehtyä moninäkökulmaista ja monimenetelmällistä arviointitutkimusta. Tulosten mukaan onnistuneen työskentelyn edellytyksenä on eri toimijoiden yhteisten käsitysten muodostaminen, roolien selkeyttäminen, tavoitteiden sopiminen suunnitelmallisesti, ja tehtyjen ratkaisujen tarkastelu kuntoutumisprosessin aikana. Yhteisen käsityksen luomisen kautta voidaan valita tarkoituksenmukaisin tapa toimia ja määritellä realistiset tavoitteet. Osallistujien yhteinen näkemys tilanteesta, tavoitteista ja suunnitelmasta on saavutettavissa yhteistoimijuudella. (Tuusa ym. 2018, 133, 142–143.)

Jaetun toimijuuden rakentumiseen vaikuttavat monet tekijät, kuten tässä luvussa olen kuvannut. Yksittäisen toimijan toimintamahdollisuuksiin vaikuttaa toimija itse ja muut toimijat (Eteläpelto ym. 2011, 15). Tämän lisäksi rakenteet ohjaavat yksilön toimintamahdollisuuksia (Eteläpelto ym. 2011, 15; Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013, 248). Kokonaisvaltainen ymmärrys, yhteinen päämäärä ja tavoitteiden asettaminen yhdessä edistävät jaettua toimijuutta (Chang ym. 2010, 1294; Romakkaniemi & Väyrynen 2011, 42; Harra 2014, 43; Tuusa ym. 2018, 142–143). Yhdessä tekeminen, kumppanuus, osallisuus, asiakaskeskeisyys, verkostollisuus ja vuorovaikutus koko prosessin ajan korostuvat (Väyrynen & Lindh 2013, 426; Harra 2014, 35; Tuusa ym. 2018, 130–131).

Jaetun toimijuuden rakentumisen esteenä saattaa olla toimijan liika ohjailevuus tai välipitämättömyys asetettua tavoitetta kohtaan (Chang ym. 2010, 1295). Jaettua toimijuutta estävät lisäksi esimerkiksi suunnittelemattomuus, kuulluksi tulemattomuus ja kohtaamattomat henkilökemiat sekä erilaiset näkemykset ongelmista (Romakkaniemi & Järvikoski 2012, 386; 2013, 40).

4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten työntekijöiden välinen jaettu toimijuus rakentuu moniammatillisessa yhteistyössä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Olen rajannut tutkielman käsittelemään työntekijöiden välistä toimijuutta käyttäen tästä käsitettä jaettu toimijuus.

Näen aiheen valinnan perusteltuna, koska moniammatillinen yhteistyö on todettu tarpeelliseksi nuorten sosiaalista kuntoutusta toteutettaessa, ja siihen liittyen on havaittu olevan vielä kehitettävää (esim. Puromäki ym. 2017; Raivio 2018). Toimijuus on osa moniammatillista yhteistyötä ja siinä tiedot ja taidot rakentuvat osaksi toimintaa (Raivio 2018, 54). Yhteistyö eri tahojen ja henkilöiden välillä on perusteiltaan sosiaalista eli jaettua toimintaa (Väyrynen & Lindh 2013, 408). Tämän pohjalta näen moniammatilliseen yhteistyöhön liittyen työntekijöiden jaetun toimijuuden tarkastelun perustelluksi.

Pirkko-Liisa Rauhalan ja Elina Virokankaan (2011, 246) mukaan eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulee olla tutkittaville hyödyllistä ja rakentavaa. Tavoitteenani on tutkia työntekijöiden välisen jaetun toimijuuden rakentumista moniammatillisessa yhteistyössä. Tämän kautta moniammatillista yhteistyötä tekevät työntekijät, kuten käyttämäni aineiston keruuseen osallistuneet työntekijät, saavat tietoa arjen työn tueksi. Tämä kytkee tutkielmani osaltaan myös sosiaalityön käytäntöön (esim. Satka 2000, 39).

Tutkimustehtävään pohjautuen tutkimuskysymys alakysymyksineen on:

Miten työntekijöiden välinen jaettu toimijuus rakentuu moniammatillisessa yhteistyössä?

- Mitkä tekijät tukevat jaettua toimijuutta?
- Mitkä tekijät estävät jaetun toimijuuden rakentumista?

Käyttämäni aineisto on osa ”Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa” tutkimushankkeen haastatteluaineistoa. Tutkimukseen on haastateltu nuoria ja heidän kanssaan työskenteleviä työntekijöitä. Aineistoni koostuu neljästä työntekijöiden ryh-

mähaastattelusta. Hankkeeseen liittyen on julkaistu Romakkaniemen ym. (2018) tekemä Kelan rahoittama tutkimus nuorten aikuisten osallisuudesta ja sosiaalisesta kuntoutuksesta Lapissa.

4.2 Laadullinen tutkimus tutkimusmenetelmänä

Toteutan tutkimuksen laadullisena tutkimuksena, koska tavoitteenani on tutkia haasteltavien omia kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Laadullisessa lähestymistavassa ominaista on todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivisuus. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia. Oleellista on tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulman ja kokemusten korostaminen. Tunnusomaista on ihmisten käyttäminen tiedonkeruun välineenä, ja sellaisten tutkimustapojen hyödyntäminen, joissa tutkittavien ääni pääsee esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161; Puusa & Juuti 2011, 47.)

Laadullisella tutkimusmenetelmällä ei pyritä löytämään totuutta tutkittavasta aiheesta ja tätä voidaan pitää laadullisen tutkimusmenetelmän erityispiirteenä (Vilka 2015, 120). Merkitysten ja niiden suhteiden analysointi puheessa, kirjoitetussa tekstissä tai kuvallisessa aineistossa on laadullisen tutkimuksen ydintä. Ihmistä korostetaan elämismailmansa kokijana, havainnoijana ja toimijana. Nämä ovat yhteydessä niin aikaan, paikkaan kuin tilanteisiinkin. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2014, 80–82.)

Laadullisessa tutkimusmenetelmässä yhtäläisyyksien lisäksi poikkeavuudet ovat merkityksellisiä tutkimusaineistossa. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on selittää ihmisen toimintaa ymmärtämisen avulla. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin merkityksiä, joita ihmiset toiminnalleen antavat. Laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutettu tutkimus nähdään subjektiivisena, koska tutkijan oma ymmärryksensä, kuten uskomukset, arvot ja käsitykset vaikuttavat tutkimuksessa tehtyihin valintoihin, tulkintaan ja johtopäätöksiin. (Vilka 2015, 66–67.)

Laadullisessa tutkimuksessa tyypillistä on tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimuksen edetessä, eli tutkimusprosessi elää ja muovautuu koko tutkimuksen ajan. (Puusa & Juuti 2011, 51). Tutkimusotteen avoimuutta ja tutkimuksen eri elementtien, kuten teorianmuodostuksen ja aineiston analyysin joustavaa kehittymistä selittää osaltaan se,

että tutkittavaan ilmiöön liittyvä arvoitus avautuu tutkimuksen edetessä. Tämän myötä tutkimusmenetelmälliset ratkaisut täsmentyvät. Tutkijalta tämä edellyttää oman tietoisuutensa kehittymisen ymmärtämistä tutkimusprosessin aikana. Lisäksi tutkijan tulee olla valmis tekemään tarvittaessa tutkimuksellisia uudelleenlinjauksia. (Kiviniemi 2015, 74–75.)

4.3 Aineisto

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista valita mukaan pieni määrä tutkittavia eikä tutkittavien määrä ole olennaista laadullisen tutkimuksen onnistumisen kannalta (Alasuutari 2011, 39; Puusa & Juuti 2011, 55; Ronkainen ym. 2014, 83). Tavanomaista on lisäksi valita tutkimukseen mukaan henkilöitä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon (Puusa & Juuti 2011, 55).

Tutkimusaineiston keruumetodina erilaiset haastattelumenetelmät ovat eniten käytettyjä laadullisessa tutkimuksessa (Puusa 2011, 73; Bell 2017, 75). Haastatteluaineistoa voidaan pitää tilannesidonnaisena. Haastattelujen avulla saadaan kerättyä haastateltavien tulkintoja asioista, tapahtumista ja ilmiöistä. Lopulta kuitenkin tutkija tekee analyysin näistä tulkinnoista omana tekstinään. Tutkimus ikään kuin muodostuu eri toimijoiden ja tutkittavan ilmiön välisestä vuorovaikutuksesta. (Puusa 2011, 73.)

Tutkimusaineistoni koostuu Romakkaniemen ym. (2018) tutkimukseen kerätystä aineistosta ja olen saanut ryhmähaastatteluaineiston valmiiksi litteroituina. Ryhmähaastattelut on tallennettu ja arkistoitu määrääjäksi haastateltavien luvalla. Tutkimuksen yleisenä tavoitteena oli tuottaa tietoa nuorten aikuisten osallisuudesta sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen asiakkaina sekä nuorten että ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuksessa tutkittiin sitä, millaisia kokemuksia nuorilla ja ammattilaisilla on sosiaalisen kuntoutuksen merkityksistä, ehdoista ja haasteista nuorten aikuisten osallisuuden tukemisessa osana paikallista palvelujärjestelmää. Tutkimus kohdentui 18–25-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin. (Romakkaniemi ym. 2018, 24, 32.)

Tutkimusprojekteissa tai samaa aihetta tutkivien keskuudessa saatetaan lainata toisten tutkimusaineistoja. Aineistojen jakamista ja yhteiskäyttöä voidaan pitää tiedeyhteisölle ominaisena tapana. Alkuperäisen tutkimuksen tutkimusaineiston arkistoinnille ja pitkäaikaiselle käytölle on useita perusteluja. Aineistojen kerääminen ja läpi käyminen on

aikaa vievää, minkä vuoksi aineiston uudelleenkäyttö on perusteltua. Lisäksi tutkimusaineistot saattavat jäädä osittain hyödyntämättä. Uusissa tutkimuksissa tutkimusaineistoa voitaisiin tarkastella uudesta näkökulmasta uusien tutkimuskysymysten valossa. (Kuula 2011, 227–228.)

Olen valinnut tutkimusaineistoksi sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevien työntekijöiden ryhmähaastattelut, koska tavoitteenani on tuoda esiin työntekijöiden näkökulmia työntekijöiden välisen jaetun toimijuuden rakentumisesta. Tutkimusaineisto on kerätty puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla, jotka toteutettiin ryhmähaastatteluilta. Bellin (2017, 76) mukaan puolistrukturoidussa teemahaastattelussa tutkittavilta kysytään samat teeman mukaiset pääkysymykset, mutta esitysjärjestys saattaa vaihdella. Haastattelutilanne mahdollistaa keskustelun ja antaa tutkittaville mahdollisuuden kertoa tarkemmin eri teemoista. Keskeisenä asiana ovat ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset (Puusa 2011, 81; Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88).

Puusan (2011, 84–85) mukaan ryhmähaastattelussa on läsnä useampi haastateltava samanaikaisesti. Tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelua valitusta aiheesta. Ryhmähaastattelun kautta voidaan kiinnittää huomiota muun muassa siihen, mikä yksilöille on yhteistä ryhmän jäsenenä. Lisäksi voidaan luoda käsitys ryhmän yhteisestä näkemyksestä, mikä muodostuu vuorovaikutusprosessin seurauksena. Alasuutari (2011) toteaa, että ryhmähaastatteluissa tutkija saattaa jäädä sivuun ryhmän jäsenten alkaessa kysyä asioista toisiltaan, pohtia ryhmälle ominaista suhtautumistapaa ja mahdollisesti myös kiistellä tulkinnoista. Ryhmähaastattelun etuna on tarkastella sitä, miten ryhmä toimii ja ajattelee kulttuurisena ryhmänä. Ryhmähaastattelua voidaan pitää hyvänä aineistonkeruumuotona, koska sitä kautta asia punnitaan monesta näkökulmasta. Sen kautta voidaan tuottaa erilaisia diskursseja, joiden valossa asiaa käsitellään. (Alasuutari mt., 152–155.)

Tutkimusaineistoni ryhmähaastattelut olivat Romakkaniemen ym. (2018, 27) mukaan kahden tunnin mittaisia ja litteroitua tekstiä kertyi yhteensä noin 350 sivua. Tutkimusaineistossani on teemoja, jotka eivät vastaa tutkimuskysymyksiini, joten pystyn hyödyntämään aineistoa vain osittain. Tämän vuoksi hyödynnän jokaista alkuperäiseen tutkimukseen kerättyä neljää ryhmähaastattelua. Toisen keräämää aineistoa käytettäessä aineiston valikointi ja rajaaminen voi olla helpompaa, koska tutkijalle ei tule moraalista velvoitetta huomioida kaikkia haastatteluihin osallistuneita tuloksissaan (Kuula & Tiiti-

nen 2010, 455). Laadulliseen tutkimukseen liittyy rajaamisen välttämättömyys, koska varsinaiseen tutkimusraporttiin ei ole perusteltua sisällyttää kaikkea kerättyä aineistoa. Rajaamisella pyritään löytämään tutkimuksen tulkinnallinen ydin. (Kiviniemi 2015, 77.)

Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 21 työntekijää ja ne toteutettiin kolmella eri paikkakunnalla Pohjois-Suomessa. Ryhmähaastatteluihin osallistuneet toimivat sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavissa organisaatioissa ja asiakastyössä 18-25 -vuotiaiden parissa. Yhdessä ryhmähaastattelussa oli mukana neljä työntekijää, kahdessa ryhmähaastattelussa viisi ja yhdessä ryhmähaastattelussa seitsemän työntekijää. (Romakkaniemi ym. 2018, 27.)

Tutkimusaineistoni mukaan haastateltavien joukossa oli muun muassa nuorisotyöntekijöitä, toiminnanohjaaja, etsivä nuorisotyöntekijä, palveluohjaaja, sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaaja, yksilövalmentaja, kuntoutusohjaaja ja sairaanhoitaja. Organisaatiotasolla ryhmähaastatteluissa mukana oli edustaja muun muassa kunnan sosiaalihuollosta, työvoiman palvelukeskuksesta, nuorisotyöstä, kunnallisesta päihde- ja mielenterveyspalveluista, kuntoutusorganisaatiosta ja eri järjestöistä. Haastateltavien työskentely eri tehtävissä ja työnantajilla mahdollistaa työntekijöiden välisen jaetun toimijuuden tarkastelemisen moniammatillisessa yhteistyössä.

4.4 Aineiston analysointi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi on sekä analyttistä että synteettistä. Aineiston luokittelu ja jäsentäminen järjestelmällisesti teemoittain edustaa analyttisuutta. Teema-alueiden erittely ja sisäinen jäsenitys muotoutuu eri analysointivaiheiden jälkeen. Tämän lisäksi on keskeistä löytää synteesiä eli yhtenevyyttä luova kokonaisrakenne. Aineiston analysoinnin yhtenä tavoitteena on keskeisten tutkittavaa kohdetta kuvaavien ydinkategorioiden löytäminen. Tämä edellyttää teemojen tarkastelua kokonaisvaltaisesti. Keskeisten käsitteiden löytämisen jälkeen aineistosta voidaan jättää pois tutkimustehtävän kannalta merkityksettömät osat. (Kiviniemi 2015, 83.)

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä voidaan pitää sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi voi olla yksittäinen teoreettinen kehys, mutta se voidaan liittää myös erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Laadullinen analyysi jaotellaan usein induktiiviseen

ja deduktiiviseen, joista käytetään myös nimityksiä aineistolähtöinen ja teorialähtöinen analyysi. Näiden lisäksi kolmantena on abduktiivinen eli teoriasidonnainen analyysi. Analyysimuotojen erot liittyvät tutkittavaa ilmiötä kuvaavan teorian ohjaavuuteen tutkimuksen eri vaiheissa. Eri vaiheita ovat esimerkiksi aineiston hankinta, analyysi ja raportointi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–98.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta jokin toiminnan logiikka, tai tutkimusaineiston ohjaamana tyypillinen kertomus (Vilka 2015, 163).

Käytän aineiston analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia, koska haluan korostaa tutkittavien näkemyksiä tutkittavasta aiheesta, ja hahmottaa heidän vastausten kautta kuvaa jaetun toimijuuden rakentumisesta. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pohjautuu tulkintaan ja päättelyyn ja siinä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127).

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kyse etukäteen hahmotetun teorian testauksesta vaan vähitellen tapahtuvasta tutkittavan ilmiön käsitteellistämisestä. Tästä huolimatta muun muassa tutkijan hiljalleen käsitteellistyvät näkemykset ilmiön luonteesta ohjaa osaltaan tutkimuksen etenemistä. Käytännön kentästä nousevat näkökulmat ja teoreettiset näkökulmat ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa nähden. (Kiviniemi 2015, 78.) Tutkielmani teoreettinen viitekehys on ohjannut tutkimusaiheen valinnassa ja tutkimuskysymysten laadinnassa. Tästä huolimatta pyrin toimimaan aineiston analyysissä mahdollisimman aineistolähtöisesti. Tavoitteenani on tuoda esiin Kiviniemen (mt., 78) mainitsemia kentältä nousevia näkökulmia ja tätä kautta ilmeneviä uusia käsitteellisyyksiä.

Aineistolähtöisyys korostuu laadullisessa tutkimuksessa, koska laadullisella tutkimuksella pyritään löytämään ihmisten asioille antamia merkityksiä. Aineisto tulee kohdata etenkin analyysin alkuvaiheessa erillään omista ja tutkimuksen olettamuksista. (Ronkainen ym. 2014, 101, 123.) Aineistolähtöistä sisällönanalyysia tehdessä tutkijan on tärkeää kirjoittaa omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä, ja tiedostaa nämä analyysin aikana. Tällä pyritään välttämään se, että analyysiin ei vaikuta tutkijan ennakkoluulot, vaan analyysi tapahtuu aineiston tiedonantajien ehdoilla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018) kirjoittavat teoksessaan sisällönanalyysista yhdysvaltalaiseen perinteeseen viitaten. Aineistolähtöisellä analyysilla pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ensin

pelkistetään. Tämän jälkeen vuorossa ovat ryhmittely ja alakategorioiden, yläkategorioiden sekä yhdistävien kategorioiden luominen. Pelkistäminen sisältää lauseiden pelkistämisen yksittäisiksi ilmaisuiksi. Tämän jälkeen ilmaiset ryhmitellään yhdistämällä samaa tarkoittavat ilmaiset samaan kategoriaan. Kategoriat nimetään sisältöä vastaavalla nimellä. Analyysissa edetään samankaltaisten alakategorioiden yhdistämisellä toisiinsa. Tämän myötä päästään muodostamaan yläkategorioita. Yläkategoriat nimetään myös sisältöä vastaavasti. Yläkategorioista muodostetaan puolestaan yhdistäviä kategorioita, jotka nimetään myös sisältöään vastaaviksi. Eri kategorioiden avulla pyritään vastaamaan tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114–115.)

Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla tutkimusaineiston useamman kerran läpi. Tämän kautta minulle alkoi hahmottumaan tutkimusaiheeseeni liittyvät toistuvat teemat. Havaitsin tutkimusaineistoon perehtyessäni eroja litterointitavoissa. Kaikissa haastatteluisa oli alussa esittelykierros, josta kävi ilmi haastateltavien tehtävänimikkeet ja taustaorganisaatiot. Kahden ryhmähaastattelun litteroinnissa oli käytetty puheenvuorojen merkitsemiseen merkintöjä V1, V2 ja niin edelleen koko litteroinnin ajan, mikä mahdollisti puheenvuorojen yhdistämisen tiettyyn haastateltavaan. Yhdessä ryhmähaastattelussa haastateltavat oli eroteltu N ja M lyhentein viitaten vastaajan sukupuoleen. Yhden haastattelun alussa oli käytetty haastateltavien erottamiseksi numeroitua muotoa, mutta haastattelun edetessä suurimmaksi osaksi oli käytetty vain kirjaimia V ja H, viitaten siihen onko kyseessä haastattelijan vai haastateltavan puheenvuoro.

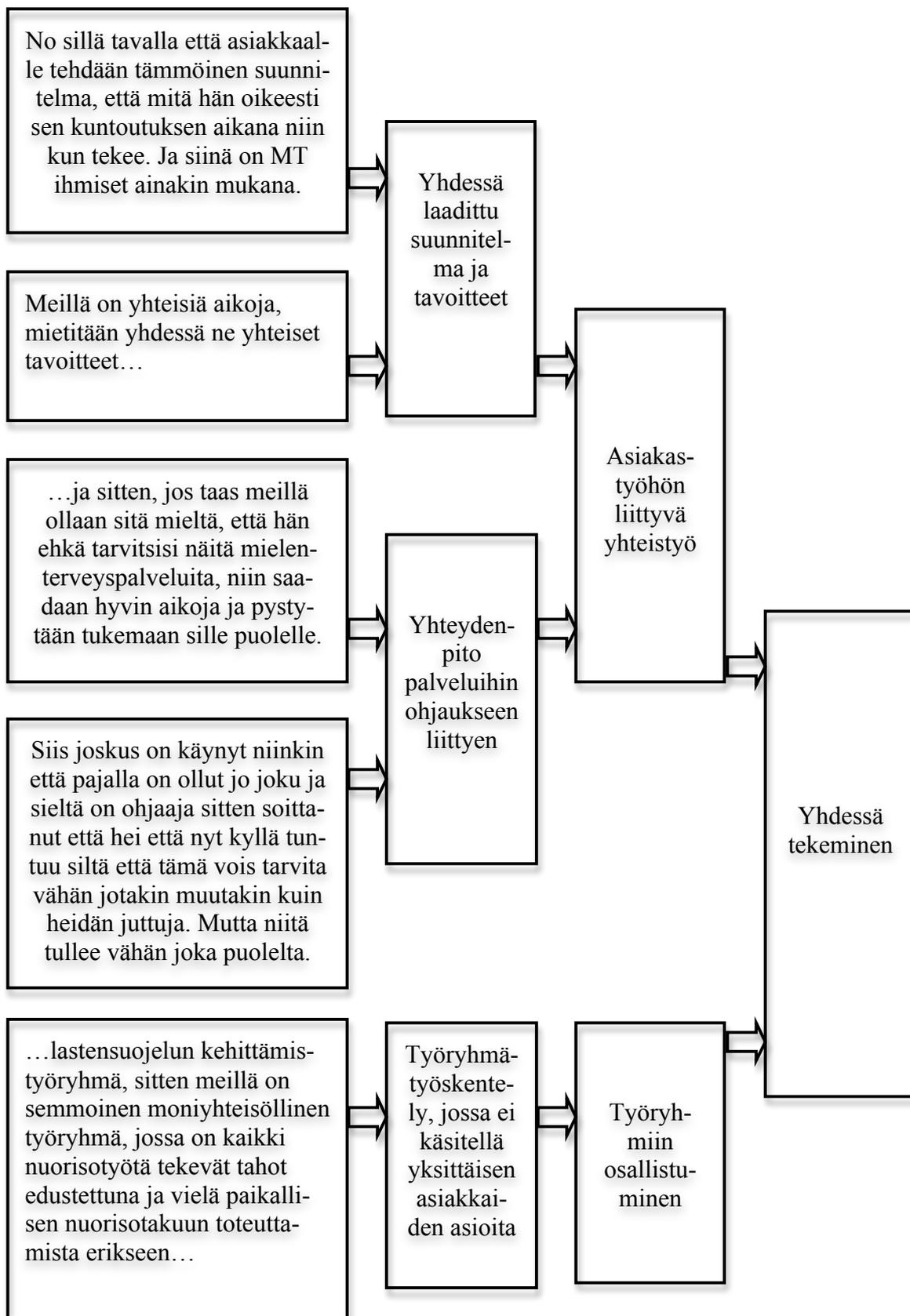
Erilaisten litterointitapojen vuoksi en voinut aineiston analyysivaiheessa yksilöidä tarkasti kaikkien haastattelujen jokaista puheenvuoroa. Erottelin puheenvuorot mahdollisuuksien mukaan käyttämällä haastateltavan tehtävänimikettä ja haastattelun numeroa. Numeroin haastattelut numeroin 1-4. Anonymiteetin suojaamiseksi en käytä haastateltavien nimiä lainkaan tutkimuksessa. Esimerkiksi tutkimusaineiston lainauksissa mainitsen vain haastateltavan tehtävänimikkeen ja haastattelun numeron. Käytän tulosluvussa lainauksia tutkimusaineistosta osana tulosten kerrontaa luodakseni vuoropuhelua tulosten esityksen ja alkuperäisen tutkimusaineiston kanssa (esim. Alasuutari 2011, 295). Olen häivyttänyt lainauksista tietoja, joista haastateltavat saattaisi tunnistaa.

Kirjattuani tiedot työntekijöiden tehtävänimikkeistä ja taustaorganisaatioista etenin aineiston analyysissä tarkastelemalla haastateltavien käsityksistä sosiaaliseen kuntoutukseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön liittyen. Koin tärkeäksi pohjustaa näillä tiedoilla

la jaetun toimijuuden käsittelyä, koska tätä kautta hahmottuu kuva haastateltavien monipuolisista työnkuvista, ja käsityksestä moniammatillisen yhteistyön muodoista.

Tämän jälkeen etenin aineiston analyysissä merkitsemällä aineistosta ensin eri värein puheenvuoroja, joissa oli havaittavissa jaettua toimijuutta tukevia tai estäviä tekijöitä. Kyseisissä puheenvuoroissa käytiin keskustelua moniammatilliseen yhteistyöhön ja sen toteutumiseen liittyen. Tämän vaiheen jälkeen pystyin rajaamaan pois tutkimusaineistosta ne kohdat, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymyksiini. Seuraavaksi liitin puheenvuorot eri tiedostoihin jakamalla ne jaettua toimijuutta rakentaviin ja estäviin tekijöihin. Luin molemmat vuorollaan läpi ja merkitsin eri värein puheenvuoroja, joissa toistui samoja aiheita. Tämän kautta pystyin aloittamaan aineiston teemoittelun. Pelkistin yksittäisiä puheenvuoroja ja loin tätä kautta kategorioita luokituksia varten. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysiyksiköt tulee valita aineistosta tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu huomioiden (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Selkeät tutkimuskysymykset auttoivat aineiston analyysissä. Pyrin pitämään mielessäni rajauksen tarpeen ja sen, että kaikkia kiinnostavia asioita ei voi nostaa esiin yhdessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104).

Kuviossa 1. on nähtävissä esimerkki aineiston analyysin muodostumisesta. Kuvio etenee vasemmalta oikealle. Otin kuvioon mukaan alkuperäisen ilmauksen, luomani alakategorian, yläkategorian ja yhdistävän kategorian. Käyttämäni esimerkki kuviossa 1. koskee jaettua toimijuutta tukevia tekijöitä. Näihin liittyen aineistosta nousi esiin yhteensä kolme yhdistävää kategoriaa, joista esimerkissä käyttämäni yhdessä tekeminen on yksi. Tämän lisäksi aineiston pohjalta muodostui kaksi muuta yhdistävää kategoriaa jaetun toimijuuden tukemiseen liittyen. Kaksi muuta yhdistävää kategoriaa ovat yhteistyötahojen tunteminen sekä valmiudet yhteistyöhön. Jaettua toimijuutta estäviä tekijöitä tarkastellessani etenin samoin kuin jaettua toimijuutta tukevia tekijöitä analysoidessani. Tuloksia kirjatessa pyrin tarkastelemaan tutkimusaineistoni rinnalla aiemmista tutkimuksista esiin nousseita tuloksia. Aineistolähtöisessäkin tutkimuksessa on tärkeää saattaa aineiston tuottama tieto vuoropuheluun aiemman teoreettisen tiedon kanssa (Puusa & Juuti 2011, 52–53).

Kuvio 1. Esimerkki analyysin rakentumisesta

4.5 Eettisyys tutkimuksessa

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan yhteisesti sovittuja sääntöjä suhteessa esimerkiksi kollegoihin ja tutkimuskohteeseen (Vilkkä 2015, 41). Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on yhdessä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa päivittänyt tutkimuseettisen ohjeen hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Ohjeiden tarkoitus on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuksen teossa tulee huomioida hyvät tieteelliset käytännöt. Näin toimiessaan tutkimusta voidaan pitää eettisesti hyväksyttävänä ja luotettavana, sekä tuloksia uskottavina. Jokainen tutkija vastaa ensisijaisesti itse hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7.) Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa sitä, että tutkijat noudattavat eettisesti kestäviä tutkimusmenetelmiä ja tiedonhankintamenetelmiä, jotka tiedeyhteisö on hyväksynyt (Vilkkä 2015, 41).

Yhteinen lähtökohta eettisesti kestäville tutkimustavoille on ihmisarvon kunnioittaminen (Kuula 2011, 60; Bell 2017, 47). Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistuville tulee antaa riittävästi tietoa. Tutkijan tulee pitää kiinni lupauksistaan tutkimuksen suhteen, kunnioittaa osallistujien autonomiaa, ja huomioida oikeudenmukaisuus. (Israel 2015, 36, 102–103; Tuomi & Sarajärvi 2018, 155–156.)

Sosiaalityön tutkimukseen liittyen tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen mukainen toiminta tulee ulottua tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin. Eettisesti kestävässä sosiaalityön tutkimuksessa vältetään vahingon aiheuttamista. Tutkimuksella pyritään siihen, että se on rakentavaa ja hyödyllistä tutkimukseen osallistuville ihmisille eli pelkästään tutkija ei hyödy tekemästään tutkimuksesta. (Peled & Leichtentritt 2002, 148–150; Rauhala & Virokannas 2011, 246, 251.) Vilkkä (2015, 125) toteaa tähän liittyen, että laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tulee olla emansipatorinen. Tällöin tutkimukseen osallistuneet eivät ole vain tiedonlähteitä, vaan tutkimus lisää myös heidän ymmärrystään asiasta. Tämä vaikuttaa positiivisesti tutkittavien ajattelu- ja toimintatapoihin tutkittavaa asiaa kohtaan myös tutkimustilanteen jälkeen.

Käyttämäni aineisto on valmiiksi litteroitu haastatteluaineisto. Haastatteluihin liittyen tulee kiinnittää huomiota muun muassa siihen johdatteleeko haastattelijä haastateltavia ja ymmärtävätkö haastateltavat kysymykset oikein (Puusa 2011, 78). Valmiiksi litte-

roidun haastatteluaineiston vuoksi en voi tarkastella itse haastattelutilanteita ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Olen arvioinut aineistonkeruuseen liittyvää luotettavuutta ja eettisesti hyväksyttävien tutkimustapojen käyttämistä tarkastelemalla tutkimusaineistoon liittyvää alkuperäistä Romakkaniemen ym. (2018) tutkimusta. Romakkaniemen ym (mt.) mukaan Kelan tutkimuseettinen toimikunta laati hankkeen eettisen ennakoarvioinnin ennen rahoituksen myöntämistä ja hankkeen aloitusta. Lisäksi tutkimuskunnista haettiin tutkimusluvut. Kaikilta haastateltavilta pyydettiin myös kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. (Romakkaniemi ym. 2018, 31.) Tarkastelemalla alkuperäistä tutkimusta sain käsityksen alkuperäisen tutkimusprosessin etenemisestä ja siitä, miten prosessissa on huomioitu eettiset näkökulmat, muun muassa aineistonkeruuseen liittyen.

Luottamuksellisuudella viitataan aineiston suojaamisen ja säilytyksen lisäksi muun muassa siihen, mitä tutkija jakaa aineistosta esimerkiksi keskusteluissaan ja miten tietoa jaetaan esimerkiksi ryhmähaastattelutilanteessa. Yksityisyydessä ei ole kyse pelkästään haastateltavien nimien pois jättämisestä tutkimuksesta. Kysymykseen voi tulla myös muut asiat, joista haastateltava saattaa olla tunnistettavissa. Näitä voivat olla esimerkiksi työpaikka tai ammattinimike. Toisaalta tutkijan tulee huomioida se, että tutkimukseen osallistuvista on esillä riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoitukseen nähden. (Farrimond 2013, 128–133.)

Olen antanut kirjallisen lupauksen haastatteluaineiston huolelliseen säilytykseen ja siihen, että käytän aineistoa vain tässä kyseisessä tutkielmassa. Säilytän aineiston huolellisesti tietokoneellani ja hävitän aineiston heti tutkielman valmistumisen jälkeen. Kunnioitan haastatteluihin osallistuneiden yksityisyyttä enkä tuo missään vaiheessa esiin haastateltavien nimiä. Haastatteluihin osallistuneiden yksityisyyden turvaamiseksi olen päättänyt olla mainitsematta paikkakuntia missä haastattelut on toteutettu.

Tutkimustulosten paikkansa pitävyyden tarkistaminen ja tutkimustulosten yleistettävyys ja julkistaminen liittyvät keskeisesti eettisiin periaatteisiin. Tutkimustulosten yleistettävyyttä ei pidä liioitella, vaan tutkijan tulee tuoda esille se, miten tulokset ovat sovellettavissa käytännössä. Mahdolliset virheet ja niiden vaikutus tutkimustuloksiin tulee tuoda esiin. Tutkimustulokset tulee julkaista kollegoiden ja yleisön arvioitavaksi ja hyödynnettäväksi. (Mäkinen 2006, 102.) Laadulliseen tutkimukseen liittyen yleistettävyys sijaan voisi käyttää suhteuttamisen käsitettä. Tällä tarkoitetaan sitä, miten tutkija

osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin vain omasta tutkimusaineistostaan. (Alasuu-
tari 2011, 250.) Tutkimustuloksia arvioitaessa tulee huomioida myös Kiviniemen (2015,
77) toteamus siitä, että tutkijan omat intressit ja näkökulmat vaikuttavat aineiston ke-
ruuseen ja sen luonteeseen. Tämä johtaa siihen, että laadullinen aineisto ei sellaisenaan
kuvaa todellisuutta. Tämän sijasta todellisuus välittyy tulkintojen kautta.

Puusan ja Juutin (2011, 56) mukaan tyypillisten aineistonkeruumenetelmien, kuten
haastattelujen, lisäksi tavanomaista on käyttää erilaisia valmiita tutkijasta riippumatto-
mia aineistoja. Kuulan ja Tiitisen (2010, 446) mukaan aineistojen avoimuus ja haastat-
telujen jatkokäyttö herättävät tutkijoissa eettisiä huolenaiheita. Jatkokäytön epäeetti-
syyttä saatetaan perustella esimerkiksi olettamuksella tutkittavien hallitsemattomasta
avoimuudesta haastattelutilanteissa.

Käyttämäni tutkimusaineisto on Romakkaniemen ym. (2018, 32) mukaan kerätty haas-
tateltavien luvalla. Heitä on myös tiedotettu aineiston arkistoinnista tutkijoiden arkis-
toon Lapin yliopistoon määräajaksi. Haastateltaville on kerrottu tutkimuksen tarkoituk-
sesta sekä suullisesti että kirjallisesti, ja heille on kerrottu mahdollisuudesta keskeyttää
tutkimukseen osallistuminen. Nämä tiedot vahvistavat näkemykseni mukaan alkuperäi-
sen tutkimuksen ja myös tutkimusaineiston jatkokäytön eettisyyttä.

Kuula ja Tiitinen (mt.) nostavat esiin Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston, johon arkis-
toidaan tutkimusaineistoja tieteellistä jatkokäyttöä varten. Tutkittaviin on otettu muuta-
man kerran jälkikäteen yhteyttä ja kysytty lupaa tutkimusaineiston arkistointiin tilan-
teissa, joissa täydellinen anonymisointi on ollut mahdotonta. Vain neljä 169 tutkittavas-
ta oli kieltänyt aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön. Tutkittavien kanssa käytyjen kes-
kustelujen perusteella voitiin todeta, että tutkimukseen osallistuneet olivat halunneet
edesauttaa käsiteltävän aiheen tieteellistä tutkimusta. He olivat lisäksi kokeneet osallis-
tuvansa tutkimukseen tutkimustarkoituksessa. Tutkimushaastattelu määrittyi aina läh-
tökohtaisesti tutkimuksen viitekehyksestä, josta myös tutkittavat ovat tietoisia. (Kuula
& Tiitinen 2010, 447–449.)

Eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta ja eettisyys koskee myös tutkimuksen
laatua. Laadullinen tutkimus ei välttämättä tarkoita suoraan myös laadukasta tutkimusta.
Tutkijan eettiset ratkaisut ja tutkimuksen uskottavuus kietoutuvat toisiinsa. Uskottavuus
perustuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127,

132.) Laadullista tutkimusta voidaan kuvata prosessiksi, jossa aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimusprosessin myötä. Kyseessä on eräänlainen oppimistapahtuma. Tutkimuksen kannalta on tärkeää tiedostaa esimerkiksi tulkintojen ja näkemysten kehittyminen. (Kiviniemi 2015, 74, 84.) Olen sitoutunut noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä koko tutkimusprosessin ajan. Huomioin lisäksi tutkimuksen edetessä omat ennakkoajatukset ja mahdollisesti muuttuvat näkemykseni tutkittavaa aihetta kohtaan.

5 Tulokset

5.1 Lähtökohtia sosiaaliseen kuntoutukseen

Ryhmähaastattelujen perusteella sosiaalinen kuntoutus nähtiin monipuolisena matalan kynnyksen palveluna, jota toteutetaan sekä yksilötyöskentelynä että ryhmämuotoisesti. Yhdessä ryhmähaastattelussa tuli esiin toive siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen tulisi olla nykyistä yhteisöllisempää. Sosiaalinen kuntoutus paikannettiin esimerkiksi työpaja-toimintaan, nuorten ryhmätoimintaan tai yksilötyöskentelyyn, jolloin nuorta muun muassa tuetaan palveluihin lähtemisessä. Tärkeäksi asiaksi koettiin nuoren yksilöllinen kohtaaminen. Lisäksi kannustaminen ja rohkaiseminen esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden kohtaamisessa koettiin tärkeäksi.

Se on myöskin osittain sitä sosiaalista kuntoutusta, et saa ihmiset uskomaan itseensä. (Toiminnanohjaaja, haastattelu 2)

Joidenkin asiakkaiden kanssa on lähdetty siitä, että ensimmäisellä kerralla ne on mystisesti tullut just ennen [sosiaaliin tilanteisiin] lähtöä sairaaksi. Ja sitä on aukaistu sitten niiden kanssa tarkemmin, että mitä siellä tehdään ja missä järjestyksessä ja sillain että se tuntuu siltä, että se on puoliksi tuttua ennen kun lähetään. Että ne on saatu matkaan ja ollaan kerran käyty jotakin touhuamassa ja sen toisenkin kerran ja kolmannen ja viidennenkymmenennen. Mutta se, että se on se sosiaalisten tilanteiden kammo. Niin se laskee sitä mukaa, kun niitä tilanteita tulee eteen. Niin niitä tehdään ja käsitellään. Ei se ole oikeastaan toiminnasta kiinni, että mitä tehdään. Se on pääasia, että tehdään jotakin ja yhdessä. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 1)

Yhdessä ryhmähaastattelussa pohdittiin sitä, että sosiaalista kuntoutusta on toteutettu jo pitkään ennen kuin se määriteltiin vuonna 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa. Ryhmähaastatteluista välittyi kuitenkin kuva siitä, että sosiaaliselle kuntoutukselle ei toistaiseksi ole yksiselitteistä tarkkaa määritelmää. Se voidaan käsittää hyvin laajasti. Sosiaalinen kuntoutus voi sisältää erilaista toimintaa ja palveluja nuoren tarpeista lähtien. Tärkeäksi asiaksi koettiin riittävän ajan antaminen nuorelle.

Niinku se kohtaaminen on se mistä mun tapaamat nuoret aina puhuu, että heistä tuntuu, että heidät on nyt kohdattu mikä vaatii just sitä aikaa ja sitä, että voidaan vartti olla vaikka ihan puhumatta mitään niin, että kukaan ei vaivaannu eikä mulla ole tarvetta kiirehtiä siinä, että nyt menispä äkkiä

mun pitää jotain keksii, vaan sitten voidaan vaan olla vartti hiljaa ja tuijotella kattoon. Siitä ovat tykänneet ja se on avannutkin paljon semmoisia keskusteluja mitä sitten jälkeempään on käynyt ilmi kun on sitten nuoren luvalla keskustellut hänen asioistaan, niin toisen henkilön kanssa, jonka nuori on tavannut, niin se on niin kun sitten meidän keskusteluissa on käynyt ilmi, et se nuori on puhunut ihan erilaisia asioita mulle. Ei siis puhuta, että valheita, mutta niin kun, että se on ollut erilainen se tilanne ja se aika, niin se on sitten puhunut ihan eri asioista... (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Puromäen ym. (2017, 26) mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen kytkeytyvät esimerkiksi tukeminen ja ohjaus vuorovaikutussuhteiden ja elämänhallinnan edistämiseen liittyen, sekä tukeminen arkipäivän toiminnoista suoriutumiseksi. Vastaavanlaisia tuloksia nousi esiin tutkimusaineistostani. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä määriteltäessä merkittävinä asioina ryhmähaastatteluista nousi esiin muun muassa asumiseen, terveydentilaan, talousasioihin, ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvien asioiden vahvistaminen. Tukeminen kotoa pois lähtemiseksi ja päivärytmin löytämiseksi nousivat myös esiin sosiaalisen kuntoutuksen sisällöstä keskustellessa.

Minä ajattelisin, että se on semmoista toimintaa joka antaa eväitä siihen arjessa selviämiseen ja pärjäämiseen, ihan näihin, vuorokausirytmiiin, ruokailuihin, mistä on ollut jo puhetta, arjen tekemiseen, harrastuksiin ohjauksia. Tämäntyyppisiä. Ja tietenkin se talouden hallinta on yks semmoinen tärkeä osa sitä. (Sosiaalityöntekijä, haastattelu 4)

Työntekijä koettiin ryhmähaastattelujen mukaan lisäksi ikään kuin nuoren rinnalla kuljijaksi. Tarvittaessa työntekijä toimi nuorelle tulkkina ja tukena esimerkiksi lääkärikäynneillä, tai oli apuna selvittämässä nuoren asioita eri viranomaistahojen kanssa.

Se on tosi tärkeää, että se ei jää yksin se nuori [yrittäessään tavoittaa viranomaista]. Sehän luovuttaisi sen ekan puhelinyrityksen jälkeen, mutta voi tukea ja auttaa siinä. Siitä ne tykkää ja siinä estetään just taas joku putoaminen, että siinä työntekijät huolehtii siitä. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Ryhmähaastattelujen mukaan myös koulutukseen ja ammattiin liittyviä asioita käytiin asiakkaiden kanssa läpi. Koulutus- ja työelämävalmiuksiin keskittyminen koettiin ajan-kohtaisiksi kuitenkin vasta elämänhallinnan vahvistamiseen liittyvien asioiden työstämisen jälkeen.

Kun lähdetään laittamaan asumisen järjestelyitä kuntoon, talousasioita kuntoon niin paljon kuin pystyy laittamaan, terveysasioita kuntoon niin

paljon kuin pystyy laittamaan, sosiaalisia suhteita, harrastetoimintaa. Niin jos tämmöiset elementit on mahdollisimman kunnossa, niin sitten voi tulla se ajatus siitä, että mites se ammatti ja hyvä koulutus, koulutuskuviot ja työllistymiskuviot, että herää se voimaantuminen sitä kautta. (Sosiaaliohjaaja, haastattelu 4)

Sitä, että koulutus- ja työllisyysasioita ei koettu heti sosiaalisen kuntoutuksen alussa ajankohtaiseksi, tukee myös Raivion (2018) havainto SOSKU-kehittämishankkeeseen osallistuneiden sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden toimintakyvystä. Raivion (mt., 12) mukaan asiakkaiden toimintakyky oli hyvin matala työskentelyn alussa. Esimerkiksi heidän valmiutensa kuntouttavaan työtoimintaan osallistumiseksi oli arvioitu heikoiksi.

Ryhmähaastattelujen perusteella moniammatillinen yhteistyö nähtiin tärkeänä osana sosiaalista kuntoutusta. Haastateltavien monipuolinen työtehtävien ja taustaorganisaatioiden määrä kuvastaa myös osaltaan sosiaaliselle kuntoutukselle ominaista moniammatillisuutta. Raivio (2018, 53) on tehnyt saman huomion SOSKU-kehittämishankkeen loppuraportissa, jonka mukaan yhden osahankkeen yhteistyöverkoston kuului peräti 29 eri toimijaa. Yhteistyötahoja oli eri toimialoilta ja sektoreilta, kuten sosiaali- ja työllisyyspalveluista, Kelasta, järjestöistä, mielenterveyspalveluista, ja toisista hankkeista.

Moniammatillisen yhteistyön tarvetta selittää osaltaan Tuusan ja Ala-Kauhaluoman (2014, 19) havainto siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen taustalla on usein samanaikaisia, vakavia ja pitkittyneitä elämänhallinnan ongelmia. Myös Määttä (2018, 26) on todennut, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakas on monesti samanaikaisesti asiakkaana eri palveluissa.

Ryhmähaastatteluista nousi esiin erilaisia moniammatillisen yhteistyön muotoja. Työntekijöiden mukaan moniammatillista yhteistyötä tehdään arjen asiakastyössä, jossa asiakasta esimerkiksi tavataan yhdessä eri työntekijöiden kanssa. Suoran asiakastyön lisäksi yhteistyötä tehdään muun muassa tietojen vaihtoon liittyen.

Meillä on yhteistyötä nyt TE-toimiston kanssa ja sosiaalitoimen kanssa. Meillä on sosiaalitoimen työntekijä kerran viikossa ja ohjaa nuoria auttaa ja TE-toimistosta saa aina pyytää apua virkailijoilta siellä on aina auttava käsi ja tehdään yhteisiä suunnitelmia. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Ja meillähän on ollut muun muassa semmoista yhteistyötä, tehty noitten ammattikoulujen kanssa, että kun sieltä tulee näitä valmistuvia nuoria,

niin he ovat suoraan voimut meille ohjata. (Sosiaalityöntekijä, haastattelu 4)

Ryhmähaastatteluista nousi esiin yhtenä moniammatillisen yhteistyön muotona monialaiset työryhmät. Tästä esimerkkinä yksi työntekijä kertoi työryhmästä, jossa laaditaan hyvinvointikatsaus ja sen myötä hyvinvointisuunnitelma. Kyseinen ryhmä kokoontuu noin kaksi tai kolme kertaa keväisin ja syksyisin. Ryhmässä ei keskustella yksittäisten asiakkaiden tilanteista, vaan asioista yleisemmällä tasolla. Esimerkkinä esiin oli nousnut nuorten pitkäaikaistyöttömyys. Lisäksi yhteistyön muotona tuotiin esiin muut verkostotapaamiset eri toimijoiden kesken, jotka mahdollistavat tutustumisen muihin toimijoihin.

Työntekijät näkivät moniammatillisen yhteistyön tärkeäksi osaksi omaa työtä. Useammassa puheenvuorossa nousi esiin se, että moniammatillista yhteistyötä on kehitetty vuosien aikana paljon. Kehittämistyöstä huolimatta haastatteluista kävi ilmi, että kehittämiseksi on yhä tarvetta, ja yhteistyötä voisi tehdä vieläkin paremmin. Esimerkiksi sen lisäksi, että nuorilla saattaa olla haasteita hahmottaa eri tahojen merkitystä kuntoutumisessaan, niin myös työntekijöille yhteistyötahojen hahmottaminen näyttäytyy ajoittain haasteellisenä. Tämä käy ilmi seuraavasta kuntoutusohjaajan ja sosiaaliohjaajan keskustelusta.

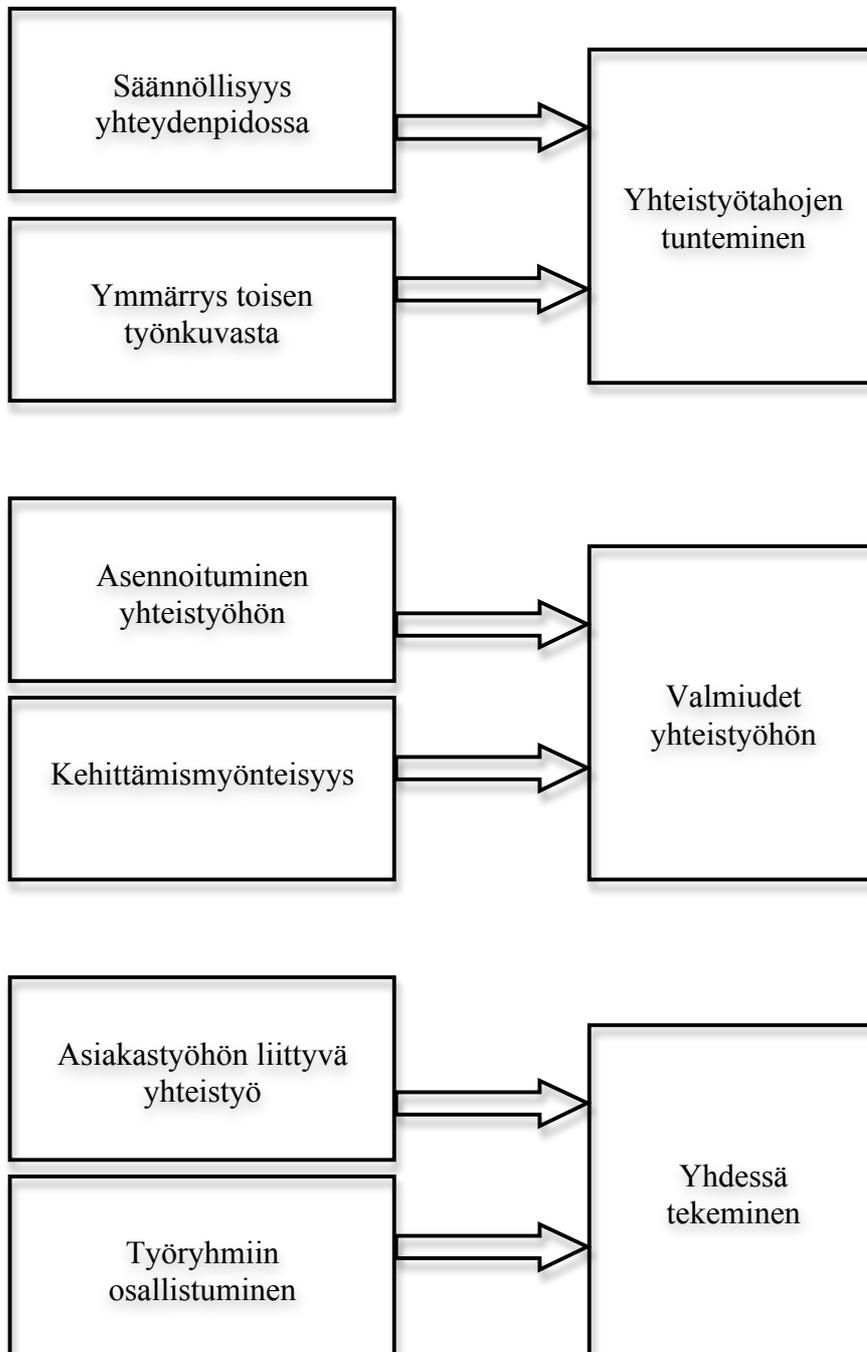
Kauheen yleistä on se, että nuoret ei tiedä, esimerkiksi saattaa sanoa, että mulla on joku aika jonnekin mutta mä en oikein tiedä mikä aika se on ja mihin se liittyy. Minä sitten yleensä aina liityn siihen tilanteeseen sitten sillä lailla, että me selvitetään että mikä ja mitä sulla on ja kenen kanssa ja miksi sulla on. Hyvin tämmöistä hepreaa tämä meidän järjestelmä heidän näkökulmastaan. (Kuntoutusohjaaja, haastattelu 4)

Joo, kyllä se suomentamista monellakin tasolla vaatii.. jo viranomaisen näkökulmasta nähden on haastavaa. Joutuu itsekkin selvittämään, että miten tämä yhteistyöverkosto, kuka mitäkin hoitaa, ja olla kartalla niissä asioissa, olla semmoinen kartanlukija myöskin sille nuorelle... (Sosiaaliohjaaja, haastattelu 4)

Ryhmähaastattelujen mukaan moniammatilliselle yhteistyölle koetaan olevan tulevaisuudessakin tarvetta. Haasteltavien kokemukset moniammatillisen yhteistyön tarpeesta vastaavat esimerkiksi Tuusan ja Ala-Kauhaluoman (2014) ja Puromäen ym. (2017) toteamuksia moniammatillisen yhteistyön tarpeellisuudesta. Koskelan (2013, 100) mukaan moniammatillisen yhteistyön juurruttaminen käytäntöön on aikaa vievä prosessi.

5.2 Jaettua toimijuutta tukevat tekijät

Jaettua toimijuutta tukeviin tekijöihin liittyen tutkimusaineistosta hahmottui kolme yhdistävää kategoriaa (kuvio 2). Yhdistävät kategoriat ovat yhteistyötahojen tunteminen, valmiudet yhteistyöhön ja yhdessä tekeminen.

Kuvio 2. Jaettua toimijuutta tukevat tekijät

Yhteistyötahojen tunteminen

Tärkeäksi yhteistyötahojen tuntemiseen liittyväksi tekijäksi muodostui säännöllisyys yhteydenpidossa, esimerkiksi säännöllisten tapaamisten muodossa eri toimijoiden kanssa kasvotusten. Säännölliset tapaamiset tarkoittivat säännöllistä yhteistä asiakastyötä, virallisia työryhmiä ja epävirallisia yhteisiä tapaamisia. Epävirallisissa tapaamisissa pääsi keskustelemaan vapaammin muiden toimijoiden kanssa, ja tutustumaan heidän työnkuviinsa.

Ei sinne [koululle] olla väkisin tunnettu mutta nyt sitten vietettiin semmoinen tilaisuus siellä keskiviikkona jossa oli kaikki paikalla olevat yläaste-laiset, lukiolaiset ja suurin osa heidän opettajista läsnä. Lukion rehtori oli siellä. Yläasteen rehtori varmaan käväsi mutta se ei pystynyt olemaan pitempää aikaa kun oli aika kiireinen tällä hetkellä. Mutta tuli tosi hyvä fiilis siitä kun opettajanhuoneesta oli tullut sitä tapahtumasta paljon positiivista palautetta ja rehtorikin sanoi, että siellä hyvin harvoin opettajainhuoneessa kauheesti tulee positiivista palautetta mistään. Mutta nyt oli tullut. Mutta siinäähän oli kulttuuripuoli ja liikuntapuoli ja nuorisopuoli, etsivä nuorisotyö ja sitten normaali nuorisotyön ohjaajat oli kans siinä paikanpäällä. Me käytiin läpi siellä että mitä tarjottavaa [kunnan nimi poistettu] kunnan vapaan sivistystyön osastolla on tälle kohderyhmälle. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 1)

Yhteisen toimijuuden rakentumisen näkökulmasta osaamisen ja palvelujen tulee olla sopivassa suhteessa yhteneviä, jotta toimijat kykenevät näkemään yhteistoiminnan tuoman lisäarvon työlleen. Osaamisen tulee välittyä molemmille osapuolille, jotta toimijoiden luottamus pääsee rakentumaan. (Väyrynen & Lindh 2013, 414.) Toisten toimijoiden tunteminen koettiin yhteistyötä edesauttavana tekijänä esimerkiksi Sirviön (2006, 90) ja Määtän ja Keskitalon (2014, 204) tutkimuksissa, joissa yhteistyö koettiin toimivaksi silloin, kun työntekijät tunsivat toisensa henkilökohtaisesti.

Ryhmähaastatteluihin osallistuneiden työntekijöiden mukaan yhteistyötahojen tuntemisen kautta ymmärrys toisten toimijoiden työnkuvista kasvoi. Se madalsi myös kynnystä olla toisiin toimijoihin yhteydessä. Yhteistyötahojen tunteminen helpotti osaltaan esimerkiksi myös asiakkaan eteenpäin ohjausta palvelujärjestelmässä.

Ja tässäkin on minusta hyviä avauksia tehty, niin kuin se tämä nuorten palvelujen verkostotapaamiset, mitä [paikkakunnan nimi poistettu] kaupunki sen projektin kautta on järjestänyt. Se on tosi hyvä juttu ollut, että kun siinä oikeasti kohtaa niitä työntekijöitä jotka työskentelee näitten nuorten kanssa, niin se kuitenkin käytännössä sitten näkyy siinä arkityössä

että tuntee ihmisen ja tietää että otanpa kontaktia ja näin. Se on tosi hyvä juttu... (Yksilövalmentaja, haastattelu 4)

Valmiudet yhteistyöhön

Ihmisiltä vaaditaan yhä enemmän toimijuutta työelämässä työn ja työorganisaatioiden muutosten vuoksi (Eteläpelto ym. 2011, 11). Tutkimusaineistostani välittyi kuva siitä, että työntekijällä tulee olla valmiudet yhteistyöhön. Työntekijän asennoituminen sisältyy yhtenä tekijänä näihin valmiuksiin. Työntekijän tulee olla motivoitunut pitämään yhteyttä muihin toimijoihin. Lisäksi työntekijän tulee olla valmis myös vastavuoroiseen yhteydenpitoon.

... Niin niitä [työryhmiä] pitää olla, mutta oleellisempaa on minusta se, että on korvien välissä semmoinen asenne, että se on arjen työväline se moniyhteisöllinen homma. Ja ei siihen tarvita kokouskutsuja eikä kokouksilojen varaamisia, vaan siihen tarvitaan tämmöisissä tulipaloluonteisissa hommissa muutaman, 2-5, maksimissaan 5 ihmisen tämmöistä korvien välillistä valmiutta kohdata äkkiä toisensa tarpeen vaatiessa ja tehdä nopeita ratkaisuja siinä kontekstissa, missä... (epäselvää) Ja siinä on menty kyllä niin kun aivan mahdollottomasti eteenpäin, minä väitän. (Sosiaalityöntekijä, haastattelu 2)

Ryhmähaastatteluista välittyi kuva asennoitumisesta yhteistyöhön myös siten, että yksin tekemisen sijaan työntekijän tulee tarvittaessa hyödyntää myös moniammatillista yhteistyötä. Tämä edellyttää asiakkaan tilanteen mukaisen muun asiantuntijuuden tarpeen tiedostamisen. Näin toimiessaan työntekijä lähtee pohtimaan asiakkaan tilannetta alusta alkaen moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Jaetun toimijuuden rakentuminen vaatii työntekijältä tahtotilaa moniammatillisen yhteistyön tekemiseksi.

Sitten tavallaan kun [asiakkaalle] sanoo, kun ollaan että ei ole taustoja selvillä tai minä en tiedä mitä sulle on tehty, onko sulla oma työntekijä siellä, täällä, tuolla, niin sit tavallaan se, että me ei päästä tästä, minä en voi yksin tätä tehdä, että saanko minä soittaa sinne tai olla yhteydessä. Niin kyllä ne aika monet sen sitten ymmärtää siis siitä näkökulmasta, että me ollaan nyt vähän pattiilanteessa, täytyy alkaa selvittämään. (Sairaanhoidtaja, haastattelu 4)

Merkityksellisenä asiana haastateltavien keskusteluissa esiin tuli kyky nähdä toisen työntekijän osaaminen mahdollisuutena, eikä uhkana itselle. Tähän liittyi vahvasti myös vuorovaikutustaidot ja kyky keskustella suoraan asioista.

Joo minulla on se just, että ei nähtäisi muita toimijoita uhkana [yhteistyössä], vaan mahdollisuutena, että jokaisella työntekijällä on oma vahvuutensa ja just se, että pääsisi tuomaan sitä, et se voisi tuoda siihen omaankin arkityöhön semmoista buustausta, että jos se oma vahvuus sieltä huomioitaisiin jotenkin, on se sitten virkkaaminen tai ruoanlaitto tai mikä, mutta, että sitä vois hyödyntää yhteistyönä. Siten, että ei tarvis kaikkia aina ostaa ostopalveluna, että jollakin saattaisi siitä lähituntumasta yhteistyökumppanilta löytää se osaaminen jo niin sitten vaan, että hei, että voitaisiinko tehdä vaihtokauppaa. Meiltä tulisi tätä osaamista käymään teillä jonakin päivänä ja te antaisitte tuota osaamista meille... (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Tuusan ym. (2018, 143) mukaan ilman suunnitelmallista ja tavoitteellista eri toimijoiden välistä yhteistoimintaa ja dialogia ei voida tavoittaa aitoa palveluintegraatiota. Palveluintegraation myötä yhteistoiminnallinen verkostotyö voisi muuttua kiinteäksi osaksi eri toimijoiden perustehtäviä. Määtän ja Keskitalon (2014, 203–204) mukaan yksi yhteistyötä edistävä tekijä on yhteiset projektit. Aurin ym. (2019, 11) laatimasta arvioinnista käy myös ilmi, että onnistuneiden hankkeiden kautta yhteistyö tiivistyy ja kehittyy. Lisäksi sitä kautta eri yhteistyötahoja saadaan sitoutumaan toimintaan.

Ryhmähaastatteluissa nousi esiin yhteistyöhön liittyvänä valmiutena kehittämismyönteisyys. Halu kehittää työkäytäntöjä ja omaa työssä oppimista nousevat esiin työelämää koskevassa keskustelussa (Eteläpelto 2011, 12). Koskelan (2013, 100) mukaan kehittämistyössä tärkein tehtävä on aikaansaada muutoksia asenteissa. Tämän kautta muutosta voi tapahtua myös käyttäytymisessä.

Kehittämismyönteisyyteen liittyen yhdessä ryhmähaastattelussa nousi esiin esimerkkinä nuorille suunnatun palveluketjun kehittäminen yhteistyönä. Sosiaaliohjaaja kertoi yhteistyön kehittämisestä yhdessä terveystoimen kanssa. Palvelujen kehittäminen nähtiin muutoinkin yhteistyötä vaativana. Kokonaisuudessaan tärkeänä asiana nähtiin tahtotila löytää ratkaisuja yhdessä esimerkiksi jäykkien rakenteiden purkamiseksi.

Ja tänään meillä on työvoimatoimistossa palaveri etsivillä ja työvoimatoimiston edustajilla ja käydään vähän läpi, että pystyisikö sitä jotenkin purkamaan nyt tätä korvamerkintää. Eli nimenomaan sitä, että ei ole se yksi nuorista vastaava, joka on siellä jossakin ja sen kautta täytyy kaikki hoitaa. Vaan se että jos me saataisiin jotenkin aikaiseksi tänne semmoinen ensikontakti joka pystyisi ottamaan sen nuoren vastaan. Mutta se jää nyt sitten nähtäväksi, että miten se onnistuisi. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 1)

Kehittämismyönteisyyteen liittyen ryhmähaastatteluista välittyi kuva siitä, että työntekijän tulee olla avoin kehittämistyötä kohtaan, ja osallistua aktiivisesti verkostotapahtumiin. Osallistumalla erilaisiin verkostotapahtumiin koettiin voivan tuoda esiin itseä askarruttavia asioita, ja viedä huolta tiedoksi myös muille toimijoille. Tavoitteena oli muun muassa se, että myös muut toimijat tiedostaisivat vallitsevia tilanteita ja ottaisivat vastuuta asioista. Tämä nousi esiin yhdessä ryhmähaastattelussa kuntouttavaan työtoimintaan liittyen. Työntekijän mukaan kuntouttavan työtoiminnan paikat ovat vähissä ja paikkoja tulisi lisätä eri toimialojen kautta. Tämä edellyttäisi työntekijän mukaan eri toimialojen työntekijöiden halua ottaa yhteisesti vastuuta tilanteesta. Työntekijä kertoi olevansa menossa yhteisen tapahtumaan, jossa aikoo ottaa asian esille.

Sen lisäksi, että työntekijän tulee olla halukas kehittämään yhteistyötä, niin myös työnantajalta toivottiin tätä ominaisuutta. Tähän liittyen ryhmähaastatteluista nousi esiin ajatuksia siitä, että työnantajan tuella yhteistyöstä voidaan rakentaa entistä parempaa.

Tuosta verkostotyön tekemisestä, että kyllähän me on tehty ja tehdään osittain vieläkin hyvin sektorikohtaisesti näitä juttuja, että joka puolella on ne omat juttunsa. Mutta kyllähän kaupungista meillä on viime vuosien aikana panostettu minusta tosi paljon siihen, että meidän täytyy tehdä näitä asioita yhdessä eri toimijoiden kanssa. Ja sehän on mennyt hurjasti eteenpäin. (Sosiaalityöntekijä, haastattelu 4)

Johdon merkitys on nähtävissä myös Kuorilehdon (2014) tutkimustuloksissa. Tutkimustulosten mukaan johdon on laadittava toimintaperiaatteet yhteistyölle, ja seurattava säännöllisesti toimintaa. Lisäksi johdon on kannustettava työntekijöitä moniasiantuntijaiseen yhteistyöhön. Johdon rooli koettiin erityisen tärkeäksi silloin, kun uutta toimintaa kehitetään. Tällöin johdolta kaivataan suuntaviivojen antamista toiminnalle. (Kuorilehto 2014, 82.) Määttä (2016, 65) puolestaan nostaa johdon ja vastaavien esimiesten roolin merkityksen esiin erityisesti silloin, kun yhteistyöstä sovitaan siltä osin kuin määräyksiä lakien ja asetusten kautta ei ole.

Yhdessä tekeminen

Jaetussa toimijuudessa keskeistä on tavoitteiden asettaminen yhdessä ja yhteinen päätöksenteko. Kokonaisvaltaisen ymmärryksen taustalla vaikuttaa eri tahojen asiantuntijuus. (Chang ym. 2010, 1294.) Määtän ja Keskitalon (2014, 204) mukaan säännöllinen

yhteydenpito ja tiedon vaihto, jaetut käytännöt, yhteiset toimintamallit ja selkeät toimintaprosessit auttavat yhteistyön rakentumista.

Ryhmähaastattelujen mukaan asiakastyöhön liittyvässä yhteistyössä tärkeäksi tekijäksi määrittyi yhteiset aikavaraukset. Yhteisten aikavarausten kautta päästiin laatimaan yhteisiä suunnitelmia, ja asettamaan yhteisiä tavoitteita.

Ja työn ja toimintakyvyn arvio on varmaan semmoinen, joka on tullut viime vuoden tämän yhden hankkeen kautta semmoisena menetelmänä, joka on koettu hyväksi. Eli siinä lähdetään joko [palveluntuottajan nimi poistettu] toiminnan kautta ostamaan palvelua tai kunnan omana järjestämänä tuotetaan tällöinen nuorelle työ- ja toimintakyvyn arviointipalvelu, missä kartoitetaan kaikki mahdollinen mitä hänen elämässään on ollut. Ja kasataan sitä kautta se verkosto siihen laatimaan sitä suunnittelua, miltä se näyttää terveydenhuollon näkökulmasta, onko mahdollisuuksia tai rajoitteita ammatilliseen koulutukseen, miltä se näyttää sosiaalisesti, miten ne asumisolosuhteet ja tällöinen sosiaalisuus siellä näyttäytyy, mitä muuta, työvoimatoimiston näkökulma. Elikkä siellä, se on semmoinen yhteisen suunnitelman paikka. (Sosiaaliohjaaja, haastattelu 4)

Ryhmähaastatteluista nousi esiin tavoite yhteistyön aloittamisesta heti asiakkuuden alusta alkaen. Varhaisella yhteistyön aloittamisella pyritään välttämään päällekkäistä työtä.

Elikkä joille on arvioitu, että heidän tuen tarpeensa on suurempi [TE-toimistossa], niin silloin se virkailija löytyy täältä. Ja me ollaan sitten tosi kiinteässä yhteydessä tämän paikkakunnan virkailijan kanssa ja pidetään, pyritään mahdollisimman tiukkaa kytettä pitämään siinä. (Sosiaaliohjaaja, haastattelu 2)

Semmoinen verkostoituminen heti siinä alkuun esimerkiksi mielenterveyspuolella, että ei tipahda siihen, jää tyhjän päälle että hoidetaan jotain yhtä asiaa ja sitten se syrjäytyy meidän kanssa siellä ikään kuin vaan... (Sairaanhoitaja, haastattelu 4)

Määtä ja Keskitalon (2014, 204) mukaan yhteistyö auttaa vähentämään virheellisiä tulkintoja ja mahdollistaa tuen antamisen jo varhaisessa vaiheessa. Määttä (2016, 57, 70) selittää päällekkäisen työn tekemistä nykyisessä palvelujärjestelmässä muun muassa sillä, että tietoa toisen ammattiryhmän osaamisesta ei ole. Asiakastilanteissa useampi taho saattaa ajatella olevansa vastuussa, ja tätä kautta eri tahot tekevät päällekkäistä työtä.

Onnistuneen yhdessä tekemisen vaatimuksiin liittyy samoja piirteitä kuin Romakkaniemen ja Järvikosken (2012, 386–388) jaetun toimijuuden määritelmään kommunikatiivisen jaetun toimijuuden osalta. Kommunikatiivinen jaettu toimijuus sisältää muun muassa tiedon jakamista, uuden ymmärryksen rakentumista ja dialogisuutta. Tiedon ja näkemysten jakaminen vaatii aikaa ja tilaa. Lisäksi se vaatii halua ymmärtää toisen näkökulmaa. Työntekijältä edellytetään kuuntelutaitoa, kykyä analysoida ja erottaa puheesta olennainen.

Työntekijät nostivat ryhmähaastatteluisissa esiin yhdessä tekemiseen kytkeytyvinä asioina eri ammattiryhmien osaamisen huomioimisen, mahdollisuuden samanaikaiseen työskentelyyn eri tahoilla ja palveluohjauksen. Samanaikainen työskentely edellytti muiden toimijoiden työnkuvien tuntemista ja tiivistä yhteydenpitoa. Tämän myötä asiakkaalle pystyttiin tarjoamaan oikea-aikaisesti hänen tarvitsemia palveluita.

Erikoissairaanhoidon puolella ainakin nuorisopsykiatrian puolella on meidän kanssa tehty jo vuosia hyvää ylisektorista yhteistyötä tarvittaessa, että asiakas voi olla yhtä aikaa ja molemmissa paikoissa asiakkuuksissa. Niitä ei ole vaan molemmissa paikoissa, vaan me tehdään yhteistyötä sen asiakkaan kanssa silloin kun se katsotaan tarpeelliseksi ja asiantuntemus tulee sitten sieltä se psykiatrinen asiantuntemus ja päihdeasiantuntemus sitten meiltä ja se on kyllä ollut ihan aivan vallan toimiva sekä työntekijöitten, että asiakkaitten näkökulmasta, että se on kyllä, mutta se on aika ainoalähtöistä palvelua. (Järjestön työntekijä, haastattelu 3)

Yhdessä tekemiseen linkittyi vahvasti palveluohjaukset. Yhteistyön kautta nähtiin mahdollisuus pohtia sitä, mikä palvelu on asiakkaalle missäkin tilanteessa ajankohtaista. Lisäksi yhteistyö antoi mahdollisuuden pohtia yhdessä sitä, missä järjestyksessä asioita kannattaa tehdä.

Niin, kyllähän sitä vaaditaan sitä verkostoa ja just sitä oikea-aikaisuutta, että mikä ensin, mikä hoidetaan ensin ja mikä sitten. Ja minun mielestä kaupungissa toimii aika hyvin verkostotyö. (Kuntoutusohjaaja, haastattelu 4)

Haastateltavien mukaan palveluiden oikea-aikaisuuden ja jatkumon pohdinta on tärkeää. Tämä käy ilmi myös Hiilamon ym. (2017, 64) raportista, jonka mukaan nykyisellään yksittäiset palvelut ja etuudet eivät välttämättä riitä, ja tuen tarpeen tunnistamisen vaiheessa nuoren tilanne saattaa olla jo erityisen vaikea.

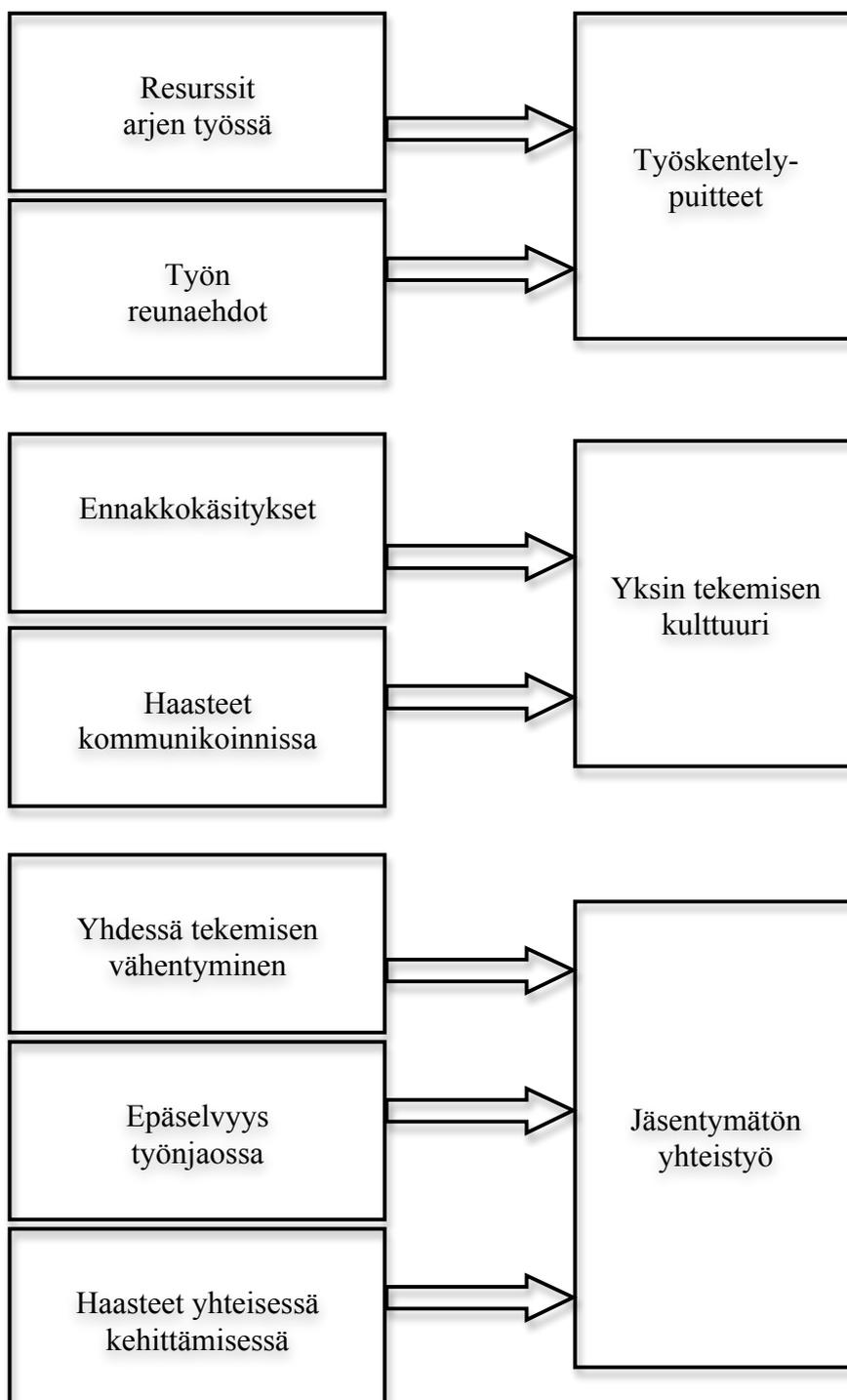
Ryhmähaastatteluista nousi esiin asiakastyöhön liittyvän yhteistyön lisäksi työryhmät, joiden kautta työntekijät tekevät yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Työryhmistä mainittiin esimerkiksi moniammatillinen työryhmä, jossa on nuorisotyötä tekevät tahot edustettuina. Työryhmissä keskitytään yhdessä yleisemmällä tasolla nuorten asioihin, ja yhteistyön toimimiseen yksittäisten asiakasasioiden sijasta. Työryhmät koettiin hyväksi väyläksi ylläpitää yhteistyötä. Niissä voidaan esimerkiksi käydä yhdessä läpi palveluprosessia.

Määtän ja Keskitalon (2014, 204) mukaan valmiit toimivat verkostot edistävät eri tahojen yhteistyötä. Hyvänä käytäntönä he nostavat aineistostaan esiin muun muassa kuntoutuksen asiakastyöryhmät. Yhteisten työryhmien ylläpitämistä puoltaa osaltaan Raivion (2018, 53) havainto siitä, verkostoyhteistyön työstäminen yhdessä usean toimijan kesken auttaa hahmottamaan yhteisen näkökulman löytymistä. Ihmiselle on luontevaa tarkastella asioita omasta asemasta. Yhteisissä tapaamisissa eri näkökulmia päästään tarkastelemaan suhteessa toisiinsa.

Väyrysen ja Lindhin (2013, 408) mukaan yhteisen toimijuuden rakentuminen on prosessi ja se jakautuu erilaisiin kehitysvaiheisiin. Prosessissa edetään vähäisestä yhteistyöstä kiinteämpään yhteistyöhön, jossa on yhteiset rakenteet ja yhteinen kulttuuri. Tutkimusaineistoni perusteella kiinteämpää yhteistyötä halutaan tavoitella ja yhteistyössä on mentykin eteenpäin. Se edellyttää kaikkia tässä luvussa esiin tulleita asioita, eli yhteistyötahojen tuntemista, valmiuksia yhteistyöhön ja yhdessä tekemistä.

5.3 Jaetun toimijuuden rakentumista estävät tekijät

Jaetun toimijuuden rakentumista estäviksi tekijöiksi tutkimusaineistosta hahmottui kolme yhdistävää kategoriaa (kuvio 3). Yhdistävät kategoriat ovat työskentelypuitteet, yksin tekemisen kulttuuri sekä kolmantena jäsentymätön yhteistyö.

Kuvio 3. Jaettua toimijuutta estävät tekijät

Työskentelypuitteet

Toimijuudessa rakenteet ja toiminta kytkeytyvät toisiinsa. Huolimatta siitä, että toimijalla olisi vapaus valita ja toimia toisin, niin rakenteet asettavat toimintaa ohjaavia ja pakottavia ehtoja. Säännöt ohjaavat toimintaa, jonka myötä toimijoilla on jo etukäteen ymmärrys toivotunlaisesta toiminnasta. Toimijat käyttävät materiaalisia ja organisatorisia resursseja hyödykseen toiminnan toteuttamisessa. (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013, 248.)

Vähentyneet palvelut ja sitä kautta yhteistyötahojen kaventuminen haastavat Giddensin (1984, 9) toimijuudelle ominaisten piirteiden toteutumista eli sitä, että toimijalla olisi mahdollisuus tehdä päätöksiä ja valintoja. Työntekijät toivat ryhmähaastattelussa esiin, että arjen työn resursseihin liittyi palvelujen muuttumista ja vähentymistä, sekä kiristyneitä työntekijämitoituksia. Nämä haastoivat osaltaan yhteistyön tekemistä. Palvelujen vähentyminen aiheutti sitä, että tarjottavia palveluja ei yksinkertaisesti enää ollut tai niitä on vähennetty huomattavasti. Tämä johti ristiriitoihin työskentelyssä, koska keinot nuorten tukemiselle koettiin vähentyneen.

Se on vähän niin kuin tuossa meidän työssä olen huomannut, että koko meidänkin hanke kuuluu nuorisotakuun piiriin, niin se, että kaunis hieno ajatus paperilla, mutta meiltähän on esimerkiksi viety kaikki eväät sen toteuttamiseen. Että se näyttää hienolta siinä, mutta ei meille ole annettu välineitä sitten toteuttaa sitä nuorisotakuuta, että puhutaan siitä ja se on hieno asia, mutta ja siihen pitäisi niihin tavoitteisiin pyrkiä, mutta ei meille ole työkaluja annettu. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Moniammatillinen yhteistyö ja yhteisymmärrys edellyttävät, että kaikilla toimijoilla on ymmärrys eri toimijoiden käyttämistä käsitteistä (Koskela 2013, 101; Tuusa & Alakauhaluoma 2014, 53). Vieraantumista toisten toimijoiden työnkuvista ja heidän käyttämistään käsitteistä, aiheutti ryhmähaastattelujen mukaan osaltaan kasvotusten tehtävän yhteistyön vähentyminen. Kasvotusten tehtävä yhteistyö oli vähentynyt eri palvelujen muutosten vuoksi.

Mehän tehtiin valtavasti yhteistyötä seurakunnan kanssa silloin kun olin nuoriso-ohjaajana. Meillä oli vaikka mitä yhteisiä juttuja. Mutta sielläkin on painetta ainakin säästötoimiin ja muihin. Koko aika on vähemmän rahaa ja vähemmän toimintaa... (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 1)

Haastateltavien mukaan työntekijämitoituksia oli tehty uudelleen. Yksittäisen työntekijän asiakasmäärän nousun myötä yhteistyölle ei ollut enää yhtä paljon aikaa, kuin aiemmin oli ollut. Yhteisen ajan puute esti esimerkiksi yhdessä asioiden läpi käymistä. Tämä näkyi myös yhteisissä asiakastapaamisissa. Yksi työntekijä kertoi, että verkostotapaamiseen varatun lyhyen ajan vuoksi nuorella ei välttämättä ole mahdollisuutta tuoda esiin kaikkea asiaan oleellisesti liittyvää tapaamishetkellä. Tämä johtuu siitä, että työskentely vaatii yleensä pitkäjänteisyyttä ja aikaa. Vähäisen yhteisen ajan vuoksi asiakas jatkaa asian pohtimista vielä myöhemmin toisen työntekijän kanssa, eikä asia tule täysin käsitellyksi yhteisellä tapaamisella.

Meillä oli hirveen tiivis yhteistyö sinne kouluille opoille. Ja sieltä oltiin todella innokkaita, mukana siinä. Ja aikanaan kun oltiin työkkärin kanssa paljon tekemisissä, sieltä kävi aina tavallaan siinä vaiheessa, kun se oli lähtemässä se kuntoutuja meiltä, niin tuli sitten mukaan siihen juttuun. Sekin sitten väheni, kun resurssit sieltä työkkäristä väheni. Ei niillä ollut enää sitten aikaa istua siinä. Kelalta meillä ei ole oikeastaan koskaan ollut, vaikka olisi tarve ollut, että sieltä olisi tullut työntekijä. Mutta ei sieltä, ei ne joutaneet sieltä tulemaan. (Kuntoutusohjaaja, haastattelu 4)

Tuusan ym. (2018, 143) mukaan yhteistoimijuuden rakentumiseen liittyen verkostoyhteistyö ja sen vaatimat resurssit ja ajankäyttö tulisi mitoittaa kuntoutusprosessin rakentumisiin. Tämä mahdollistaisi kaikkien toimijoiden osallistumisen. Auri ym. (2019, 11) nostavat myös esiin sen, että tuloksellinen työ vaatii osaltaan riittävät resurssit ja riittävästi aikaa. Yhteisen ajan puute voidaan nähdä haittana jaetun toimijuuden rakentumiselle, koska keskustelu ja neuvottelu ovat keskeisiä tekijöitä toimijoiden välisessä yhteistyössä jaetussa toimijuudessa (Chang ym. 2010, 1294).

Työn reunaehtoihin liittyen ryhmähaastatteluissa käytiin keskustelua säännöksistä ja ohjeistuksista, jotka osaltaan haastoivat yhteistyön tekemistä. Myös muuttuvat määrärahat ja tätä kautta mahdollisuudet palvelujen suunnitteluun nähtiin haastavina asioina. Muuttuvien resurssien vuoksi asioita on vaikea suunnitella yhdessä. Palvelujärjestelmää kuvattiin myös jäykäksi, mikä saattaa osaltaan aiheuttaa myös organisaation oman edun tavoittelua.

Jos on joku yhteinen tapahtuma, vaikka se kuinka menisi niitten osallistujien ehdoilla ja hyvää kaikki hakee, niin siellä kiistellään siitä, että kuka saa pisteet sieltä nuorista. Ei ne työntekijät, vaan ne rahoittajat se tausta kilpailee, että mitkä nuoret sä saat tästä nyt sinne sun lappuihin täyttää ja sä nämä. Se menee niin mahdottomaksi, että se yhteistyö tulee niin hanka-

laksi, että sitten siihen on hankalampi lähteä, kun se ei ole kannustin se yhteistyö. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Yksi työntekijä toivoi muun muassa osaamisen jakamista ilman byrokratiaa. Työntekijä kertoi, että lyhyenkin kurssin järjestäminen fyysisesti lähellä olevan tahon kautta olisi ilman byrokratiaa helpompaa. Nyt ennen kurssin saamista tulee kuitenkin käydä työntekijän sanoin ”hirveätä byrokratiasotaa”.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 164/2014 vp, 57–58) on kiinnitetty huomiota siihen, että yhteistyön ja palvelujärjestelmän prosessien tulisi toimia joustavasti. Sirviö (2006, 89–90) selittää vähäistä yhteistyötä osaltaan työpaikan rutiineilla ja työn organisoimisella. Yhteistyötä ei välttämättä nähdä työyhteisön toimintatapoihin kuuluvaksi. Jaetun toimijuuden rakentamisen kannalta yhdessä tekeminen ja verkostollisuus olisivat keskeisiä asioita (esim. Väyrynen & Lindh 2013, 426).

Ryhmähaastatteluissa eri yhteistyötahojen omat säännökset ja toimintatavat nähtiin ajoittain haasteena yhteistyölle. Myös Romakkaniemi ja Kilpeläinen (2013, 263) toteavat tutkimustulostensa perusteella, että rakenteilla oli keskeinen merkitys asiakkaan hoito- ja kuntoutuspolkujen toteutumistavoille. Lisäksi eri toimijoiden kutsumiseen työtiimiin mukaan vaikutti se, tiedostettiinko kyseisen palvelun, kuten sosiaalityön, tarve. Sosiaalityöntekijä saatettiin esimerkiksi kutsua mukaan työtiimiin vasta palveluprosessin edetessä, mikäli tarve tälle nähtiin.

Yhdessä ryhmähaastattelussa esiin nousivat haasteet tiettyjen tahojen, kuten perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen kanssa. Yhteistyön tekeminen nähtiin vaikeana, ja sitä verrattiin vastakohtana kahteen muuhun toimijaan, joiden kanssa päästiin keskustellen sopimaan asiakkaan asioista yhteisillä aikavarauksisilla.

...tärkein ja oleellisin niin olis Kela, mutta niitten kanssa neuvottelua on käyty, mutta se kaatuu johonkin byrokratian rattaisiin. Sielläkin on työntekijöitä niin ne on kiinnostuneita halukkaita, mutta se on sitten siellä johtotasolla sitten, jotka sen päätöksen tekee siitä yhteistyötä. Tällä hetkellä se jarruttaa siellä jossain byrokratian rattaissa se, että miten he vois ja voisiko he olla, kun maalaisjärjellä ajateltuna, niin mikäs sieltä kun tulee yks työntekijä meille. Siellä on työtila sille ja sitten se palvelee niitä nuoria niissä nuorten asioissa, jotka meillä käy. Ei sen pitäisi olla sen vaikeampaa, mutta se on sitten, kun ruvetaan kattoon kaikkia näitä sääntöjä ja py-

käliä, että miten meidän tulisi toimia. Eli se byrokratia jarruttaa sitä yhteistyötä tosi monessa paikassa... (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Työntekijät nostivat lakeihin liittyen yhteistyön esteeksi salassapitosäännökset. Tämän myötä yhteistyö jäi vaisuksi, tai sitä ei voitu tehdä lainkaan.

Mutta sitten sen verran haluan sanoa, että mielenterveyspalveluissa se vaitiolovelvollisuus, että jos nuori tippuu meiltä, niin mehän ei olla kenellekään ilmoittamassa, että hei, se on siellä yksin, jos on täysi-ikäinen. (Sairaanhoitaja, haastattelu 4)

Salassapitosäännökset näyttäytyvät haasteena myös muissa tutkimuksissa (esim. Sirviö 2006; Määttä & Keskitalo 2014; Leppäkoski ym. 2017), joissa salassapitosäännökset koettiin yhteistyötä ja tiedon kulkua rajoittavana tekijänä. Hiilamon ym. (2017, 64) mukaan salassapitosäännökset aiheuttavat osaltaan myös päällekkäisen työn tekemistä, joka on nähtävissä useiden samanaikaisten palvelukohtaisten asiakassuunnitelmien muodossa.

Edellä mainituista tutkimustuloksista poiketen Kuorilehto (2014, 99) on nostanut tutkimustuloksissaan esiin kiinnostavana asiana sen, että työntekijöiden näkemyksen mukaan salassapitovelvollisuutta ei pidetty ongelmana. Tähän on auttanut yhteistyön tiivistyminen. Tulosten mukaan erilaiset tietojärjestelmät aiheuttavat mahdollisesti lisää työtä ja sopimista, mutta yhteistyön esteeksi tätä ei koettu. Työntekijät näkivät kaiken perustaksi sopimisen asiakkaan kanssa siitä, mistä asioista puhutaan.

Yksin tekemisen kulttuuri

Tapa tehdä töitä yksin ja epävarmuus siitä mitä yhteistyö tuo tullessaan nousivat työntekijöiden keskusteluista esiin yhteistyötä haastavina asioina. Jaettua toimijuutta ei voida Mönkkösen (2001, 435) mukaan rakentaa ilman luottamusta ja avoimuutta. Kuorilehdon (2014, 87) mukaan yhteistyön esteenä ja ennakkoluulojen syynä saattaa olla tietämättömyys toisten ammattilaisten työstä.

Ennakkokäsityksiin liittyen ryhmähaastatteluissa nousi esiin keskustelut siitä, että toisen toimijan pelättiin tulevan tekemään muiden työt. Tämä aiheutti vastustusta yhteistyölle. Yhteistyötä on saatu alun jälkeen rakennettua, mutta onnistuminen on vaatinut aikaa ja työtä.

...silloin kun etsivä nuorisotyö tuli. Niin kyllähän oli iso portti sosiaali-toimeen ja oli iso portti koulutoimeen. Älä tuu tekemään meidän töitä. Me osataan kyllä nämä. Tämä ei kuulu sulle. (Haastateltava, haastattelu 1)

Moniammatillisen yhteistyön onnistuminen vaatii Rekolan (2008, 15) mukaan sitä, että kaikki työntekijät toisivat oman asiantuntijuutensa yhteiseen käyttöön. Tärkeää on myös työntekijöiden keskinäinen arvostus ja yhteistoiminnallisuus kaikkien kesken. Avoin viestintä ja keskinäinen kunnioitus ovat edellytyksiä onnistuneelle yhteistyölle (Reeves ym. 2010, 23; Koskela 2013, 101). Ryhmähaastattelujen mukaan tiettyjen työntekijöiden kanssa yhteistyötä ei nähty sujuvaksi kommunikointiin liittyvien syiden vuoksi. Haasteita aiheuttivat joustamattomuus ja keskustelun puute.

...se on hyvin paljon työntekijästä kiinni valitettavasti, että sitten kun on oikein innokas tai avoin tai holistisempi tapa orientoitua siihen omaan työhön, niin kyllä sieltä sitä yhteydenottoa tulee. Se on myös sujuvaa se yhteistyö ja sen ei tietenkään saisi. Sama on kuraattoritoiminnassa sitten, kun mennään toiselle asteelle, niin se on hirveen kuraattorikohtaista, että kuinka he sitä omaa työtänsä tekee ja kuinka he siitä muodostaa. Toiset on hyvin aktiivisia, hyvin helposti lähestyttäviä ja toisten kanssa tuntuu, että e sitä yhteistyötä ei oo, se ei vaan lähde sujumaan. (Haastateltava, haastattelu 3)

Kyllä meillä se yhteistyö ja just tavallaan mitä puhuin niistä niin jotenkin se tarvitseeko niitä raja-aitoja nyt kaataa, mutta jos niitä voisi madaltaa ja sitten, että ei oleteta tavallaan, että kun tässä on se raja, että minä hoidan tämän tontin ja sinä hoidat tämän tontin oletetaan niin ja sitten siinä onkin tuommoinen väli, että se ihminen tipahtaa sitten tuonne. (Haastateltava, haastattelu 3)

Kaikissa ryhmähaastatteluissa esiintyi pohdintaa siitä, että haluttomuus yhteistyölle oli yksi syy yhteistyön vähentymiselle. Haluttomuus yhteistyölle ilmeni esimerkiksi siten, että yhteistyön sijaan jokainen teki vain omaan työhönsä kuuluvan asian. Tämä johti kommunikointiin liittyviin haasteisiin, eikä yhteistä keskustelua käyty.

Kun alkoi niin voi sanoa että viikoittain tuli palautetta. siellä oli aina myös meiltä sivistystoimen johtaja mukana. Se oli erittäin hankalaa. Ihmiset oli aivan niin kun semmoinen yhteinen. Ne ei edes halunnut tehdä yhteistyötä eli oli semmoinen aivan jarru päällä siitä, että tänne ei ole tule-mista. Että ollaan tehty paljon työtä sen eteen että on päästy ja enpä tiedä tuosta koulusta vielä, että minkä verran sinne tällä hetkellä pääsee. (Haastateltava, haastattelu 1)

Kuorilehdon (2014, 89) tutkimustulosten mukaan vuorovaikutusten ongelmia selittää paljolti toisten työn huono tuntemus ja kokonaisuuksien hahmottamisvaikeudet. Haluttomuudella yhteistyötä kohtaan voidaan katsoa olevan samoja piirteitä kuin Changin ym. (2010, 1295) havaitsemalla jakamatonta toimijuutta aiheuttavalla välinpitämättömyydellä. Changin ym. (mt.) mukaan jaettua toimijuutta ei muodostu, mikäli toinen osapuoli on välinpitämätön suunnitelmia ja tavoitteita kohtaan.

Väyrynen ja Lindh (2013, 416) nostivat tutkimuksessaan esiin työntekijöiden kertomukset siitä, että palveluntuottajat puhuvat ”omista asiakkaista”. Sektoroituneen palvelujärjestelmän vuoksi asioita katsotaan omista viitekehysistään. Yhteistoimijuuden rakentumisen edellytyksenä on se, että palveluntuottajat kykenevät muuttamaan ajatustaan sektori- ja organisaatiokohtaisesta asiakkuudesta kohti yhteistä asiakkuutta. Tuusan ym. (2018, 143) mukaan nykyinen sektoroitunut palvelujärjestelmä aiheuttaa helposti sitä, että verkostoyhteistyö koetaan jotenkin ylimääräiseksi, ja siihen käytetty aika on pois omasta perustehtävästä.

Jäsentymätön yhteistyö

Jäsentymättömään yhteistyöhön liittyen haasteita ilmeni siinä, että työntekijät eivät välttämättä tunne muita toimijoita ja heidän palveluitansa, koska yhdessä tekeminen on vähentynyt eikä säännöllisiä tapaamisia ollut. Tämä aiheutti vaikeuksia muun muassa palvelusta toiseen ohjaamisessa. Tuusa ym. (2018, 143) nostavat tutkimustuloksissaan esiin sen, että kuntoutujan prosessiin liittyy iso joukko toimijoita, mikä saattaa aiheuttaa vaikeuksia esimerkiksi aikataulujen yhteensovittamisessa.

Tuusan ym. (2018, 139) tutkimustulosten mukaan keskeisten toimijoiden vaihtuminen kuntoutusprosessin aikana vaikeutti yhteisen käsityksen syntymistä. Vastaavanlaisia tuloksia on havaittavissa tutkimusaineistossani. Ryhmähaastattelujen mukaan työntekijöiden vaihtuvuus osoittautui haasteeksi yhteistyön muodostumisessa.

No sitten erikoissairaanhoidosta, niin voisi sanoa, että nykyisin ehkä nuo akuuttitiimit yleensä psykiatrian poliklinikat niitten kanssa ehkä enempi [yhteistyötä]. Vähempi sairaalan kanssa, ei nyt niin hirveen paljon, mutta osin vois sanoo, että mikä on meissäkin, että kun henkilökunta on muuttanut, niin meidän pitäisi mennä sinne ja vähän puhua enempi, koska kyllä se tieto häviää meistä järjestöistä ja muista toimijoista, että aika helposti sitten sen mukaan kun työntekijät lähtee ja vaihtuu. (Haastateltava, haastattelu 3)

Tuusa ym. (2018) ovat todenneet rooleilla olevan vaikutusta yhteistyön muodostumiselle. Kuntoutuksessa eri toimijoilla on heille ominaisia rooleja ja niiden mukaisia odotuksia ja tavoitteita. Nämä vaikuttavat vuorovaikutuksen luonteeseen. Lisäksi osallistuminen yhteistyöhön kapeasti vain omasta roolistaan vaikeuttaa osaltaan aidon yhteistyön syntymistä. Työntekijöiden pitäytyessä omassa roolissaan, aitoa yhteistoimintaa ei pääsyt kehittymään. (Tuusa ym. 2018, 139, 143.)

Ryhmähaastatteluissa nousi esiin keskustelua työnjakoon liittyvistä epäselvyyksistä. Epäselvyyksiä aiheutti se, että eri toimijoiden roolit eivät olleet selvillä. Esimerkiksi uusi toimija joutui hakemaan paikkaansa palvelujärjestelmästä.

Ja sitten kun etsivä haki paikkaa ja haki ja mielti että miten pääsee tekemään nuorten kanssa sitä työtä ja meillä on ollut tosi paljon varmaan henkilökohtaisia keskusteluita työntekijöiden kesken ja myös siellä monialaisessa työryhmässä. Elikkä näihin ollaan jouduttu todella, todella panostamaan. (Haastateltava, haastattelu 1)

Työntekijöiden mukaan epätietoisuutta saattoi herättää lisäksi se, kuka ottaa vastuun asiakkaan kokonaistilanteesta. Yhdeksi ehdotukseksi ryhmähaastatteluista nousi esiin toive henkilöstä, joka koordinoisi kaikkia palveluja ja yhteistyötä.

Onko meillä oikeesti, onko meillä oikeesti semmonen ihminen, joka ottaa aina vastuun ihmisistä, vai pompotellaanko me sitten paikasta toiseen, että no tästä hoidetaan tämä juttu ja mene seuraavalle luukulle vain? (Kuntoutusohjaaja, haastattelu 4)

Palvelujen koordinointiin liittyen parannusta toivovat myös Määttä (2016, 72) ja Hiilamo ym. (2017, 64). Määtän ja Keskitalon (2014, 204) mukaan koordinoituilla yhteisötyörakenteilla voisi välttää vääriä tulkintoja, ja tarjota tukea varhaisemmassa vaiheessa.

Työntekijöiden välisissä keskusteluissa oli havaittavissa haasteita tiedonkulkuun liittyen. Tiedonkulun haasteet näkyivät sekä asiakastyössä että tiedonkulussa organisaatioiden eri tasojen välillä. Katkokset tiedonkulussa saattoivat aiheuttaa päällekkäistä työtä ja estää yhteistyön tekemistä.

Sehän on äärettömän tärkeää, että tavallaan se prosessi, joka jossakin on aloitettu ja se päättyy, että sitten miten se jatkuu. Monta kertaa törmää siihen, että papereita on ihmisellä ja kaikki vaan tuottaa sen oman pape-

rinsa, mutta eivät välttämättä edes lue, mitä siellä on tehty, vaan lähtevät tekemään sen saman jutun uudestaan. (Kuntoutusohjaaja, haastattelu 4)

Kuorilehdon (2014, 101) mukaan tiedonkulkua vaikeuttaa yhteistyökumppaneiden vaihtuvuus. Tällöin asiakkaan tilanne ei välttämättä ole kenenkään hallinnassa, minkä myötä tulee ristiriitoja ja väärinkäsityksiä. Tuusa ym. (2018, 139) nostavat esiin myös tiedonkulun haasteet tutkimustuloksissaan. Esimiesten ja työtiimin jatkuva vaihtuminen ja esimiesten välisen kommunikoinnin puute haittaisivat kuntoutusta.

Ryhmähaastattelujen perusteella jäsentymättömään yhteistyöhön kytkeytyi yhtenä osa-alueena haasteet yhteiseen kehittämiseen liittyen. Eri toimialojen välisen kehittämistyön puuttuminen tai sen vähyys nähtiin haasteena.

Mutta sitten tämmöinen monialainen yhteistyöverkostohomma niin sehän on semmoinen iso pelottava mörkö. Se pitäisi olla kerran viikossa vähintään joku kokoontuminen missä on kaikki mahdolliset toimijat jota kunnasta löytyy. Mihin nyt valitettavasti ei löydy työaikaa. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 1)

Yhdessä ryhmähaastattelussa toivottiin eri toimijoiden kutsumista toimialojen yhteiseen kehittämiseen mukaan heti kehittämistyön suunnitteluvaiheessa. Kehittämistyön siirtäminen käytäntöön nähtiin myös haasteellisena ja kehittämistyö saattoi jäädä tuloksettomaksi. Tieto kehittämiseen liittyvistä asioista ei välttämättä tullut työntekijöille asti. Tämä kytkee kehittämistyön ja sen onnistumisen myös johtamiseen.

Sen mä olen huomannut tässä reilun puolen vuoden aikana, että paljon on tämmöisiä järjestöjä, toimijoita ja istutaan ja puhutaan ja keskustellaan, mutta sitten niitä käytännön toteutuksia, niin ei ole näkynyt. Kaikilla on hyvä tarkoitus ja ajatus siinä ja kaikki on mukana siinä ja sanoo, että tämä on hyvä, mutta sitten se lopullinen niitti uupuu siitä jostain syystä sitten Meneekö se sitten siihen, että kaikki on omissa töissään niin kiireisiä, että siihen pitäisi olla palkattu joku, joka keskittyy ainoastaan vaan sitten näitten ajatusten ja ideoitten, et se tekee niistä totta sitten. (Nuorisotyöntekijä, haastattelu 3)

Kyllä sitten meidän pomot voi olla semmoisessa mukana [kehittämishankkeissa] ja se välttämättä sitten se tieto ei aina kulje meille. Niin kun niilläkin on niin paljon sitten asioita, vaikka moni asia kulkee meilläkin hyvin. (Haastateltava, haastattelu 1)

Jäsentymätön yhteistyö ja vähäinen yhteinen kehittämistyö mukaan lukien ei tue Banduran (2001, 14) mainitseman yhteisöllisyyden toimijuuden muodostumista. Banduran (mt., 14) mukaan yhteisöllisen toimijuuden perustana on ihmisten yhteinen ajatus siitä, että yhdistämällä voimat voidaan saavuttaa toivottu lopputulos. Tutkimusaineistostani nousi esiin työntekijän pohdinta siitä, että kehittämistyössä on menty eteenpäin ja työntekijät toimivat hyvin keskenään. Hän koki silti, että yhteistyötä voisi kehittää vielä lisää. Työntekijöiden keskusteluista välittyi kuva halusta kehittää yhteistyötä yhdessä.

Yhdessä ryhmähaastattelussa käytiin keskustelua siitä, miten kehittämistyötä voisi viedä vielä parempaan suuntaan. Yksi työntekijä pohti, että kehitettävän asian pitäisi olla jokin yhteinen mitä viedä eteenpäin, mutta ei osannut määritellä mikä se olisi, eikä siitä ole työntekijän mukaan puhuttukaan. Työntekijöiden keskustelusta välittyi kuva siitä, että yhteiseen kehittämiseen liittyen koordinoinnista voisi olla hyötyä. Muun muassa Määttä (2016, 72) kirjoittaa palvelujen koordinoinnin parantamisen tarpeesta.

6 Johtopäätökset

Tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten työntekijöiden välinen jaettu toimijuus rakentuu moniammatillisessa yhteistyössä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Tarkastelin sitä mitkä tekijät tukevat jaetun toimijuuden rakentumista ja mitkä estävät sitä. Teoreettisena viitekehysenä toimi sosiaalisen kuntoutuksen, moniammatillisen yhteistyön ja jaetun toimijuuden käsitteet.

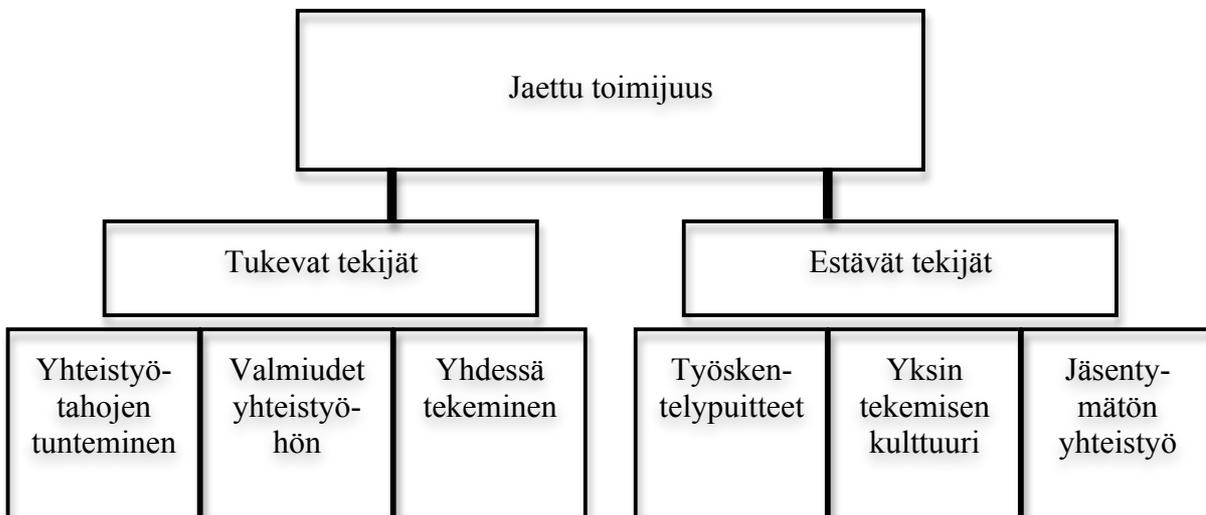
Tutkimustulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus vaatii moniammatillista yhteistyötä, koska asiakkaat ovat samaan aikaan eri palveluiden asiakkaana. Tämä käy ilmi myös esimerkiksi Määtän (2018, 26) tutkimuksesta. Moniammatillinen yhteistyö koettiin samanlaiseksi Isoherrasen (2008, 29) määritelmän mukaan eli yhteistyöksi, jossa mukana on eri asiantuntijoita ja mahdollisesti myös eri organisaatioista.

Moniammatillinen yhteistyö koetaan tarpeelliseksi sosiaali- ja terveysalalla (esim. Jones ym. 2013, 47) ja tämä kävi ilmi myös tutkimustuloksistani. Moniammatillisen yhteistyön käsite on ollut käytössä 1980-luvun loppupuolelta asti (Isoherranen 2005, 13). Tästä huolimatta moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi on yhä tarvetta sekä tutkimustulosteni että esimerkiksi Puromäen ym. (2017) ja Raivion (2018) mukaan.

Koskelan (2013, 100) mukaan moniammatillisen yhteistyön käytäntöön saattaminen on vaativaa ja hidasta. Tätä selittänee osaltaan moniammatillisen yhteistyön haastavuus, josta kirjoittaa esimerkiksi Mönkkönen (2018). Hänen (mt., 144) mukaansa moniammatillisessa yhteistyössä korostuvat muun muassa tiedon yhteensovittaminen, vuorovaikutustaidot ja muiden toimijoiden huomioiminen.

Raivion (2018, 54) mukaan toimijuus vahvistuu yhteistyössä. Tutkimustulosteni mukaan toimiva moniammatillinen yhteistyö luo mahdollisuuksia jaetun toimijuuden rakentumiselle. Jaetussa toimijuudessa keskeisenä asiana on esimerkiksi Changin ym. (2010, 1294) mukaiset yhteiset tavoitteet ja päätöksenteko, keskustelu ja neuvottelu.

Olen tarkastellut jaetun toimijuuden rakentumista sitä tukevien ja estävien tekijöiden kautta. Aineiston analyysin perusteella työntekijöiden välisen jaetun toimijuuden rakentumiseen on löydettävissä sekä sitä tukevia että estäviä tekijöitä (kuvio 4).

Kuvio 4. Jaetun toimijuuden rakentuminen

Tutkimustulosten mukaan yhteistyötahojen tuntemisen voidaan katsoa olevan perusedellytys jaetun toimijuuden muodostumiselle. Yhteistyötahojen tunteminen helpotti tutkimustulosten mukaan yhteydenpitoa ja auttoi hahmottamaan muiden toimijoiden tehtäväkuvia. Vastaavanlaisia tuloksia ovat saaneet muun muassa Sirviö (2006) ja Määttä ja Keskitalo (2014). Ymmärrys toisten toimijoiden työnkuvista ja sitä kautta osaamisesta tukee yhteisen toimijuuden rakentumista (Väyrynen & Lindh 2013, 414).

Valmiudet yhteistyöhön käsittää työntekijän asennoitumisen ja taustaorganisaation suhtautumisen yhteistyöhön. Lisäksi kehittämismyönteisyys nähtiin tärkeänä asiana. Tutkimustulosten mukaan näillä oli vaikutusta jaetun toimijuuden rakentumiselle. Moniammatillinen yhteistyö vaatii työntekijältä halua ylläpitää suhteita muihin toimijoihin, ja tätä kautta osaltaan mahdollistaa jaetun toimijuuden syntymistä.

Tärkeänä osana tutkimustulosten mukaan jaetun toimijuuden rakentumiselle on yhdessä tekeminen. Yhdessä tekeminen käsittää laajasti kaiken yhteistyön työskentelyn kehittämisestä aina asiakastyöhön ja työryhmissä työskentelyyn asti. Yhdessä tekeminen on peruselementti jaetulle toimijuudelle, jota ilman esimerkiksi Changin ym. (2010, 1294) mainitsemia yhteisiä tavoitteita on haastava asettaa.

Yhdeksi jaetun toimijuuden rakentumista estäväksi tekijäksi tutkimustuloksissa nousi työskentelypuitteet. Rakenteet ja toiminta liittyvät Giddensin (1984, 23–25) mukaan toisiinsa ja rakenteet voivat joko rajoittaa tai mahdollistaa ihmisten toimintaa. Tutkimustuloksissani on nähtävissä rakenteiden rajoittavia piirteitä. Työskentelypuitteet antoivat tutkimustulosteni mukaan moniammatilliselle yhteistyölle ikään kuin raamit. Toimimattomina näitä raameja voidaan pitää jaettua toimijuutta estävinä tekijöinä. Työntekijät kokivat esimerkiksi palvelujen muutokset, tiukentuneet työntekijäresurssit, omien ja muiden toimijoiden organisaatioiden säännökset ja ohjeet, sekä lakiin perustuvana asiana salassapitosäännökset yhteistyötä vaikeuttavina asioina. Kun yhteistyön tekeminen vaikeutuu, niin myöskään jaettua toimijuutta ei pääse syntymään.

Yksin tekemisen kulttuuri estää jaetun toimijuuden rakentumista, koska jaetussa toimijuudessa olennaista on yhdessä tekeminen. Mönkkönen (2001, 435) on todennut jaetun toimijuuden paikantuvan yhteistyöhön ja yhteistoimintaan. Tutkimustulosteni mukaan yksin tekemisen kulttuuri näyttäytyi muun muassa siten, että työt on totuttu tekemään yksin, ja muut toimijat saatetaan nähdä uhkana eikä mahdollisuutena. Yhteistoiminnan lisäämistä saattaisi tukea yhteiset projektit ja hankkeet kuten Määtän ja Keskitalon (2014) ja Aurin ym. (2019) tuloksista nousi esiin.

Tutkimustulosten mukaan jäsentymätön yhteistyö vaikeutti jaetun toimijuuden rakentumista moniammatillisessa yhteistyössä. Jäsentymätön ote työhön näkyi tutkimustulosten mukaan erityisesti asiakastyössä ja kehittämiseen liittyvässä työskentelyssä. Esimerkiksi roolien epäselvyys, epätietoisuus vastuunottajasta ja vähäinen tai puutteellinen kehittämistyö olivat esteinä jaetun toimijuuden rakentumiselle. Tuusan ym. (2018, 143) mukaan kuntoutusprosessissa on mukana useita toimijoita, ja työntekijän pitäytyessä vain omassa roolissaan yhteistoimintaa ei pääse kehittymään.

Huolimatta siitä, että olen erottanut aineistosta kolme jaetun toimijuuden rakentumista tukevaa ja estävää tekijää niin koen, että eri kategoriat voivat kytkeytyä toisiinsa. Nämä kaikki vaikuttavat siihen, miten työntekijöiden välinen jaettu toimijuus rakentuu. Tästä esimerkkinä se, että yhdessä tekeminen voidaan nähdä jatkumona yhteistyötahojen tuntemiselle. Tämän kautta yhdessä tekeminen mahdollistuu. Lisäksi esimerkiksi työskentelypuitteet saattavat osaltaan vaikuttaa yhteistyön jäsentymättömyyteen. Myös Romakaniemi ja Järvikoski (2012, 391) ovat todenneet tutkimuksessaan, että heidän määrittämänsä jaetun toimijuuden ulottuvuudet ovat dynaamisessa suhteessa toisiinsa.

7 Pohdinta

Luotettavuus ja sen arviointi ovat keskeisiä piirteitä tutkimustyössä (Aaltio & Puusa 2011, 153). Olen kiinnittänyt huomiota tutkielman luotettavuuteen kertomalla mahdollisimman tarkkaan tutkimuksen etenemisestä ja aineiston analyysin vaiheista. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta tutkimustulokset ovat selkeämmin luettavissa ja paremmin ymmärrettävässä muodossa, kun tutkimuksen vaiheista kerrotaan tarkkaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164).

Kirjoittaessani tutkimusraporttia tavoitteenani on ollut kokonaisuudessaan mahdollisimman selkeä raportointi. Johdonmukainen käsitys omista tulkinnoista ja niiden perusteista on tärkeää tuoda esiin, jotta lukija pääsee arvioimaan muodostettujen käsitysten uskottavuutta (Kiviniemi 2015, 86–87). Olen pyrkinyt tuomaan omia tulkintojani esiin tekstin lisäksi havainnollistamalla niitä kuvioilla.

Käytin tutkimusaineistona valmista litteroitua ryhmähaastatteluaineistoa. Tutkijan keskeisyys aineistonkeruussa vaihtelee aineistonkeruutavasta riippuen. Kirjallinen aineisto mahdollistaa etäisyyden tutkijan ja tutkittavien välillä. (Ronkainen ym. 2014, 70–71.) Käyttämäni aineisto antoi etäisyyttä tutkittaviin. Tämä saattoi osaltaan vahvistaa objektiivisuutta aineistoa tarkastellessani. Toisaalta etäisyys haastateltaviin aiheuttaa sen, että en voinut aineistoa analysoidessani pohtia haastattelutilanteita tarkemmin ja palata niihin, koska en toteuttanut haastatteluja itse.

Tutkimusaineistoni oli kerätty alun perin toista tutkimusta varten, joten haastattelujen teemat eivät kohdistuneet pelkästään tutkimaani aiheeseen. Tutkimusaineistoni koostui ryhmähaastatteluista, joihin osallistui eri tahojen ammattilaisia eri organisaatioista. Näkemykseni mukaan tutkimusaineisto antoi monipuolisen kuvan moniammatillisesta yhteistyöstä ja tämän kautta pääsin tarkastelemaan myös jaettua toimijuutta.

Mielestäni valmiin tutkimusaineiston käyttöön liittyen on syytä tuoda esiin kuitenkin pohdintaa myös siitä, olisivatko tutkimustulokset olleet erilaisia, mikäli aineisto olisi kerätty suoraan tähän tutkielmaan. Koen, että tällöin aineistosta olisi mahdollisesti noussut esiin yksityiskohtaisempia jaetun toimijuuden rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä. Olen tarkastellut tutkittavaa aihetta myös aikaisempien tutkimusten valossa, ja

tuonut esiin yhtymäkohtia saamiini tutkimustuloksiin nähden. Tämä osoittaa osaltaan mielestäni myös sitä, että käyttämäni tutkimusaineisto on ollut tarkoituksenmukainen, ja se on antanut vastauksia tutkimuskysymyksiini jaettuun toimijuuteen liittyen.

Tutkijan vaikutusta tutkimukseen ei voida häivyttää kokonaan, koska tutkimus on enemmän kuin menetelmän seuraamista ja loogista päättelyä. Tutkimukseen sisältyy muun muassa tulkintaa ja ymmärryksellä tehtyjä valintoja. (Ronkainen ym. 2014, 70.) Olen pyrkinyt aineiston analyysissä mahdollisimman aineistolähtöiseen tulkintaan. Olen kuitenkin tietoinen siitä, että kokonaisuudessaan tutkimusprosessia tarkastellessa tutkijan roolilla on vaikutusta esimerkiksi tutkimusaihetta valittaessa. Tavoitteenani on ollut tutkia aihetta, joka oman mielenkiintoni kohteen lisäksi olisi yhteiskunnallisesti ajankohtainen. Yhteiskunnallisesti ajankohtaisen aiheen tarkastelun myötä tavoitteenani on ollut lisätä tietoa arjen työn sekä työn suunnittelun ja kehittämisen tueksi.

Alasuutarin (2011, 250) mukaan laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyyden sijaan voisi käyttää suhteuttamisen käsitettä eli, miten analyysi kertoo muustakin kuin vain oman tutkimuksen aineistosta. Olen peilannut tutkimustuloksiani aikaisempiin tutkimuksiin ja saattanut tuloksiani vuoropuheluun teorian kanssa. Kiviniemen (2015, 77) mukaan laadullisessa tutkimuksessa todellisuus välittyy tulkintojen kautta. Tämän vuoksi koen, että toinen tutkija olisi saattanut tulkita tutkimusaineistoani eri tavoin.

Koen tutkimani aiheen ajankohtaiseksi ja kuten esimerkiksi Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014) ja Hiilamo (2017) ovat todenneet, niin sosiaaliselle kuntoutukselle on tarvetta. Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014, 54) arvioivat sosiaalisen kuntoutuksen mahdolliseksi asiakasmääräksi useita kymmeniä tuhansia nuoria. Vastaavanlaisia lukuja on havaittavissa Hiilamon ym. (2017) selvityksestä, jossa he ovat arvioineet työvoiman ulkopuolella olevien nuorten määrää. Selvityksen mukaan vuoden 2015 lopussa on ollut hieman alle 30 000 työvoiman ulkopuolella olevaa nuorta, joiden pääasiallista toimintaa ei ole voitu määrittää. (Hiilamo ym. 2017, 56.)

Nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen kytkeytyvä moniammatillinen yhteistyö koetaan hyödylliseksi niin tutkimustulosteni, kuten esimerkiksi myös Puromäen ym. (2017) selvityksen mukaan. Tutkimustuloksissani ja muun muassa Aurin ym. (2019, 11) ja Hiilamon ym. (2017, 87) kirjoituksissa nousivat esiin moniammatilliseen työskentelyyn liittyvät kehittämistarpeet.

Tutkimustulokseni vahvistavat osaltaan sitä, että jaettu toimijuus on olennainen osa moniammatillista yhteistyötä. Havaintojeni mukaan jaetun toimijuuden voidaan osaltaan katsoa lähtevän työntekijän henkilökohtaisesta toimijuudesta. Tällöin voidaan tarkastella sitä, miten toimijuudesta muodostuu jaettua toimijuutta. Tarkastelen tätä seuraavaksi Jyrkämän (2007) laatimien toimijuuden modaliteettien kautta. Modaliteeteista ”haluta” kytkeytyy näkemykseni mukaan siihen, että työntekijällä tulee olla motivaatiota jaetun toimijuuden rakentamiseen. ”Kyetä” -modaliteetti yhdistyy työntekijän fyysiseen ja psyykkiseen kykyyn, eli niin sanottuun ruumiilliseen toimintakykyyn. ”Täytyä” sisältää fyysiset ja sosiaaliset rajoitukset, mitä työskentelyyn ja jaetun toimijuuden rakentamiseen liittyy. ”Voida” -modaliteetti muodostaa ne mahdollisuudet, mitä eri tilanteissa on tarjolla jaetun toimijuuden rakentamiseksi. ”Osata” käsittää työntekijän taidot ja tiedot, joiden avulla työntekijä voi osaltaan vaikuttaa jaetun toimijuuden muodostumiseen. ”Tuntea” liittyy työntekijän perusominaisuuteen liittää kohtaamiinsa asioihin tunteitaan, joita jaettuun toimijuuteen liittyen saattaa herätä.

Eri toimijat on tärkeää huomioida yhteistyöhön liittyvässä kehittämistyössä ja asiakastyössä. Yhdessä tekemiselle tulee olla riittävästi aikaa ja resursseja sekä taustaorganisaation tuki. Jaettua toimijuutta päästään rakentamaan yhdessä tekemisen kautta. Koen jatkossakin tärkeäksi jaetun toimijuuden tarkastelun, ja sitä kautta moniammatillisen yhteistyön kehittämisen nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Yhteistyön toimiessa asiakkaan ongelmiin voitaisiin puuttua jo varhaisessa vaiheessa (esim. Sirviö 2010, 143) ja toimijoiden yhteistyön myötä avun saamisen sattumanvaraisuus vähenisi (esim. Määttä & Keskitalo 2014, 204).

Erityisesti aineistoa analysoidessani pohdin, että jatkossa olisi mielenkiintoista syventyä vielä tarkemmin tutkimustuloksista nousseisiin jaetun toimijuuden rakentumista tukeviin ja estäviin tekijöihin. Miten näitä tekijöitä ja niiden vaikutusta voisi huomioida moniammatillisessa yhteistyössä? Miten jaettua toimijuutta voisi kehittää yhdessä eri toimijoiden kesken? Ryhmähaastatteluissa nousi esiin toive yhteistyöstä organisaatioiden eri tasojen kesken. Olisikin kiinnostavaa kuulla myös esimerkiksi organisaatioiden johtotason näkemyksiä jaetun toimijuuden rakentumisesta. Ajatuksia herätti myös se, miten tulisi toimia, jotta kaikki toimijat näkisivät moniammatillisen yhteistyön mahdollisuutena eikä uhkana.

Lähteet

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu 2011: Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. Helsinki, 153–166.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere. 4. uudistettu painos. 1. painos 1993.
- Auri, Elina, Harkko, Jaakko, Heikkinen, Benjamin, Hirvonen, Timo, Jolkkonen, Arja, Kahila, Petri, Kurvinen, Arja, Makkonen, Teemu, Mayer, Minna, Nyman, Juho, Pitkänen, Sari, Ranta, Tommi, Sillanpää, Keimo & Ålander, Tommi 2019: Vaikutusten jäljillä. Kestävää kasvua ja työtä rakennerahasto-ohjelman vaikuttavuuden arviointi. Rakennerahasto-ohjelman arvioinnin väliraportti 3. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki.
<https://www.rakennerahastot.fi/documents/10179/1700053/Vaikutusten+jäljillä%20-%20vaikuttavuusarviointi+7.1.2019/b7ad32cc-2cd6-4e66-8f1f-53e791890e1a>
 Viitattu 5.3.2019.
- Autti-Rämö, Ilona, Mikkelsson, Marja, Lappalainen, Tiina & Leino, Eeva 2016: Kuntoutumisen lähtökohdat. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 56–73.
- Autti-Rämö, Ilona & Salminen, Anna-Liisa 2016: Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 14–17.
- Bandura, Albert 2001: Social cognitive theory: An Agentic Perspective. *Annual review of Psychology* 52, 1–26.
- Bell, Linda 2017: *Research methods for social workers*. Palgrave. London.
- Chang, Esther S., Heckhausen, Jutta, Greenberger, Ellen & Chen, Chuansheng 2010: Shared Agency with Parents for Educational Goals: Ethnic Differences and Implications for College Adjustment. *Journal of Youth Adolescence* 39, 1293–1304.
- Clarke, John 2015: Kulttuuri, kulttuurintutkimus ja hyvinvointivaltiot. Teoksessa Autto, Janne & Nygård, Mikael (toim.): Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 42–70.
- Denning, Peter J. & Yaholkovsky Peter 2008: Getting to "We". Solidarity, Not Software, Generates Collaboration. *Communications of the Acm*, 51 (4), 19–24.
- Emirbayer, Mustafa & Mische, Ann 1998: What is agency? *The American journal of Sociology* 103:4, 962–1023.
- Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin Kaija 2011: Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (toim.): Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Helsinki, 11–34.
- Farrimond, Hannah 2013: *Doing Ethical Research*. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Giddens, Anthony 1984: *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. University of California Press. Berkeley.

- Haapakoski, Kaisa 2018: Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Lindh, Jari, Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 82–97.
- Haimi, Tea & Kahilainen, Jaana 2012: Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen historia Suomessa. Kuntoutus sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero, 35 (4), 41–46.
- Harra, Toini 2014: Terapeuttinen yhteistoiminta – Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 156. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- HE 164/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hiilamo, Heikki, Määttä, Anne, Koskenvuo, Karoliina, Pyykkönen, Jussi, Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna 2017: Nuorten osallisuuden edistäminen Selvitysmiehen raportti. Diak Puheenvuoro 11. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki.
- Hinkka, Terhi, Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta 2006: Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki. 15. uudistettu painos. 1. painos 1997.
- Hokkanen, Liisa 2016: Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 55–86.
- Isoherranen, Kaarina 2005: Moniammatillinen yhteistyö. WSOY. Helsinki.
- Isoherranen, Kaarina 2008: Yhteistyön uusi haaste – moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Isoherranen, Kaarina, Rekola, Leena & Nurminen Raija (toim.): Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki, 26–48.
- Isoherranen, Kaarina 2012: Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Helsingin yliopisto, sosiaalityö- ja sosiaalisen tutkimuksen laitoksen julkaisuja 18. Helsinki.
- Israel, Mark 2015: Research Ethics and Integrity for Social Scientists. Sage. London. 2. painos. 1. painos 2006.
- Jones, Ray, Bhanbhro, Sadiq M., Grant, Robert & Hood, Rick 2013: The definition and deployment of differential core professional competencies and characteristics in multiprofessional health and social care teams. Health & Social care in the Community 21 (1), 47–58.
- Juvonen-Posti, Pirjo, Lamminpää, Anne, Rajavaara, Marketta, Suoyrjö, Heikki & Tötterman, Patrik 2016: Työikäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 160–175.
- Jyrkämä, Jyrki 2007: Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, Marjaana, Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.): Vanhuus ja sosiaalityö Sosiaalityön avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-Kustannus. Jyväskylä, 195–217.
- Jyrkämä, Jyrki 2008: Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. Gerontologia 22 (4), 190–203.

- Järvikoski, Aila 2013: Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011: Kuntoutuksen perusteet. WSOYpro Oy. Helsinki. 5. uudistettu painos. 1. painos 2004.
- Kananoja, Aulikki 2012: Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. *Kuntoutus* 35 (4), 35–40.
- Karhula, Maarit, Veijola, Arja & Ylisassi, Hilikka 2016: Tavoitteiden asettamisen käytäntö. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Arne (toim.): *Kuntoutuminen*. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 225–238.
- Karjalainen, Vappu 2012: Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta - mutta miten? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Helsinki, 11–25.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltonen, Juhani (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 74–88. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001.
- Koskela, Seija 2013: ”Mie teen vain oman työni” Toimintatutkimus moniammatillisen yhteistyön ja ohjaustoiminnan kehittämisestä. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 477. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kuorilehto, Ritva 2014: Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. Monitahoarviointi Q-metodologialla. *Acta Universitatis Ouluensis, D Medica* 1239. Oulun yliopisto. Oulu.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka, aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. *Vastapaino*. Tampere. 2. uudistettu painos. 1. painos 2006.
- Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni 2010: Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. *Vastapaino*. Tampere, 446–459.
- Leppäkoski, Tuija, Koivuluoma, Minna, Perälä, Sami & Paavilainen, Eija 2017: Moniammatillisen yhteistyön muutokset ja kehittämistarpeet lasten ja nuorten auttamisessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2), 200–211.
- Mäkinen, Olli 2006: *Tutkimusetiikan ABC*. Tammi. Helsinki.
- Määttä, Anne 2016: Palveluintegraatio ja moniasiakkaat sote-uudistuksessa. Teoksessa Niemelä, Jorma (toim.): *Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana*. *Diak Puheenvuoro* 2. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki, 51–76.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/116451/Diak_puheenvuoro_2_9789524932684.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.3.2019.
- Määttä, Anne 2018: Sosiaalinen kuntoutus ja yhteensovittavan johtamisen työskentelyprosessi. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.): *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja DIAK TYÖELÄMÄ* 13. Helsinki, 26–38.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 19.10.2018.

- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa 2014: Ulkoringiltä sisärinkiin, kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 197–207.
- Mönkkönen, Kaarina 2001: Kun kumpikaan ei tiedä. Yhteistoiminnallisuus ja dialogisuus auttamistarinoiden retoriikassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (5), 432–447.
- Mönkkönen, Kaarina 2007: Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita Oy. Helsinki.
- Mönkkönen, Kaarina 2018: Vuorovaikutus asiakastyössä, asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus Oy. Helsinki.
- Nieminen, Ari 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdollisuudet. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.): Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja DIAK TYÖELÄMÄ 13. Helsinki, 10–24.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 5.2.2019.
- Palola, Elina 2012: Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihoitolaissa. *Kuntoutus* 35 (4), 30–34.
- Payne, Malcolm 2000: *Teamwork in multiprofessional care*. Houndmills, Macmillan Press. London.
- Peled, Einat & Leichtentritt, Ronit 2002: The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work* 1 (2), 145–169.
- Puromäki Henna, Kuusio Hannamaria, Tuusa Matti & Karjalainen Jarno 2017: Sosiaalihoitolaiki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) Työpaperi 47/2016. Helsinki.
- Puusa, Anu 2011: Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Johtamistaidon opisto. Helsinki, 73–87.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2011: Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Johtamistaidon opisto. Helsinki, 47–57.
- Raivio, Helka (toim.) 2018: Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015-2018 loppuraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 7. Helsinki.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 235–255.
- Reeves, Scott, Lewin, Simon, Espin, Sherry & Zwarenstein, Merrick 2010: *Interprofessional Teamwork for Health and Social Care. Promoting Partnership for Health Ser.* 8 (1). John Willey & Sons Ltd. Chichester, West Sussex.
- Rekola, Leena 2008: Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen vaikuttavia kehitysuuntia. Teoksessa Isoherranen, Kaarina, Rekola, Leena & Nurminen Raija (toim.): *Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö*. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki, 9–25.

- Romakkaniemi, Marjo & Järvikoski, Aila 2012: Service users' perceptions of shared agency in mental health services. *European Journal of Psychotherapy & Counseling* 14 (4), 381–394.
- Romakkaniemi, Marjo & Järvikoski, Aila 2013: Jaetun toimijuuden rakentuminen mielenterveyspalveluissa. *Kuntoutus* 1, 39–44.
- Romakkaniemi, Marjo & Kilpeläinen, Arja 2013: Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä – Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 244–271.
- Romakkaniemi, Marjo, Lindh, Jari & Laitinen, Merja 2018: Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147. Helsinki.
- Romakkaniemi, Marjo & Väyrynen, Sanna 2011: Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Teoksessa Järvikoski, Aila, Lindh, Jari & Suikkanen, Asko (toim.): *Kuntoutus muutoksessa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 135–151.
- Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2014: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy. Helsinki. 1.-3. painos.
- Satka, Mirja 2000: Käsitteellistyneet käytännöt sosiaalityön teoretisoinnin välineenä. Teoksessa Karvinen, Synnöve, Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): *Sosiaalityön tutkimus, metodologisia suunnistuksia*. SoPhi, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 35–67.
- Savukoski, Marjo & Kauramäki, Pirjo 2012: Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Helsinki, 123–135.
- Sirviö, Kaarina 2006: Lapsiperheiden osallisuus terveyden edistämisessä – mukanaolosta vastuunottoon. Asiakastilanteiden arviointia sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden ja perheiden näkökulmista. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 132. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Sirviö, Kaarina 2010: Lapsiperheiden terveyden edistäminen – osallistamista ja ennakointia. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija (toim.): *Terveyden edistäminen, teorioista toimintaan*. WSOYpro Oy. Helsinki, 130–150.
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 6. uudistettu laitos. 1. painos 2002.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. Uudistettu laitos. 1. painos 2002.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 19.1.2019.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimusraportteja ja muistioita 42. Helsinki.
- Tuusa, Matti, Seppänen-Järvelä, Riitta, Henriksson, Mikko, Juvonen-Posti, Pirjo, Pesonen, Sanna, Syrjä, Vesa & Savinainen, Minna 2018: Yhteistoiminta ja toimijuus

- kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Teoksessa Lindh, Jari, Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 125–148.
- Valtioneuvoston kuntoutusselonteko 2002. Julkaisu 6. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Valtiovarainministeriö 2018: Eurooppa 2020 –strategia. <https://vm.fi/eurooppa-2020-strategia> Viitattu 5.3.2019.
- Vilka, Hanna 2015: Tutki ja Kehitä. PS-Kustannus. Jyväskylä. 4. uudistettu painos. 1. painos 2005.
- Vilkkumaa, Ilpo 2012: Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, Vappu ja Vilkkumaa Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Helsinki, 27–38.
- Väisänen, Raija 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, Jari, Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 19–38.
- Väyrynen, Sanna & Lindh, Jari 2013: Yhteistoimijuuden rajakohteet päihde- ja mielen-terveyskuntoutuksessa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 405–426.